

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAMİL ŞAHİN

147133

BASKI GRUPLARI ve BİR BASKI GRUBU OLARAK
TÜRKİYE İŞVEREN SENDİKALARI
KONFEDERASYONU

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MİMAR TÜRKKAHRAMAN

147133

KIRIKKALE 2004

ÖZET

Bu çalışmada, öncelikle baskı grupları genel itibariyle incelenmiş ve daha sonra Türkiye’de bir baskı grubu olarak Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu ele alınmıştır. Baskı grupları incelenirken öncelikle baskı grupları hakkında genel bilgilere ve tanımlamalara yer verilmiş, daha sonra baskı gruplarının sınıflandırılması ve baskı grupları hakkındaki düşünce okullarının görüşleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmada baskı grupları ve siyasetle olan ilişkiler üzerinde ayrıntılı olarak durulmuş ve baskı gruplarının siyasal iktidarı etkileme biçimleri ele alınmıştır. Bu çalışmamızda ayrıca Türkiye’deki baskı gruplarının gelişimi irdelenerek Türkiye’deki örgütlü baskı grupları üzerinde durulmuştur. Son olarak Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun yapısı ve işleyişi incelenerek bir baskı grubu olarak faaliyetleri ele alınmıştır.

ABSTRACT

In this study, pressure groups were researched in the example of The Turkish Confederation of Employer Associations. In this tense firstly we have examined pressure groups in general and aimed to clarify our conceptual framework. In doing this we have classified pressure groups and paid attention to the different schools views on the pressure groups.

In the study, especially the role of the pressure groups and its relations with politics were largely investigated. Beside this, the historical development of pressure groups in Turkey has been evaluated. Lastly, as a pressure group The Turkish Confederation of Employer Associations structure and functions has been analysis.

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “Baskı Grupları ve Bir Baskı Grubu Olarak Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu” adlı çalışmamı, bilim ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığım ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

02.05.2004

Kamil ŞAHİN

ÖNSÖZ

Günümüzde baskı grupları toplumsal yaşamın vazgeçilmez aktörleri arasında kendilerini göstermektedirler. Toplumsal yaşamda insanlar şu veya bu şekilde baskı gruplarının faaliyetlerinden etkilenmektedirler. Bu sebeple baskı gruplarının, genel hatlarıyla yapıları, amaçları ve etkileme biçimlerinin ortaya konulması önem arz etmektedir.

Türkiye’de büyük bir güce sahip olan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu birtakım faaliyetleri ve yapısı itibariyle baskı grubu özelliği göstermektedir. Bu nedenle çalışmamızda güçlü bir organizasyon olan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun Türkiye’deki sosyal ve ekonomik politikalara etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

“Baskı Grupları ve Bir Baskı Grubu Olarak Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu” adlı bu çalışmanın başından sonuna kadar yardımlarını ve katkılarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Mimar Türkkahraman’a, çalışma boyunca beni motive eden ve manevi desteğini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Dolunay Çevik’e, çalışma esnasında fikir alışverişinde bulunduğum ve üzerimde büyük emeği olan Prof. Dr. Metin Özkul’a ve son olarak her zaman bana destek olan eşime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kamil ŞAHİN

Kırıkkale 2004

İÇİNDEKİLER

Özet.....	I
Abstract.....	II
Kişisel Kabul / Açıklama	III
Önsöz	IV
İçindekiler	V
Giriş	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
1.BASKI GRUPLARI	2
1.1.Genel Bilgiler ve Tanımlama.....	2
1.1.1.Baskı Gruplarının Tarihi Süreç İçerisindeki Gelişimi.....	3
1.1.2.Baskı Gruplarının Tanımlanması İle İlgili Görüşler	6
1.2.Baskı Gruplarının Sınıflandırılması ve Düşünce Okulları.....	8
1.2.1.Baskı Gruplarının Sınıflandırılması.....	8
1.2.2.Baskı Grupları Hakkında Düşünce Okulları	11
1.2.2.1.Plüralizm.....	11
1.2.2.2.Marksizm	15
1.2.2.3. Korporatizm.....	17
1.2.3.Baskı Grupları İle İlgili Bir Tasnif Denemesi.....	20
1.2.3.1.Ekonomik Amaçlı Baskı Grupları	20
1.2.3.2.Sosyal ve Siyasal Amaçlı Baskı Grupları.....	20
1.2.3.3.Dinsel Amaçlı Baskı Grupları	21
1.2.4.Baskı Gruplarının Temel Fonksiyonu.....	22
İKİNCİ BÖLÜM	24
2.BASKI GRUPLARI VE SİYASET.....	24
2.1.Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri.....	24
2.2.Baskı Gruplarının Siyasal İktidarı Etkileme Biçimleri	27
2.2.1 Dolaylı Etkileme	27
2.2.2.Doğrudan Etkileme	27
2.3.Baskı Gruplarının Baskı Metotları.....	28
2.3.1.İkna	29
2.3.2.Tehdit	30
2.3.3.Harekete Geçirme	31
2.3.3.1.Doğrudan Eylemler.....	31

2.3.3.2.Grev	32
2.3.4.Para	34
2.3.5.Hükümet Çalışmalarını Engelleme	35
2.3.6.Medya, Hukuksal Yol	36
2.3.7.Lobi Faaliyetleri.....	38
2.4. Siyasi Partiler.....	41
2.4.1. Siyasi Parti Kavramı, Kapsam Ve Tanım	41
2.4.2.Siyasi Partilerin Doğuşu.....	42
2.4.3.Siyasal Parti Tipolojileri	44
2.4.3.1.Kadro Partileri	44
2.4.3.2.Kitle Partileri	44
2.4.4.Parti Sistemleri.....	45
2.4.4.1.Tek – Parti Sistemi.....	45
2.4.4.2.İki Partili Sistem	46
2.4.4.3.Çok Partili Sistem	47
2.4.5.Siyasi Partilere Üyelik	48
2.4.6.Siyasal Partilerde Liderlik.....	49
2.4.7.Siyasal Partilerin İşlevleri	50
2.4.7.1.Toplumla İlgili İşlevler.....	50
2.4.7.2. Siyasal Sistemin İşleyişine İlişkin İşlevler	51
2.4.7.3. Partilerin Kendilerine İlişkin Faaliyetleri	52
2.5.Siyasi Katılım.....	52
2.6.Baskı Gruplarının Siyasi Partilerle İlişkileri.....	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	60
3.TÜRKİYE'DE BASKI GRUPLARI.....	60
3.1.Osmanlı Devletinde Baskı Grupları.....	60
3.2.Cumhuriyet Dönemi Baskı Grupları.....	65
3.2.1.Tek Partili Dönemde Baskı Grupları.....	66
3.2.2.Çok Partili Dönemde Baskı Grupları	68
3.3.Türkiye'de Örgütlü Baskı Grupları	74
3.3.1.Ordu	74
3.3.2.Medya	78
3.3.3.Din.....	83
3.3.4.Sendikacılık.....	88
3.3.4.1.Sendikacılık Hareketlerinin Doğuşu ve Gelişimi	88

3.3.4.2.Çeşitli Ülkelerde Sendikacılık	90
3.3.4.3.Sendikaların Yapısı ve İşleyişi	94
3.3.4.4.Türkiye’de Sendikacılık.....	101
3.3.5.Dernekler.....	109
3.3.5.1.Ekonomik Amaçlı Dernekler	109
3.3.5.2.İdeolojik Amaçlı Dernekler	113
3.3.5.3.Basın Yayın Dernekleri	114
3.3.5.4.Meslek Birlikleri.....	115
3.3.5.5.Vakıflar	116
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	117
4.BİR BASKI GRUBU OLARAK TÜRKİYE İŞVEREN SENDİKALARI	
KONFEDERASYONU (TİSK)	117
4.1.Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun Kuruluşu ve Gelişimi	117
4.2.Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun Temel İlkeleri ve Çalışma	
Konuları	120
4.3.Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun Organları ve Teşkilat Yapısı	123
4.3.1.Zorunlu Organlar.....	123
4.3.2.Diğer Organlar	124
4.3.3.Teşkilat Yapısı	125
4.4.Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun Temsil Fonksiyonu.....	127
4.4.1.Ulusal Düzeyde Temsil.....	127
4.4.2.Uluslararası Düzeyde Temsil.....	128
4.5.Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonuna Üye İşveren Sendikaları	129
4.6.Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun Türkiye’de Sosyal, Siyasal Politikayı	
Belirleyiciliği ve Baskı Grubu Özelliği	131
SONUÇ	138
KAYNAKÇA	143

GİRİŞ

Sanayi devrimiyle birlikte sosyo-ekonomik ve siyasal alanda pek çok değişmeler meydana gelmiş, toplumda yeni örgütlenme biçimler görülmeye başlamıştır. Bu yeni örgütlenme biçimlerinden biriside baskı gruplarıdır. Baskı grupları genel itibariyle siyasal iktidarlardan belirli birtakım çıkarlar elde etmek amacı ile faaliyet göstermektedir.

Demokratik siyasal sistemlerde toplumsal yapının genel özellikleri siyasi sisteme ve bu sistemin alt unsurlarına rengini verirken, siyasi sistemin teşkilatlanma biçimi ve oluşturduğu kararlar da toplumsal yapıyı belli ölçüler çerçevesinde etkilemektedir. Belirtilen çerçeveler içerisinde pek çok grubun oluşması ve siyasal sistemle etkileşimde bulunması sonucu siyasal sistem ve gruplar arasında değişik ilişki ve etkileşim türlerinin meydana gelmesine yol açmaktadır. Baskı grupları siyasal sistem içerisinde yönetim kademeleriyle sürekli bir etkileşim içerisinde. Diğer taraftan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu elinde bulundurduğu ekonomik güç açısından Türkiye’de önemli bir baskı grubudur. Bu bakımdan bizim çalışmamızda baskı grupları ve bir baskı grubu olarak Türkiye’de, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun baskı grubu niteliğindeki faaliyetlerinin incelenmiş ve Türkiye’de uygulanan sosyal ve siyasal politikalara etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, baskı gruplarının tarihi süreci ve tanımlamalara yer verilmiş, baskı gruplarının sınıflandırılması ve baskı grupları hakkındaki düşünce okullarının görüşleri ele alınmıştır. İkinci bölümde, baskı grupları ve siyaset ilişkileri ele alınmıştır. Bu bağlamda baskı gruplarının siyasal iktidarı etkileme biçimleri, baskı metotları, ve siyasi katılım konuları irdelenmiştir. Üçüncü bölümde, Türkiye’de baskı gruplarının gelişimi ve Türkiye’deki örgütlü baskı grupları incelenmiştir. Son olarak dördüncü bölümde Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu ele alınmış, Konfederasyonun kuruluşu, gelişimi, teşkilat yapısı ve işlevleri ele alınarak Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun Türkiye’de sosyal politikayı belirleyiciliği ve baskı grubu özelliği ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.BASKI GRUPLARI

1.1.Genel Bilgiler ve Tanımlama

Bir insanın yalnız başına bütün gereksinimlerini karşılmasına olanak yoktur. Aristo'nun belirttiği gibi insan toplumsal bir varlıktır, toplum halinde yaşar. Toplum halinde yaşamanın bir sonucu olarak, her şeyi, her işini kendisi yapamaz. Başkalarının yardımına gereksinim duyar. İnsanlar yardıma gereksinim duyduğu ve bunu istediği zaman örgüt kurulmuş olmaktadır. Bu nedenle örgütlenme bir gereksinimden doğmaktadır. İnsanlar toplu olarak yaşadıkları zaman ussal bir biçimde örgütlenmek zorundadır.¹

Parsons ve Merton' a göre her sosyal sistem ikinci derecede tali sistemlerden meydana gelmektedir. Her tali sistem de bütün içinde, bütünün devamı ve muhafazasına yarayan fonksiyonlar ifa ederler.² Toplumlar gruplardan oluşmaktadır. Toplumsal grup, aralarında karşılıklı iletişim ve etkileşim bulunan, ortak duygu ve değerleri paylaşan, birbirlerinin varlığından haberdar olan ve kendilerini aynı gruba mensubiyet duygusuyla bağlı hisseden insan topluluğu anlamına gelmektedir. Bu bakımdan toplumsal grupları, sosyal hayatta insanların ortak amaçlarını gerçekleştirmek için, aralarında belli bir işbirliği kurarak, karşılıklı ilişkiler sonucu oluşturdukları organizasyonlar şeklinde tanımlanmaktadır.³ Toplumsal gruplar toplum içerisinde çeşitli nedenlerden dolayı oluşabilmektedir.

Bir insan topluluğunun sosyal grup olarak değerlendirilebilmesi için o insan topluluğunun aşağıdaki bazı özellikleri taşıması gerekmektedir.

- *-Birden fazla ferdin bulunması ve bunların birilikte oluşu,
- *-Grup üyelerinin gruba dahil olduklarını hissetmeleri,
- *-Belirli karşılıklı rollere, statülere, değer hükümlerine ve ortak inançlara sahip olmaları,

¹ Nuri Tortop, Eyüp G. İsbir, Burhan Aykaç, Yönetim Bilimi, Yargı Yayınları, Ankara, 1993, s. 71

² Mehmet Eröz, İktisat Sosyolojisine Başlangıç, Filiz Kitabevi, 3.Baskı, İstanbul, 1982, s.56

³ Kamil Kaya, Mikrososyoloji ve Toplumsal Grup Tipleri, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002, s. 21

*-Ortak özelliklerin farkında olarak karşılıklı ilişki içinde bulunmaları,⁴ biçimindeki özelliklere sahip olan insan topluluklarını grup olarak değerlendirebiliriz.

Toplumun dinamik bir gelişim ve oluşum içerisinde olduğu ve grupların etki-tepki mücadelesi yürüttüğü düşünülürse, burada karşımıza “menfaat” ve “baskı” grupları kavramları çıkar. Menfaat ve baskı grupları her devirde varolmuştur. Ancak 20. yüzyıl ile birlikte bu grupların hem etkileri artmış hem de sayıları artmıştır.

Bu gün sosyo-ekonomik düzeyi ne olursa olsun, bütün ülkelerin yönetim yapısında yer alan baskı gruplarının, siyasi mekanizma içindeki önemi göz ardı edilemez. Baskı grupları çoğu zaman toplumun genel çıkarları anlamına da gelen kendi özel çıkarlarını, devlet yönetimini ellerinde tutanlara ileterek, kamuoyu oluşturmakta ve böylece sürekli olarak siyaset arenasında rol oynayabilmektedirler.⁵ Günümüzde hemen hemen bütün ülkelerde baskı grupları toplum içerisinde özellikle siyaset alanının vazgeçilmez aktörleri arasındadırlar.

1.1.1.Baskı Gruplarının Tarihi Süreç İçerisindeki Gelişimi

Toplum bir organizmadır ve çeşitli gruplardan oluşmaktadır. Toplumsal yaşamın ortaya çıkardığı çeşitli gruplar tarihin her devrinde bulunmaktadır. Bu gruplar çeşitli amaçlardan ve çeşitli nedenlerden dolayı meydana gelmiş olabilmektedir. Eski devirlerden beri çıkar grupları varlığını sürdüren gruplardır. Bu gruplar çeşitli menfaatler etrafında toplanmışlardır. Çıkar gruplarının baskı grubu olma niteliği bu günkü anlamda ilkçağ ve ortaçağda görülmemektedir. Sanayileşme ile birlikte çıkar grupları baskı gurubu niteliği kazanmaya başlamıştır. Çıkar grupları çeşitli yollardan mevcut iktidarlara etki yaparak isteklerini kabul ettirmeye başladıklarında baskı grubu niteliği kazanırlar.

Tarihi süreç içerisinde, bugünkü manada müesseseleşmiş olmasa da, çeşitli görünüşler içerisinde baskı gruplarının mevcut olduğu görülmektedir. Örneğin gerek Selçuklu döneminde gerekse Osmanlı Devleti zamanında ahi birlikleri çeşitli dönemlerde iktidar üzerine baskı yapabilmişler ve taleplerini yerine getirtmişlerdir.

⁴ Mustafa Erkal, Sosyoloji (Toplum Bilimi), Der Yayınları, 5.Baskı, İstanbul, 1993, s.31

⁵ Müjde Ker Dinçer, Lobcilik, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s.3

Bunun gibi ulemanın da Osmanlı yönetiminde önemli bir baskı grubu olduğu söylenebilir.⁶ Diğer taraftan Osmanlıdaki yeniçeriler zaman zaman iktidar üzerinde son derece etkili bir baskı grubu olmuştur.

Sanayileşme adı verilen ve somut etkileri 18. yüzyıldan itibaren göze çarpan üretim biçimi tarihin hiçbir devrinde görülmediği biçimde insan davranışını örgütlü hale getirmiştir. Sanayileşme ile birlikte sosyal yapının dokusunda bir değişme meydana gelmiştir. Daha önceki toplum yapısında bir meslek, bir iş, bir statü, bir mekan vs. içinde yer alan insan, sanayi sonrasında çeşitli özellikler gösteren bir sosyal sığata sahip olmuştur. Ferdi hürriyet ve onun kendisine bahşettiği tercih imkanı insana toplum içinde hareketlilik serbestisi kazandırmış ve bu yeni durum da toplumda müessesesevi, örgütlü yada bürokratize davranış olarak tanımlanan ve toplum yapısını nitelendiren değişmelere yol açmıştır.⁷ Sanayileşmenin gelişimi ile birlikte çeşitli sosyal sınıflar meydana gelmiştir. Bu sınıflar çeşitli gruplar halinde çıkarlarını savunmak için bir araya gelerek birlikte hareket etmişlerdir.

İnsan sadece ekonomik veya maddi tatmin ile hareket eden bir varlık değildir. Maddi tatminin en üst seviyelere getirildiği ülkelerde bile moral sorunları meydana gelmektedir.⁸ Bu gibi durumlarda da insanlar moral sorunlarının çözümü içinde bir araya gelip bu sorunların giderilmesi için çeşitli çabalar içerisinde bulunmuşlardır.

Sanayileşme ile meydana gelen yeni toplumsal yapıda son derece karmaşık bir sosyal ilişkiler dünyası meydana gelmiştir. Bu sosyal ilişkiler dünyasındaki değişmelerden birinin diğerini meydana getirdiğini söylemek son derece güçtür, ancak bunların karşılıklı ilişki halinde olduğunu ve insan hayatının her yönünde değişikliğe yol açtığı söylenebilir.⁹ Bu değişiklik bir çiftçinin sanayi işçisi olması ve işçi sendikalarından birine üye olması yolu ile işvereninden ve devletten sosyal ve ekonomik amaçlı bir şeyler istemesi şeklinde olabilmektedir.

⁶ Taner Tatar, Siyaset Sosyolojisi, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.84

⁷ Metin Özkul, Çalışma Sosyolojisi Çalışma İlişkileri ve İşgücünün Sosyolojisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s.53

⁸ Mustafa E. Erkal, İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri, Der Yayınevi, 5.Baskı İstanbul, 2000, s.53

⁹ Orhan Türkoğan, Sanayi Sosyolojisi Türkiye'nin Sanayileşmesi, Töre Devlet Yayınevi, Ankara, 1981, s.141

Sanayileşmenin gelişimi ticaretin yaygınlaşmasına ve geleneksel sosyal yapının çöküşüne yol açmıştır. Yeni beliren bu yapı bireyin geleneksel, sosyal güvenlik ve dayanışma ihtiyacını karşılayan kurumlardan yoksun kalmasına yol açmıştır.¹⁰ Bu boşluğu insanlar çeşitli birlikler kurarak tamamlama yoluna gitmişleridir. Bu yolda işçiler işçi sendikalarını, işverenler işveren sendikalarını, memurlar memur sendikalarını kurmuşlar ve toplum içinde böylece birçok çıkar amaçlı sivil toplum örgütleri kurulmuştur.

Baskı grubu kavramı toplumda kendiliğinden oluşmuş, yapay bir olgu değil, tarihsel evrimin sosyo-ekonomik yapıdaki bir uzantısıdır. 17. yüzyılda gerçekleştirilen buluşlar sonucunda, üretim şekillerinde değişiklikler ortaya çıkmış, basit araçlarla yapılan üretimden makinelere geçilmiştir. Bu dönemde, geçinmek için emeğini satanlar ve işverenler karşı karşıya gelmişlerdi. Maddi açıdan zorluk içinde olan işçilere işverenler istedikleri şartları ve ücretleri kabul ettirmişlerdir. Fakat zaman içinde işçiler kendi hak ve hukuklarını savunabilmek için birleşmek ihtiyacı duymuş ve uzun, kanlı eylemlerden sonra grev hakkını elde etmişlerdir. İşçi birlikleri baskı grubu olarak ilk kez İngiltere’de 1834 yılında “Trade Union” adıyla kurulmuştur. Hükümet tüm işçilerin toplandığı bu birlikten çekinmiş ve faaliyetlerini kısıtlayan bazı kurallar koymak zorunda kalmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki ilk büyük grev ise, demiryolları çalışanlarının çalışma koşullarını hafifletmek için, demiryolu işçilerinin oluşturduğu baskı grubu tarafından 1887 yılında gerçekleştirilmiştir. Tarihi süreç içerisinde Türkiye’de de zaman zaman güç göstererek amaçlarına ulaşmaya çalışan topluluklar görülmüştür. Özellikle çok partili sisteme geçilmesinin ardından baskı gruplarının etkinliği artmış ve belirgin özellikler kazanmıştır.¹¹

Bir menfaatin müştereken takibi için teşkilatlanmış bir gruba menfaat birliği denir. Kendiliğinden gelişen cemaatten farklı olarak menfaat birliği insanlar tarafından, insanların arzu ve iradeleri ile kurulur ve gelişirler. Böylece çıkar birliği, insanların gayelerini gerçekleştirmek için müracaat edebilecekleri üç yoldan biri ve en makul olanıdır. Bu yollardan birincisi, kendi gayesine ulaşmak isterken başkalarına karşı ne müspet nede menfi bir tutum göstermeksizin tek başına hareket etmesi, ikinci yol, kendi menfaatini gerçekleştirebilmek için başkalarına karşı menfi

¹⁰ İter Turan, Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1986, s.132

¹¹ Müjde Ker Dinçer, Lobcilik, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s.10-11

bir tutum takındığı ve onları aynı menfaati elde etmekten men etmeye, engellemeye çalıştığı yoldur. Üçüncü yol ise, belirli bir menfaati elde etmek isteyen ve bu gayenin peşinde koşan insanın başkaları ile yardımlaşmak suretiyle gayesine erişme imkanı veren yoldur.¹² Belirli bir amacı yada ideali gerçekleştirebilmek için birlikte hareket etmek her zaman için sonuca götüren yegane yollardan biridir.

Menfaat grubu, belirli talepleri olan örgütlü yada örgütsüz bir topluluktur. Örneğin, Türkiye Şoförler Federasyonu, yada harp malulleri ve gazileri cemiyeti. Her iki cemiyette, belirli ekonomik çıkarları paylaşan, belirli bir statüyü işgal eden grubu temsil eden örgütlenmiş bir menfaat grubudur. Menfaat grupları, iktidar merkezlerini kendi çıkarlarını gerçekleştirme, koruma yada geliştirme gibi nedenlerle etkilemek için örgütlenip eyleme geçtikleri an “Baskı gruplarına” dönüşürler¹³. Bütün grup hareketlerinin temelinde ekonomik bir neden yattığı iddia edilemez. Çünkü, grupları baskı gruplarına dönüştüren unsur yalnızca paylaşılan maddi çıkar değil, fakat aynı zamanda paylaşılan ideal ve tutumlardır. Tutumlar ise her zaman ekonomik bir çıkarı yansıtmaz. Örneğin; Hayvanları Koruma Derneği yada Sigarayla Savaşanlar Derneğinin faaliyetleri ekonomik çıkarlarla açıklanamaz.

Genel olarak baskı guruplarının bu günkü anlamda varlıklarının temelleri sanayileşme ile birlikte atılmıştır. Sanayileşme ile meydana gelen toplumsal değişmeler pek çok yeni toplumsal grupların ve kurumların meydana gelmesine neden olmuştur. Sanayileşme yeni bir ekonomik sistemin meydana gelmesine, kırdan kente göç olgusunun başlamasına, yeni şehirleşme tiplerinin oluşmasına, yeni meslek kollarının ve kuruluşlarının doğmasına, yeni devlet sistemlerinin ve yönetim şekillerinin meydana çıkmasına etken olmuştur. Sanayileşmenin meydana getirdiği bu sosyal değişimin bir nüvesi olarak da baskı grupları sosyal, siyasal alana dahil olmuştur. Baskı gruplarının oluşumuna yeni bir düzen olarak meydana gelen sosyal sistem, insanları mecburi olarak zorlamıştır.

1.1.2.Baskı Gruplarının Tanımlanması İle İlgili Görüşler

Baskı grubu terimi ilk olarak Amerikan gazetecileri tarafından 1900’lü yılların başlarında kullanılmaya başlamıştır. Baskı grupları çeşitliliği ve yapıları

¹² Amiran Kurtkan Bilgiseven, Genel Sosyoloji, Filiz Kitabevi, 5.Baskı, İstanbul, 1995, s.11-12

¹³ D. Truman, The Governmental Process, New York, 1951, s.39.

gereği bir birlerinden çok farklı gruplardır. Bu gruplarının bir birlerinden farklı olmasından dolayı tanımlamalarında da çeşitlilikler bulunmaktadır. Genel olarak baskı gruplarının bazı tanımları ;

Baskı grubu terimi en genel anlamı ile, kamu makamlarının kararlarını, herhangi bir toplum kategorisinin çıkarlarına yada düşüncelerine uygun hale sokmak için girişilen savaşlar anlamına gelir.¹⁴

Baskı grupları, siyasi iktidarı doğrudan ele geçirmek gayesiyle değil, siyasi iktidar üzerinde etkili olmak, görüşleri doğrultusunda kararlar alınmasını ve uygulamalar yapılmasını sağlamak amacıyla kurulmuş toplumsal gruplardır.¹⁵

Baskı grubu terimi; hükümetlere, geniş anlamda kamusal çıkarlara yada diğer çıkar gruplarına karşı, belirli bir kesimin çıkarlarını temsil etmek üzere bir araya gelen insan grupları, işverenler yada diğer örgütler için kullanılan bir terimdir. Baskı Grupları, lobi grupları ve çıkar gruplarından, diğer kulüplerden yada toplumsal gruplardan ayrıdır; niyetleri açıkça, kamuoyunu kendi amaçlarını destekleyecek şekilde harekete geçirmek ve taleplerini kabul etmeleri, desteklemeleri için karar organlarına baskı yapmaktır. Bu talepler, varolan durumun devamına yönelik olabildiği gibi, bazı değişim ve yeniliklere yönelik de olabilir. Baskı Grupları, Siyasal partiler gibi diğer çıkar birliği biçimleriyle, yönetmekten ziyade etkin olmak amacıyla işbirliğine giderler. Çıkar Grupları, daha açık ve daha az kısıtlı platformlar benimseyerek siyasi partilere dönüşebilirler.¹⁶

Baskı grupları iktidar mücadelesinin dışında kalan örgütlerdir, fakat iktidara adaylıklarını koyduklarında siyasi parti haline dönüşürler. Genel olarak baskı grupları belirli çıkarları korumak için organize edilmiş siyasi iktidarın dışında kalan, iktidarı etkilemek amacıyla siyasi iktidara baskı yapan ve bu baskılarla isteklerini kendi yararlarına kabul ettirmeye çalışan örgütlerdir.¹⁷

---

¹⁴ Jean Meynaud, Politikada Baskı Grupları, Çev.: Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1975, s.5

¹⁵ Kamil Kaya, Mikrososyoloji ve Toplumsal Grup Tipleri, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002, s.149

¹⁶ Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, Çev.: Osman Akınbay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.59.

¹⁷ Esat Çam, Siyaset Bilimine Giriş, İstanbul Üniversitesi İktisat Fak. Yayınları, İstanbul, 1981, s.232

Menfaat grupları maddi veya manevi çıkar sağlamak için birlikte hareket eden insanlardan oluşan gruplardır. Bu tür gruplar isteklerini gerçekleştirmek için hükümet ve idare üzerine çeşitli yollardan etkili olmaya çalıştıklarında ise baskı grubu olarak adlandırılırlar.¹⁸

Baskı grupları toplumdaki çeşitli sosyal güçlerin bilinçli bir biçimde örgütlenerek, kendi çıkarları doğrultusunda toplumsal çıkarları iktidara iletmesini ve onunla karar verme işlemini paylaşarak kitlenin gerçek iradesini belirleyen ve yönetime meşruluğunu kazandıran çoğulcu gruplar olarak tanımlanmaktadır.¹⁹

1.2.Baskı Gruplarının Sınıflandırılması ve Düşünce Okulları

1.2.1.Baskı Gruplarının Sınıflandırılması

Baskı gruplarının yapılarını göz önüne alıp incelediğimizde homojen olmadıkları görürüz.²⁰ Baskı grupları çok çeşitlidir ve bunlar değişik açılardan, değişik kategorilere ayrılabilirler.²¹

Baskı grupları karmaşıklık ve çeşitlilik gösteren siyasi kuvvetler olarak kendilerine özgü özellikler taşımaktadır. Birbirlerine benzemeyen bu gruplar ülkeden ülkeye farklılık göstermekte ve sonuç olarak tüm ülkelerde geçerli olabilecek bir sınıflandırmaya gidilebilmesi mümkün olmamaktadır. Baskı gruplarının sınıflandırılması, üzerinde çok sayıda çalışma yapılmıştır. Fakat buna karşılık fikir birliğine ulaşılmış, kesin bir sınıflandırmaya gidilememiştir. Konu araştırmacılar için giderek daha büyük bir sorun haline gelmiş, hemen her siyaset bilimci kendine özgü bir sınıflandırmaya yönelmiştir. Sonuçta ortaya yapılan araştırma sayısı kadar baskı grubu sınıflandırması çıkmıştır.²²

Kapani baskı gruplarını iki ana kategoriye ayırmıştır.

1) Ortak menfaatler etrafında toplanan gruplar. Bunlar;

¹⁸ Bülent Daver, Siyaset Bilimi Giriş, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1993, s.236

¹⁹ Müjde Ker Dinçer, Lobcilik, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s.5

²⁰ Taner Tatar, Siyaset Sosyolojisi, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.86

²¹ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.198.

²² Müjde Ker Dinçer, Lobcilik, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s.13

a- İşveren birlikleri: Ticaret odaları, sanayi odaları, işveren sendikaları, büyük şirketler, holdingler.

b- İşçi kuruluşları: Sendikalar, sendika konfederasyonları.

c- Tarım sektörü: Çiftçi birlikleri, tarım kooperatifleri.

Bu ayrımın kriteri genel olarak ekonomik menfaatlerdir. Burada gruplar üyelerinin ekonomik çıkarlarını, maddi menfaatlerini gözetmek ve geliştirmek amacıyla faaliyet göstermektedirler.

2) Ortak tutumlar etrafında toplanan gruplar

Bu tür gruplarda grup üyelerini bir araya getiren etken, dar anlamda ekonomik, maddi yada mesleki menfaat değil, fakat paylaşılan bir amaç, gerçekleştirilmesine çalışılan bir dava, korunmak istenen manevi değerdir.²³ Bu tür gruplarda üyeler arasında bir homojenlik bulunmamaktadır. Bu tür grupların üyeleri çok çeşitli çevrelerden olabilir. Bu gruplar çevre koruma birliklerinden uyuşturucu ile mücadele derneklerine kadar çok fazla çeşitlilik arz etmektedir.

Duverger ve Schwerzenberg baskı gruplarını amaçlarına, çalışma alanlarına ve yapılarına göre bir sınıflandırma yapmışlardır.

Amaçlarına göre ; Amaçları kısmen baskı kurmak olan, Amaçları sadece baskı kurmak olan şeklinde ikiye ayrılır. Bunlar;

a) Mesleki Baskı Grupları

*-Esnaf ve sanatkar kuruluşları

*-Tüccar ve sanayici kuruluşları

*-İşçi, memur ve diğer mesleki kuruluşlar

*-Medya

*-Tüketici Kuruluşları

---

²³ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.198-199

*-Tarımsal kesim kuruluşları

b) Fikir ve Düşünce Grupları

*-Dinsel gruplar

*-Özel amaçlı gruplar

*-Fikir dernekleri ve kulüpler

*-Diğer gruplar

Çalışma alanlarına göre

a) Özel kesime ilişkin baskı grupları

b) Kamu kesimine ilişkin baskı grupları

Yapılarına göre baskı grupları

a) Kitle baskı grupları

b) Kadro baskı grupları²⁴ olarak sınıflandırılmıştır.

Kitle baskı gruplarına en iyi örnek işçi sendikalarıdır. Esnaf ve çiftçi örgütleri başta olmak üzere, toplumsal tabanı geniş olan çeşitli meslek kuruluşları da genellikle işçi sendikalarına benzer bir biçimde örgütlenmektedirler. Diğer taraftan kitle baskı grupları sadece meslek çıkarlarını savunmaya yönelik sınıfsal örgütlerden ibaret değildir. Gençlik örgütleri vb örgütlerde benzer yapıdadır. Kadro baskı grupları gücünü üyelerinin sayısından yada örgütlenme düzeyinden çok üyelerinin niteliklerinden almaktadırlar. Üyelerinin ekonomik güçleri veya ekonomik etkenlerden bağımsız olarak toplumda sahip oldukları etki düzeyi, kadro baskı gruplarının ortak özelliğidir.²⁵

²⁴ Müjde Ker Dinçer, Lobcılık, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s.16

²⁵ Ahmet Taner Kışlalı, Siyaset Bilimi, İmge Kitabevi, 9.Baskı, Ankara, 2002, s.296

Son olarak Akad baskı gruplarını ideolojik nitelikli, sınıflara dayalı ve politik nitelikli olarak sınıflandırmaktadır.²⁶ Bu sınıflandırmaya göre İdeolojik nitelikli baskı grupları; Üniversiteler, Dinsel örgütler, Gençlik örgütleri, Diğer düşünce örgütleri olarak ayrılmaktadır. Sınıflara dayalı olan baskı grupları da kırsal alandan olanlar ve işçi sendikaları olarak ayrılırlar. Politik nitelikli baskı grupları ise; Yürütme ve yasama organları, Kamusal yargı organları, Bürokrat ve teknokratları örgütleyen meslek kuruluşlarıdır.²⁷ Genel olarak kamu güçlerinin kararlarını etkileme istemi ortaya çıkan kuruluşlar baskı grubu sınıfına girer. Dolayısıyla baskı gruplarının sınıflandırılmasında ahlaksal bir kaygı bulunmamaktadır.²⁸ Bundan dolayı çeşitli bakış açılarına ve kriterlere göre çeşitli baskı grubu sınıflandırmaları yapılmıştır.

1.2.2.Baskı Grupları Hakkında Düşünce Okulları

Bu günkü anlamıyla baskı gruplarının ortaya çıkması sanayileşme sonrasına dayanmaktadır. Her devirde var olan çıkar grupları sanayileşme sonrasında baskı grubu niteliği kazanmaya başlamıştır.

Baskı grupları hakkındaki ilk çalışmalar Amerika'da yapılmaya başlanmıştır.²⁹ Baskı gruplarının faaliyet yapılarına göre Plüralizm, Marksizm ve Korporatizm olmak üzere başlıca üç düşünce okulu ortaya çıkmıştır.³⁰

1.2.2.1.Plüralizm

Sanayileşmenin ve sanayi devletlerinin gelişmesiyle kimin yöneteceği ve yöneticinin nasıl belirleneceği bir problem olmuştur.³¹ Bu problemin çözümü yolunda karmaşık toplum yapısında genel uzlaşılara ve sosyal sözleşmelere gerek duyulmuştur.

²⁶ Mehmed Akad, Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976, s.77

²⁷ Müjde Ker Dinçer, Lobicilik, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s.14

²⁸ Jean Meynaud, Politikada Baskı Grupları, Çev.: Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1975, s.8

²⁹ Graham K. Wilson, "American Interest Groups", Pressure Groups, Edited by Jeremy J. Richardson, Oxford University Press, New York, 1993, s.131

³⁰ Clive S. Thomas, First World Interest Groups, Greenwood Press, London, 1993 s.6

³¹ Raymond Aron, Sınıf Mücadelesi, Çev.: Erol Güngör, Dergah Yayınları, 2.Baskı İstanbul, 1992, s.300

Locke'a göre insanlar sosyal sözleşmeyi yapmakla tabii haklarından vazgeçmiş değillerdir. Aksine siyasi iktidarın asıl ödevi insanların tabii haklarını korumaktır. Siyasi iktidar da yönetilenlerin rızasına dayanması gerekir. Siyasi iktidara sahip olanlar çoğunluk iradesince gösterilen yolda toplumu yönetmek ödevi altındadırlar. Yöneticiler mevcut kurallar içerisinde toplumu yönetmelidirler. Eğer yöneticiler yönetilenlerin haklarını gasp etmeye başlarsa o zaman yönetilen halk kitlesi kendi kudretini kullanarak yönetenleri zamanından önce yönetimden alabilir.³² Locke hukuk kurallarıyla düzenlenmiş olan yöneten yönetilen ilişkisinin çizgilerini belirlemiştir. Yöneten kuralı bozduğunda yönetilende bu kuralı bozabilir.

Siyaset biliminde çoğulculuk kavramı bir çok şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel olarak baktığımızda çoğulculuk kavramı demokrasi düşüncesine eşlik eden ve meşrulaştıran düşünce olarak var olagelmiştir. Bu yaklaşıma göre toplum dediğimiz şey zaten türdeş olmayan elemanlardan oluşur ve demokrasinin işlevi bunların çıkarlarına barışçı bir biçimde eklemleştirilmiştir. Bu görüşün en yetkin ve modern açılımı özellikle Amerika siyaset biliminde ikinci Dünya savaşı sonrası çoğunluk kazanmıştır.

Plüralizm bir devlette veya sosyal organizasyonda gücün bir çok grup veya organizasyon tarafından paylaşılmasıdır. Klasik anlamda F.G. Hegel'in üniter devlet anlayışına bir tenkit amacıyla kullanılmıştır. Batılı demokrasilerde siyasi gücü elde etmek, ona katılmak için rekabet içinde olan elitler ve sosyal grupları ifade etmektedir.³³

Çoğulcu sivil toplum düşüncesinde devlet, nötr bir olgu sayılmakta, bunun doğal sonucu olarak sivil toplum çıkar gruplarının aktif varlığına dayanmaktadır. Bu kuram özü itibarıyla devleti asgariye indirmeyi değil, çıkar gruplarının dinamiği ile onu azami etkilemeyi öngörmektedir. Bilindiği üzere yasama, yürütme ve yargının birbirinden ayrılmasını öngören kurumsal çoğulculuk, Montesquieu'ya kadar geriye götürülebilmektedir. Bu kuramsal çerçeve içine

---

³² Adnan Güriz, Hukuk Felsefesi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985, s.204-205

³³ Mustafa E.Erkal, Burhan Baloğlu, Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s.78

girmeyen, sosyal yapıdaki denge ve denetim örgütleri olan çıkar grupları demokrasinin hayat damarları gibi bir fonksiyon icra edebilirler.³⁴

Çoğulculuk modern batılı rejimlerin meşruluğunun bir ögesidir. Demokrasinin kendi değerlerine göre meşru olabilmesi, bu değerlerin de belli bir ölçüde yadsınabileceğini kabul etmesiyle mümkün olur. Muhalefetsiz bir demokrasi, demokrasi olamaz. Fakat, muhalefet ve çoğulculuk da bazı sınırları aşamaz; eğer aşarsa, genel olarak kabul gören hiçbir değer kalmayacağından, ortada meşruluk da kalmaz.³⁵ Genel olarak bilinçli bir çeşitlilik bütünleşmenin habercisi, sağlayıcısı olarak görülebilir. Bu bağlamda çoğulculuk toplumsal yaşamda bütünleştirici bir görev üstlenmektedir.

Çoğulcu demokrasinin kuramcılarında R.Dahl, demokrasiye yönelimin en azından, genel yarışma ve katılma hakkı gibi iki temel boyutu içerdiğini belirtmekte, birinci hakkın ancak ikincisi ile anlamlı olabileceğini vurgulamaktadır. Dahl insanların sosyal varlığı ve siyasal davranışını açıklamak üzere aşağıdaki parametreleri kullanmaktadır.

*-Sosyal bir varlık olarak insanın ihtiyaçları ve bir arada yaşamasının avantajları, siyasal toplumu meydana getirir.

*-Toplum içinde insanların birbirleriyle hiçbir zaman çatışmadan yaşaması mümkün değildir.

*-İnsanlar bu çatışmalardan en az zararlarla çıkmak veya çatışmaları önlemek için ve toplum hayatını katlanabilir bir hale getirebilmek için dengeleyici yollar ararlar.³⁶

İnsanlar bir arada düzenli bir şekilde yaşayabilmek için kurumsal yapılar ve siyasal yönetim şekilleri geliştirirler.

Çoğulcu teoride devlet ile vatandaş arasında aracı gruplar, kurumlar mevcuttur. sosyal politikaların ve sosyal uzlaşmanın meydana getirdiği güçler

³⁴ Şükrü Nişancı, Sivil İtaatsizlik, Okumuş Adam Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.135-136

³⁵ Maurice Duverger, Siyaset Sosyolojisi, Çev.: Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, 4.Basım, İstanbul, 1995, s.105

³⁶ Şükrü Nişancı, Sivil İtaatsizlik, Okumuş Adam Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.136-137

dengesi bu grupların çalışmasıyla kurulur.³⁷ Toplumda var olan çeşitli gruplar farklı görevler ifa etmektedir. Bu görevler kimi zaman işçinin hakkını işverene karşı korumak yada işverenin hakkını işçiye ve devlete karşı korumak şeklinde olabileceği gibi diğer pek çok alanda ve türlerde olabilirler.

Çoğulculuk politik anlamda siyasi katılım kavramını içine almaktadır. Siyasi katılım vatandaşların hükümetçe alınan kararları etkilemek üzere tasarlanmış faaliyetlerini ifade etmektedir. Bazı fertler siyasi katılımı olduğu gibi kabul eder ve davranışlarını sadece siyasi sistemin taleplerine uydurmaya çalışırken, diğerleri sistemi düzeltmek veya değiştirmek isterler. Aktif ve pasif siyasi katılım olarak nitelendirilen siyasi katılım sekiz farklı biçime ayrılarak incelenir.

*-İlk olarak siyasi katılım, açık veya gizli olabilir. Herkesin önünde yapılan faaliyetler açık katılımı oluştururken, kendi dar çerçevesi içinde konuşmak biçiminde olabilir.

*-İkinci olarak, siyasi katılım bağımsız, yani ferdin kendi isteğiyle gerçekleştirebileceği gibi, itaatkarlar, yani istenilen davranışlarda bulunma şeklinde de gerçekleşebilir. İtaat şeklinde beliren bu davranışlara uyarılmış veya mobilize katılım da denilmektedir.

*-Üçüncü katılım yaklaşan veya sakınan şeklinde cereyan eder. Yaklaşan katılımında, katılan fert ile obje arasındaki münasebet pozitifdir. Sakınan katılımında ise negatif bir münasebet söz konusudur.

*-Dördüncü olarak, siyasi katılım fasılalarla gerçekleştirebileceği gibi mütemediyen de olabilir.

*-Beşincisi, söz konusu münasebet birtakım girdilerde bulunarak hasılat elde etme şeklinde cereyan edebilmektedir.

*-Altıncı katılma şeklinde, siyasi katılım açıklayıcı veya araçsal olarak ayrılmaktadır. Ancak bu ayırım kesin çizgileriyle belirlemek mümkün değildir.

---

³⁷ Francis G. Castles, Pressure Groups and Political Culture, Kegan Paul Humanities Press, New York, 1967, s.3

*-Yedinci olarak katılım, sözle ifade edilerek veya davranışlarda bulunarak yapılabilir.

*-Son olarak sekizinci katılımda, sosyal nitelikte, grup davranışı olarak veya ferdi davranış şeklinde olabilir.³⁸ Çoğulculuk ilkesini benimsemiş demokratik sistem içerisinde bu ilkenin vazgeçilmezi olan siyasi katılım farklı biçimlerde olabilmektedir.

Çoğulcu yaklaşım herhangi bir grubun genel geçer doğrularını kabul etmez ve bu anlamda ideolojik dogmatizme karşı çıkar.³⁹ Bu kaşı çıkış toplumsal yaşama herhangi bir görüşün veya grubun tamamen hakim olmasına engel olmaktadır. Dolayısıyla çeşit grupların çıkarlarını kollamak için birlikte hareket etmeleri ve diğer gruplarla mücadele etmeleri toplumsal sistemin yaşaması için gereklidir. Aksi takdirde tek bir grubun hakim olduğu toplumsal yapıda çoğulculuktan bahsetmek biraz güç olacaktır.

1.2.2.2.Marksizm

Marksizm Karl Marx ve Friedrich Engels'in geliştirdiği, bilimsel toplumculuk doğrultusundaki felsefe, toplum ve ekonomi öğretisidir.⁴⁰ Marx'ın düşüncesi, kapitalist toplumun güncel işleyişinde, varolan yapısında, zorunlu evriminde bir incelemesi ve anlaşılmasıdır. Comte sanayi toplumu adını verdiği şeyin, yani bütün çağdaş toplumların önemli niteliklerinin bir kuramını geliştirmişti. Comte'un kafasındaki temel çelişki, geçmişin feodal, askeri, teolojik toplumları ile şimdinin sanayi ve bilimsel toplumları arasındaydı. Marx'da çağdaş toplumları, askeri ve teolojik toplumların tersine, hiç kuşkusuz sanayi ve bilimsel olarak düşünür. Ama Marx geçmişin toplumları ile varolan toplum arasındaki karşıtlığı yorumunun merkezine koymak yerine, düşüncesinin merkezine, kendi gözünde çağdaş toplumun özünde olan, kapitalizm adını verdiği çelişkiyi koyar. Marx'ın

³⁸ Tatar, Siyaset Sosyolojisi, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.97-99

³⁹ Yaşar Gürbüz, Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, Beta Yayınevi, 2 Baskı, İstanbul, 1987, s.9

⁴⁰ Bedia Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılap Kitabevi 6. Baskı İstanbul, 1987, s.127

düşüncesi genel olarak kapitalist toplumun çelişkili yada uyumsuz niteliğinin bir yorumudur.⁴¹

Kapitalist sistemin anlaşılmasında, Marx için en büyük tahlil aleti emek-kıymet teorisi ve fazla kıymet teorisi olmuştur. Emek-kıymet teorisine dayanan, fazla kıymet teorisini, kapitalist sürecin aslında bir sınıfın diğeri tarafından istismarı süreci olduğunu ve bu istismarın iktisadi neticelerinin, sonunda kapitalizmi mahvedeceğini göstermek için kullanılmıştır. Marx, emek-kıymet teorisinin esaslarını David Ricardo'dan almıştır. Ricardo, malların mübadele kıymetini, istihalleri için sarf edilen emek miktarı tarafından tayin edildiğini söylüyordu. Ona göre rant fiyata etki etmekte, fakat topraktan alınan mahsulün fiyatı, rantı belirlediğini söylemiştir. Marx'a göre mal, piyasa için insan emeği tarafından istihsal edilen ve faydalı olan bir eşyadır.⁴² Marx kapitalizmi hem bir ekonomik girişim modeli hem de diğerkurumların bu ekonomik örgütlenme modeliyle yakından ilişkili olduğuna inandığı için, bir toplum tipi olarak kabul etmektedir. Marksist görüşün temelinde, ekonomik bir girişim tipi olarak kapitalizmin kökenlerinin endüstri devriminden çok önce atıldığı ve aslında endüstrileşmenin başlangıcındaki ilk uyarıcı dürtüyü sağladığı varsayımı yer almaktadır.⁴³

Marx'a göre insanlar toplumsal üretim işinde, zorunlu ve iradelerinden bağımsız olan belirli birtakım ilişkilere girerler ki bu üretim ilişkilerini, üretim ilişkilerinin toplamı da toplumun ekonomik yapısını meydana getirir. İşte toplumsal bilincin belirli biçimlerini karşılayan kanun ve politik üstyapılar hep bu gerçek temel üzerine kurulmuştur. Maddi hayattaki üretim biçimi politik ve manevi toplumsal oluşumların genel karakterini belirtir. Marx'a göre bugüne kadar gelen bütün toplumların tarihi, bir sınıf kavgası tarihinden başka bir şey değildir. Hür insan ile köle, asil ile halk, derebeyi ile self, loncadaki usta ile kalfa, zulmedenle zulüm gören bir birlerine karşı daima cephe almış durumdadır. Aralarındaki kavga bazen gizli bazen açık olarak sürmüş, her seferinde de bu kavgaya bir devrimle yeni baştan kurulmakla yada sınıfların ikisinin de yıkılmasıyla sonuçlanmıştır. Feodal toplumun

⁴¹ Raymond Aron, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çev.:Korkmaz Alemdar, Bilgi Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul, 1994, s.109

⁴² Mehmet Eröz, Marxizm Leninizm ve Tenkidi, İrfan Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul, 1978, s.120-121

⁴³ Anthony Giddens, Sosyoloji Eleştirel Bir Yaklaşım, Çev.:Ruhî Esengün, İsmail Öğretir, Birey Yayıncılık, 4.Baskı, İstanbul, 1997 s.44

yıkılmasından doğan modern burjuva toplumunda da sınıf kavgası bitmiş değildir. Modern toplumda bu kavga burjuvazi ve proletarya arasında devam etmektedir.⁴⁴ Günümüzde modern toplumda insanlar çeşitli gruplar kurarak bir arada hareket etmek suretiyle çıkar sağlamak için bir araya gelmektedir. Çıkar grupları arasında sürekli bir çatışma devam etmektedir.

Sosyal sınıflar yada tabakalar kendi içlerinde belirli ortak özellikler taşımasına rağmen çıkar gruplarında sınıf çatışması bir ölçüde gücünü kaybeder. Çünkü üretim araçlarını ellerinde tutan sınıfların, gruplar arasındaki çıkar çatışmasını ağırlaştırmak, yada açığa çıkarmayı tercih etmezler. Bu çatışma sınıf mücadelesinin gruplara yönelik olarak bir uzantısıdır.⁴⁵

Marksizm'e göre çıkar grupları tüm toplumsal ve siyasal olayların temelinde yatan sınıf farkının bir yansıması, sonucu olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁶ Bu bağlamda Marksizm baskı grupları hakkında genel olarak olumlu bir görüş belirtmemiştir. Marksist düzende baskı gruplarının yerinin olmadığı söylenebilir. Çünkü kapitalist düzende devlet sermaye sahiplerinin yanında yer alır. Sermaye sahiplerinin kurduğu baskı grupları her zaman için devlete isteklerini kabul ettirebilme yeteneğine sahiptir. Öte yandan proletaryanın kurduğu baskı gruplarının isteklerini devlete kabul ettirmesi daima güç olacaktır.

Marksizm gerek sosyalist hareket, gerekse akademik dünya içinde geniş ölçüde tartışılan önemli bir toplumsal kuram olarak kendisine sağlam bir yer edinmiş ve birçok yeni toplumsal araştırmayı esinlemiştir.⁴⁷

1.2.2.3. Korporatizm

Korporatizm, işverenler ile işçiler arasında, işbirliğini, dayanışmayı ve paylaşımı öngören bir mülkiyet sistemidir. Korporatif ekonomik düzende iktisadi faaliyetler, sendikalar tarafından değil, korporasyonlar kanalıyla yürütülür. Korporasyon yapılanmaları devlet ile birey arasında aracı rol üstlenen ve toplumun

⁴⁴ Nurettin Şazi Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi, Remzi Kitabevi, 4.Baskı, İstanbul, 1989, s222-223*

⁴⁵ Mehmed Akad, *Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976, s.38*

⁴⁶ Nurhan Akçaylı, *Sendika Teorisi, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 1983, s.9*

⁴⁷ Tom Bottomore, Robert Nisbet, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Haz.: Mete Tuncay, Aydın Uğur, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997, s.141*

varlığını sürdürmesini sağlayan ara kurumlardır.⁴⁸ Korporasyon, meslek kuruluşlarına benzer yapıda teşkilatlanmış bir kurumdur. Korporasyonlar da yapılan üretim sonucunda elde edilen hasıla, çalışanlar ve yöneticiler arasında paylaşılır.

Korporatizm sendikalizmden biraz farklıdır. Sendikalizm hem bir sosyal öğretiyi veya sosyal örgütlenme teorisine hem de bir eylem tasarısına verilen ilmi bir isimdir. En belirgin amaçlarından birisi meslek birlikliğinin kötü taraflarını ortadan kaldırmaktır. Sendikalizm, işçi ve emekçi sınıfının sömürüsüne dayanan kapitalist ekonomi sistemini ortadan kaldırmak, yerine sömürü ve sınıf egemenliğinden uzak, sosyal adalete dayanan yeni bir sosyal yaşama sistemi kurmak amaçlarını gerçekleştirebilmek için tesis edilen işçi birlikliğinin geliştirilmiş şeklidir.⁴⁹

Toplumsal yaşamda birey, devletin saldırılarına karşı devlet ve birey arasında tampon işlevi gören meslek grupları ve bunların korporasyonlarıyla korunmaktadır. Solidarizmde topluca sivil toplumu oluşturan mesleki gruplar bile, bireysel kişiliğin gelişimi için vardır. Bireysel kişilik toplumsal olmak zorundadır, ama bu onun toplum yada ulus içinde erimesi anlamı taşımaz.⁵⁰

Toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişmede büyük önem taşıyan kooperatiflerin yöneldikleri ve başarılı olanların gerçekleştirdikleri amaçlar şöyle sıralanabilir.

- a)-Üretimi arttırmak, ortakların üretim girdilerini daha elverişli ve yeterli koşullarda sağlamak, böylece maliyetleri düşürmek,
- b)-Pazarlamayı verimli ve düzenli bir biçimde gerçekleştirmek,
- c)-Ortakların gelir ve dolayısıyla da yaşama düzeyini yükseltmek,
- d)-Ortakların toplumsal güvenlik ihtiyaçlarını gidermek,
- e)-Ortakların eğitim düzeyini, toplumsal dayanışma bilincini geliştirmek,

⁴⁸ Taha Parla, Ziya Gökalp Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1993, s.90

⁴⁹ Anıl Çeçen, Sendikalizm, Şafak Matbaası, Ankara, 1970, s. 23-25

⁵⁰ Taha Parla, Ziya Gökalp Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1993, s.129

f)-Ortakları türlü toplumsal, siyasal ve ekonomik güç odaklarının baskılarından korumak,

g)-Kaynaşmış, bütünleşmiş dayanışmalı mutlu bir topluluk yaşamının oluşmasına katkıda bulunmak.⁵¹ Biçiminde kooperatiflerin amaçları sıralanmıştır.

Schmitter, devlet korporatizmini, dışa bağımlı gelişmenin ve hegomonik olmayan sınıf ilişkilerini hakim olduğu toplumlarda yeni gelişmekte olan plüralizmin çöküşü sonucu ortaya çıkan bir biçim olarak tanımlamaktadır. Toplumsal Korporatizm ise, gelişmiş Batı toplumlarında ileri düzeylere ulaşmış olan plüralizmin tedrici bir biçimde gerilemesiyle ortaya çıktığını söylemektedir. W. Grant'de, aynı ayrımı korporatizmle devletçilik arasındaki farkı tartışırken kullanmaktadır. Grant'ın yaklaşımında devletçilik devlet korporatizmiyle özdeşleşiyor ve devlet tarafından kurulmuş, devletin yan organları olarak işlev gören, zorunlu üyeliğe dayanan örgütlerin varlığını içermektedir. Buna karşılık toplumsal korporatizm kendiliğinden ortaya çıkmış, hiyerarşik, rekabet dışı, kendine özgü örgütlerin, varlığıyla tanımlanmaktadır. Zaman içinde bu örgütlerle devlet arasında karşılıklı bağımlılık ve sorumluluğa dayanan ilişkilerin geliştiği görülmektedir. Bunun sonucunda, çıkar grubu dernekleri üyelerinin devlet politikasının uygulanmasında destek olmalarını sağlamak gibi bir kamu görevi üstlenirlerken, devletin meşruiyeti de büyük ölçüde çıkar gruplarının desteğine bağlı hale gelmektedir.⁵² Böylece çıkar grupları hükümet aygıtına isteklerinin pek çoğunu zorlanmadan yaptırabilmektedirler.

Kooperasyonlar sayesinde ortaklar tek başlarına giremeyecekleri risklere girebilirler ve bu sayede daha fazla kazanç elde edebilirler. Diğer taraftan toplumsal yaşamda birlikte hareket etme ve aidiyet gibi insani ihtiyaçlarında kısmi olarak karşılanmasını sağlarlar. Kooperasyon toplum kalkınmasında da çok önemli bir role sahiptir.

⁵¹ Özer Ozonkaya, Türkiye'de Kooperatifçilik, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1976, s.9-10

⁵² Ayşe Buğra, Devlet ve İşadamları, Çev.:Fikret Adaman, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1997, s.307-308

Toplum kalkınması maddi kaynakların geliştirilmesi gayesini gütmektedir.⁵³ Maddi kaynakların geliştirilmesi ve kooperatiflerin kurulması suretiyle toplumunun her kesiminin üretim işine katılması sağlanır ve böylece hem yöresel olarak hem de genel olarak ülkenin kalkınması sağlanabilir.

1.2.3.Baskı Grupları İle İlgili Bir Tasnif Denemesi

Çeşitli şekillerde baskı grupları sınıflandırılmıştır. Baskı gruplarının tasnifinde bizim buradaki kriterimiz grupların amacıdır. Baskı gruplarını amaçlarına göre, ekonomik amaçlı baskı grupları, sosyal ve siyasal amaçlı baskı grupları ve dinsel amaçlı baskı grupları olarak üç ana başlık altında tasnif edilebilir.

1.2.3.1.Ekonomik Amaçlı Baskı Grupları

- *-İşveren sendikaları,
- *-İşçi sendikaları,
- *-Sanayi odaları,
- *-Tarım kooperatifleri,
- *-Ziraat odaları,
- *-Odalar ve barolar birliği,
- *-Medya (Salt ekonomik kaygı güden)
- *-Diğer ekonomik amaç güden gruplar, birlikler.

Yukarıda bahsedilen birliklerde ortak menfaatler ekonomiktir. Ortak ekonomik menfaatler doğrultusunda hareket eden bu birlikler menfaatlerin sağlanması yolunda çeşitli şekillerde mevcut siyasal irade üzerine baskı yapabilirler.

1.2.3.2.Sosyal ve Siyasal Amaçlı Baskı Grupları

- *-Fikir klüpleri,

---

⁵³ Orhan Türkoğan, Toplum Kalkınması, Dede Korkut Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1977, s.11

- *-Milli ve vatani kuruluşlar,
- *-Ordu,
- *-Üniversiteler,
- *-İnsan hakları dernekleri,
- *-Çevre kuruluşları,
- *-Medya (Sosyal ve siyasal amaçlı),
- *-Ekonomik ve dinsel amaç gütmeyen sivil toplum örgütleri.

Ortak amaç sosyal anlamda toplumsal yaşamda grubun görüşüne göre iyileştirme yolunda yeni düzenlemeler yapılmasını, siyasal anlamda mevcut siyasal iktidarı ele geçirmek yerine dışarıdan baskı yapılarak isteklerin kabul ettirilmesini sağlamaktır.

1.2.3.3.Dinsel Amaçlı Baskı Grupları

- *-Cemaatler,
- *-Tarikatlar,
- *-Dini vakıflar,
- *-Mezhep birlikleri (Ulusal veya uluslararası).

Dinsel amaçlı baskı grupları, dini nitelikli isteklerini siyasi iktidara kabul ettirmeye, genel olarak gruba yada üyelerine bazı ayrıcalıklı haklar verilmesini isterler. Dini birlikler çeşitli yollardan siyasal iktidara isteklerinin kabulü yolunda baskı yapabilirler. En büyük baskı araçları nicelikleridir. Dini gruplar siyasal iktidarı ele geçirme gibi bir amaçları olduğunda baskı grubu niteliğinden çıkıp ideolojik amaçlı bir örgüt veya siyasi parti durumuna gelirler.

1.2.4.Baskı Gruplarının Temel Fonksiyonu

Baskı grupları, hangi çeşitte olursa olsun, siyasi müesseseler nezdinde üyelerinin isteklerini, tercihlerini ve çıkarlarını temsil ederler, çoğu siyasi demokrasilerde, yasama ve yürütme müesseseleri, belli bir konuda bir faaliyette bulunacakları zaman, o konuyla ilgili teşkilatlanmış baskı gruplarının görüşlerine müracaat ederler. Böyle bir taraftan temsil etme fonksiyonunu ifa ederken, diğer taraftan grup ile siyasi müesseseler ve kamuoyu arasında iletişim fonksiyonunu yerine getirirler. Bütün bunların sonunda ise denetim fonksiyonunu gerçekleştirirler. Bu sayede siyasi kararlara etkide bulunmakta, bunları kendi lehlerine çevirebilmekte veya karşıt grupları engelleyebilmektedirler. Bu etkilerin özellikle henüz işlemlerin karar aşamasında iken yapılması ve kararların mahiyetinde söz sahibi olmaları oldukça önemlidir.⁵⁴ Bu durumda baskı grupları hem kendi üyelerini hem grup dışındaki diğer üyeleri içine alan fonksiyonel ilişkide bulunmaktadır.

Baskı grupları hem grup üyeleri, hem grup dışındakiler hem de hükümet organları açısından bazı temel fonksiyonlara sahiptirler. Bu temel fonksiyonları Meynaud üç maddede özetlemiştir.

1-) Karar organlarına sorunlarıyla ilgili bilgi vermek. Bu yolla iktidarın alacağı kararlarda hata payını azaltır.

2-) Tabandan gelen eğilimleri yönlendirerek, akılcı çözüm teklifleri oluşturmak bu yolla sosyal şiddete yönelebilecek eylemleri önler veya frenler.

3-) Alınan kararlara üyelerini razı etmek. Bu yolla sosyal uzlaşmaya katkı sağlar⁵⁵.

Genel olarak, örgütler bir takım isteklerle hareketleri düzene sokup rasyonelleştirerek topluma hizmette bulunmaktadır. Böyle olmazsa bu isteklerle hareketler düzensiz ve zorbaca bir biçime bürünür ve sonuçlarının ne olacağı da kestirilemez. Bir baskı grubunu ortadan kaldırarak yada düzene sokarak onun ifade ettiği ideolojik yada maddi nitelikteki isteklere son verileceğini düşünmek yanlıştır.

⁵⁴ Taner Tatar, Siyaset Sosyolojisi, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.89-90

⁵⁵ Jean Meynaud, Politikada Baskı Grupları, Çev.: Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1975, s.13-48.

Aşırı uçlara mensup kışkırtıcılar yöneticileri bunaltabilir, onlarda duruma artık hakim olamayabilirler. O zaman olayların gidişatı çok farklı bir hal alabilir.⁵⁶ Baskı grupların örgütlü bir şekilde var olması toplumsal düzenin sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Baskı gruplarının çağdaş siyasal hayatın olguları olarak kabul etmek gerekir. Bu olguları hesaba katmaksızın politika sürecini kavramaya imkan yoktur. Öte yandan, demokratik sistemin işleyişinde bu grupların rolü belki sanıldığından da fazladır. Kamuoyunun aydınlanmasına yardımcı olmak, siyasal katılma kanallarını geliştirmek gibi fonksiyonları yanında, bazı baskı gruplarının temel hak ve özgürlüklerin korunmasında aktif bir rol oynadıklarını unutmamak gerekir.⁵⁷

---

⁵⁶ Jean Meynaud, Politikada Baskı Grupları, Çev.: Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1975, s.142

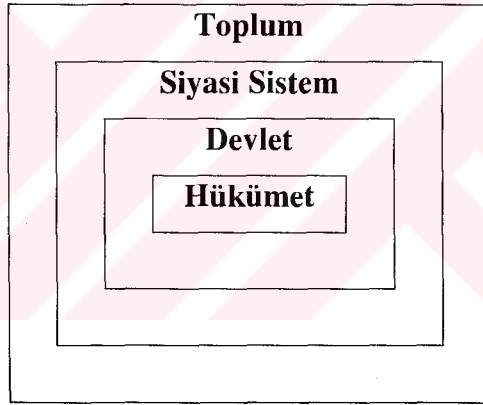
⁵⁷ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s. 210

İKİNCİ BÖLÜM

2.BASKI GRUPLARI VE SİYASET

2.1.Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri

Siyaset en geniş anlamda, toplumsal yapı içinde ortaya çıkan, orada cereyan eden yönetim işlerinin düzenlenmesi ve düzenin sağlanması yönünde bir faaliyettir. O yüzden toplumsal yapının genel özelliklerini taşır. Siyasal kararlara şiddet, tartışma, gelenek, alışkanlık, pazarlık ve oylama yollarıyla ulaşılabilir. Bunların hepsi geniş anlamda siyaset kavramına dahil edilmekle beraber, çağdaş siyaset deyince ilk olarak aklımıza gelenler müzakere, pazarlık ve oylamadır. Siyasi sistem toplum içerisinde yer alan ve kendi bünyesinde devlet ve hükümeti de barındıran bir yapıdır.

Toplumdan hükümete doğru inildikçe siyasi olayları ve yapıları teşhis etmek kolaylaşmaktadır. Siyasal kurumlar ve kararlar istikrar kazanır ve daha net teşhis edilir hale gelir. Toplumla siyasi sistem ve bu sistemin alt unsurları arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Demokratik siyasi sistemlerde toplumsal yapının genel özellikleri siyasi sisteme ve bu sistemin alt unsurlarına rengini verirken, siyasi sistemin teşkilatlanma biçimi ve oluşturduğu kararlar da toplumsal yapıyı belli ölçüler çerçevesinde etkilemektedir.⁵⁸ Belirtilen çerçeveler içerisinde pek çok grubun oluşması ve siyasi sistemle etkileşimde bulunması sonucu siyasi sistem ve gruplar arasında değişik ilişki ve etkileşim türlerinin meydana gelmesine yol

⁵⁸ Atilla Yayla, Siyaset Teorisine Giriş, Liberte Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 2002, s.4-7

açmaktadır. Baskı grupları siyasal sistem içerisinde yönetim kademeleriyle sürekli bir etkileşim içerisinde dir.

Baskı grupları, her zaman için her siyasal sistemde hoşgörü ile karşılanmazlar. Demokratik örgütlenme ve ifade özgürlüklerinin bulunduğu toplumlarda, baskı grupları daha kolay çalışırlar ve daha etkin roller oynarlar. Dikkat edilmesi gereken husus ise demokratik örgütlenme ve ifade özgürlüklerinin olduğu toplumda her zaman için baskı gruplarının meşru karşılanacağı düşünülmemelidir. Toplumun sahip olduğu siyasal kültür, baskı gruplarını doğal karşılamaya yatkınsa o toplumda baskı gruplarının başarılı olması mümkün olur.⁵⁹ Baskı gruplarının ve diğer sivil toplum örgütlerinin toplumdaki etkinlikleri o toplumun siyasal kültürü ile ilişkilidir.

Gramsci'e göre sivil toplum örgütleri modern savaştaki siper sistemlerine benzemektedir. Bu sistemlerin labirente benzer yapıları normal olarak, ekonomik krizin hücumlarına karşı direnmekte ve devlet aygıtını korumaktadır. Demokrasilerin kitlesel yapısı içerisindeki bu örgütler ekonomik sistemde tampon görevi yapmaktadırlar. Gramsci devletle sivil toplum örgütlerinin ilişkilerini daha açık olarak bir ekonomik yapı değişikliğinin meydana getirdiği gelişme aşamasında ortaya çıkacağını açıklamaya çalışır.⁶⁰ Tampon görevini yapan sivil toplum örgütleri mevcut ekonomik sistemde bir denge oluşturmaya çalışmaktadır. Bu örgütler hem kendileri arasında hem de devletle sürekli bir çekişme ve pazarlık içerisinde dir. Bu pazarlıklar örgütlerin temsil ettikleri grupların tatmini veya tatmin mücadelesi olarak görülür. Mücadelelerin devamı mevcut ekonomik sistemin dengeli bir biçimde devamını sağlamaktadır.

Bir bütün olarak siyasal sistemin baskı gruplarını etkilediği gibi siyasal sistemin bir gereği ve sonucu olarak ortaya çıkan örgütlerin güçlü yada zayıf olması da baskı gruplarını etkilemektedir. Siyasi partileri oluşturanların nitelikleri örneğin tecrübeleri baskı gruplarının hareket alanlarının daralmasına yol açarken siyasilerin

---

⁵⁹ İter Turan, Siyasal Demokrasi , Siyasal Katılma, Baskı Grupları ve Sendikalar, Türkiye Denizciler Sendikası Eğitim Dizisi 7, İstanbul, 1986, s.146

⁶⁰ Gülgün Erdoğan Tosun, Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.47

tecrübesizlikleri, yönetim kabiliyetlerinin az olması temsil oranlarının düşük olması baskı gruplarına daha geniş alanlarda faaliyet imkanı tanımaktadır.

Ülkelerin siyasal sistemleri, yönetim biçimleri baskı gruplarının faaliyetlerinde büyük oranda etkilerde bulunmaktadır. Yönetim sisteminde karar verme yetkilerinin dağılımı baskı gruplarının daha başarılı olmasını sağlarken, merkezîyetçi yönetim biçimlerinde baskı gruplarının etkisi, hareket alanı daha minimum seviyelere çekmektedir. Diğer taraftan siyasî yönetim kademelerine sahip olanların görüşlerinin baskı gruplarına yakınlığı baskı gruplarının etkisini artırırken, siyasî yönetim kademesinde olanların görüşlerinin baskı gruplarına uzak veya karşıt görüşte olması baskı gruplarının etkileme oranını önemli derecelerde düşürmektedir.⁶¹

Siyasal otoriteye yönelik olarak baskı grupları çeşitli faaliyetler yürütmektedirler. Genel olarak bu faaliyetlerin başında kulis çalışmaları gelmektedir. Baskı grupları kimi zaman sistem içindeki karar yetkisi olan kişileri kendi isteklerinin haklı olduğuna inandırmak için yüz yüze ilişkilere girerler. Baskı grupları kendilerine yardımcı olanlara gerek maddi gerekse manevi yönden ödüllendirme yoluna giderler.⁶² Siyasal sistem içinde baskı grupları çok çeşitli biçimlerde yönetimle ilişkiler kurarlar. Bu ilişkilerde temel amaç grubun ortak menfaatlerinin gözetilip kollanmasıdır. Fakat her zaman grubun ortak menfaatlerini sağlamak amacıyla bu ilişkiler kurulmaz, kimi zaman baskı grubunun içerisindeki hakim üst yönetici kademe kişisel menfaatleri amacıyla da siyasal iktidarla ilişkilerde bulunabilir.

Baskı grupları politika sürecinde çok büyük güce ve etkinliğe sahiptirler. Bu görüşte olanlar, baskı grupları için görünmez hükümet, üçüncü meclis, anonim imparatorluk gibi adlandırmalar yaparlar. Eleştiriler, genellikle baskı gruplarının kendi dar ve özel çıkarlarının peşinde koştukları ve bunların da çoğu zaman toplumun yararı ile bağdaşmadığı noktasında toplanır. Öte yandan, bu grupların siyasal partiler gibi seçmen kitlesi karşısında sorumlu olmadıkları, tutum ve davranışları hakkında hesap verme durumunda bulunmadıkları belirtilmektedir. Böyle olunca da, sorumsuz bazı grupların siyasal kararların alınışında etki sahibi

⁶¹ Tarık Şahim, Siyasal Katılım ve Baskı Grupları, Makro LTD. ŞTİ Yayınları, Ankara, 1994, s.64

⁶² İter Turan, Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1986, s.138

olmaları gibi demokratik yönetim bakımından normal ve sağlıklı sayılamayacak bir durum ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, baskı gruplarının perde arkasında birtakım gizli kapaklı, karmaşık işler çevirdikleri kanısını taşıyan bir çok kişi ve grupların olduğu bilinmektedir.⁶³

2.2.Baskı Gruplarının Siyasal İktidarı Etkileme Biçimleri

Baskı grupları siyasal iktidarı, doğrudan ve dolaylı biçimlerde etkileyebilmektedirler.

2.2.1 Dolaylı Etkileme

Dolaylı etkileme de öncelikle baskı grupları tarafından direkt olarak üst kademe siyasal iktidar yetkilileri hedef alınmaz, genellikle iktidarı etkileyebilecek ikincil nitelikteki kurumlar veya organizasyonlar hedef alınır. Dolaylı baskı yönteminde baskı gruplarının en iyi silahı kamuoyudur. Kamuoyundan gelen baskıları siyasal otorite kolaylıkla göz ardı edemez. Kamuoyu pek çok hususta siyasal iktidara etki etmektedir. Kamuoyunda çok aşırı tepki toplayan uygulamaların meclisten çıkması çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Kamuoyu oluşturma amacıyla baskı grupları tam anlamı ile organize olur ve bu yolda çeşitli bülten, dergi ve broşür gibi yayınlar çıkartarak tüm dikkatleri ilgili konunun üzerine çekerler. Bazı zamanlarda baskı grupları medya şirketlerine ücretli yayınlar yaptırarak amaçları doğrultusunda kamuoyu oluşturma çabası içine girerler.⁶⁴ Diğer taraftan baskı grupları çeşitli toplantı, miting ve protesto yürüyüşleri gibi çeşitli sivil itaatsiz eylemlerle siyasal iktidarı dolaylı yönden etkileme çabası içine girebilmektedirler.⁶⁵ Toplantı miting ve protesto yürüyüşleri siyasal iktidarı etkileme yolunda bazı zamanlar sivil itaatsiz eylemlerin dışına çıkıp şiddete dayalı eylemlerde olabilmektedir.

2.2.2.Doğrudan Etkileme

Baskı grupları, siyasal kararların kendi istek ve amaçları yönünde alınmasını sağlamak için çoğu zaman doğrudan doğruya siyasal karar merkezleri

⁶³ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.208

⁶⁴ Ahmet Taner Kışlalı, Siyaset Bilimi, İmge Kitabevi, 9.Baskı, Ankara, 2002, s.

⁶⁵ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.208

üzerinde etki yapmaya çalışırlar. Bu karar merkezleri bilindiği üzere parlamento ve hükümettir. Baskı gruplarının siyasal karar organını etkilemek için başvurdukları yöntemler oldukça çeşitlidir.⁶⁶ Baskı gruplarının doğrudan etkileme çabaları seçim aşamalarında başlayabilir. Bir baskı grubu, kendi davasını destekleyeceğini peşin olarak açıktan vaat eden bir adayın seçimine yardımcı olabilirler. Bir meslek grubunun, kendi üyelerinden bazılarının parlamentoya seçilmelerine destek olması da bu çerçevede değerlendirilebilir. Doğrudan baskı uygulamalarına, daha çok, belirli yasa tasarılarının parlamentoda görüşülmesi sırasında yada hükümetlerin bazı kararlarının uygulanması esnasında baskı gruplarının doğrudan baskılarına rastlanır. Millet vekillerine, parti ve parlamento yöneticilerine heyetler gönderilir. Diğer taraftan en az baskı yöntemleri kadar etkili bir başka yolda partilere örtülü bir biçimde parasal yardım yapılması veya belirli parlamentolarla özel ilişkiler kurulmasıdır.⁶⁷

2.3.Baskı Gruplarının Baskı Metotları

Baskı grupları çıkarları doğrultusunda hükümet organına amaçların gerçekleşmesi için çeşitli baskı metotları kullanırlar. Bu metotların seçiminde öncelikle baskı grubunun yapısı ve baskı grubu üyelerinin sayısı önemlidir. Diğer yandan kullanılacak metodun seçiminde içinde bulunulan siyasal sistemin niteliği belirleyici rol oynamaktadır. Baskı grupları genellikle ekonomik güçlerinin elverdiği baskı metodunu kullanmayı tercih ederler. Baskı metotları; amacı gerçekleştirme yönünde gruplar tarafından, özenle seçilmelidir.

Kullanılacak baskı metotlarının seçiminde dikkat edilmesi gereken husus baskı metodunun siyasal ve sosyal ortama uygun olmasıdır. Bazı baskı metotları uygun olmayan dönemlerde kullanıldığında toplum tarafından ters karşılanabilir ve böyle bir durumda, kullanılan baskı metoduna karşı toplumsal ambargo konulabilir. Dikkate alınacak ikinci unsur, ahlak kurallarının getirdiği sınırlamadır. Bu duruma, toplum ve devlet görevlilerinin rüşvete karşı olumsuz yaklaşımları örnek verilebilir.

⁶⁶ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.205

⁶⁷ Ahmet Taner Kışlalı, Siyaset Bilimi, İmge Kitabevi, 9.Baskı, Ankara, 2002, s.301-302

Baskı gruplarının sahip oldukları koşullar ve sıralanan sınırlamalar kullanılacak baskı metotlarının belirlenmesinde yardımcı olmaktadır.⁶⁸

2.3.1. İkna

Baskı gruplarının çok doğal olarak uygulamayı düşündükleri etki araçlarından biri, isteklerin haklılığına ve yerindeliliğine ilgililerin inandırılması, ikna edilmesi yoludur.⁶⁹ İkna metodunda öncelikle ikna edecek kişi en az ikna edilecek kişi kadar konu hakkında teknik bilgi sahibi olması gerekmektedir.⁷⁰ İkna edici bu nedenle özel olarak seçilmesi gerekmektedir. Baskı gruplarının nitelikli insanlardan oluşması, iknacının konu hakkında uzman birisi olması her zaman dahi iyi sonuçların ortaya çıkmasına neden olur.

Siyasal sisteme göre ikna edilecek makamda değişimler olmaktadır. Özellikle Türkiye’de hükümet politika geliştirmede etkin olduğundan, baskı gruplarından gelen istekler hükümet başkanı veya hükümet üyelerine gelmektedir. Bu tür sistemlerde parti yapıları son derece nizami olduğu için diğer parlamenterlerin etkisi çok azdır, dolayısıyla baskı grupları hükümet üyesi olmayan parlamenterlere etki yapma ihtiyacı hissetmezler. Diğer taraftan hükümet üyesi bakanlara ulaşmak için parlamenterlerle ilişkiye girilebilir. Parlamenterlerle ilişkiler genellikle parlamenterin seçim bölgesinden olan temsilciler tarafından kurulmaktadır. Parlamenter gelecek seçimlerde, seçim bölgesinden daha fazla oy alabilmek için bu isteklere kulak verme eğilimi içinde olmaktadır.⁷¹ Bu eğilimler baskı gruplarının hükümet içindeki bakanlara, hükümet dışındaki parlamenterler sayesinde ulaşmalarına yardımcı olmaktadır.

Sık sık başvurulmuş bir ikna yolu da, ele alınan konulara ilişkin verilerin toplanması, eksiksiz, özenli ve objektif şekilde rapor haline getirilerek devlet görevlilerine baskı grubu üyelerine yada medya mensuplarına sunulmasıdır. Böylelikle baskı grupları, faaliyetlerinden etkilenen kişilere karşı çıkarlarını daha iyi savunabilmektedir. Ayrıca devlet görevlileri bu bilgileri derleyecek zaman ve

⁶⁸ Müjde Ker Dinçer, Lobicilik, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s. 35

⁶⁹ Jean Meynaud, Politikada Baskı Grupları, Çev.: Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 65-66

⁷⁰ İsmail Güzeliş, İdarede Baskı Grupları, Yeni Matbaa, İstanbul, 1964, s.27

⁷¹ Tarık Şahım, Siyasi Katılım ve Baskı Grupları, Makro LTD ŞTİ, Ankara, 1994, s. 68-69

olanaklardan çoğu zaman yoksundur. Diğer taraftan devlet görevlileri üzerinde durulan her konuda uzman olmadıklarından, yetersiz bilgi sorununu çözümlenmede baskı gruplarınca sağlanan bilgi yardımını takdirle karşılarlar. İkna etmenin bir diğer yolu da görüşmelerdir. Doğrudan konuşmalar yapmakla olumlu sonuçlar sağlanabilir. Yasama ile yürütme alanlarında çalışan görevliler ve diğer devlet görevlileri zamanlarının önemli bölümlerini baskı gruplarına ayırırlar. İkna metodu devlet görevlilerince ters karşılanmamakta ve çoğu zaman onaylanmaktadır.⁷² Sorunların konuşularak halledilmeye çalışılması diğer baskı metotlarına göre daha çok tercih edilmektedir.

2.3.2.Tehdit

Tehdit çok tercih edilen bir baskı metodu olmamakla birlikte baskı gruplarının zor durumlarda kullandıkları genellikle illegal ve bazı durumlarda da illegal olmayacak şekilde geçmişe yönelik hatırlatmalar veya parlamenterlere yönelik olarak seçimlerde oy vermeme yönünde olabilmektedir.

Baskı gruplarının başvurdukları bir başka yöntemde bir politikacıyı yada devlet memurunu özel yaşamının şu yada bu yönünü ileri sürerek avuçlarının içine almaktır. Bu konuda açık seçik olaylar saymak güçtür, ama böyle bir olanak her zaman için vardır. Baskı grupları şahısların meslek yaşamlarıyla ilgili şantajlarda bulunabilmektedir.⁷³

Baskı grupları ikna metotları ile çeşitli kademelerdeki devlet görevlilerine bilgi sunarak yada görüşmeler yaparak, onları kendi çıkarları doğrultusunda karar almaya yöneltirler. Ancak bazı durumlarda ilgili makamlar karşılarındakilerin isteklerini göz önüne almayabilirler, böyle durumlarda baskı grupları, kendi çıkarlarına uygun kararların alınmadığı, yasaların çıkarılmadığı durumlarda tehdit metoduna başvururlar.

Baskı gruplarının tehdit metodu devlet görevlilerinin yeterli düzeyde otoriteye sahip olmadıkları dönemlerde daha fazla tercih edilmektedir. Baskı gruplarının temsilcileri böyle durumlarda isteklerini açıkça ifade edebilirler.

⁷² Müjde Ker Dinçer, Lobicilik, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s. 36

⁷³ Jean Meynaud, Politikada Baskı Grupları, Çev.: Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 68

Özellikle hükümetlerin kurulma aşamasında, kabine bunalımlarının olduğu durumlarda, baskı grupları kendi üyeleri yada dostları olan parlamenter kanun yapıcıların aracılığı ile kabinenin oluşumunu engelleme veya kabineyi devirme yolunda tehditlerde bulunabilirler. Diğer taraftan en başarılı tehdit, grup üyelerinin milletvekiline seçimlerde oy vermeyeceklerini bunun da seçilme şansını zayıflatacağının bildirilmesi yoludur. Diğer bir tehdit yolu da, baskı gruplarının istekleri doğrultusunda karar almayan parlamenter kanun yapıcılara karşı yerel kampanyalar açarak, onların gözünü korkutmaktır. Bu da seçim bölgesinden gönderilen sayısız mektup, telgraflar, ve edilen telefonlar, bir çok kişinin imzası olan dilekçeler yoluyla gerçekleştirilmektedir.⁷⁴ Genel olarak bu metotlarla parlamenter kanun koyucu baskı altına alınmakta, kararların alınmasında objektiflikten uzaklaşma ve baskı grubu lehine kararların çıkmasına yardımcı olmaktadır.

Tehditler parlamenterlere olduğu gibi üst düzey bürokratlara da olmaktadır. Baskı grubunun isteklerine cevap verebilecek merci neresi ise baskı gruplarının tehditleri doğal olarak o yöne ve karar alıcı durumdaki şahıslara veya şahısları etkileyebilecek diğer kişilere yönelik olabilmektedir.

2.3.3.Harekete Geçirme

Baskı grupları salt kendi çabalarıyla istediklerini elde edemedikleri durumlarda doğrudan eylemler yapma yolunu seçerler. Bu eylemler fiili olarak baskı grubu üyelerinin veya çıkar sağlayacak kitlenin katılımı ile gerçekleşmektedir.

2.3.3.1.Doğrudan Eylemler

Doğrudan yapılan eylemler, ara sıra kuvvet denemesi diye adlandırılmaktadır.⁷⁵ Baskı grupları çeşitli zamanlarda isteklerin elde edilmesi yolunda gösteri ve mitingler düzenlemektedirler.

Gösteri ve mitingler herhangi bir olaydan duyulan memnuniyetsizliği dile getirmek için düzenlenebileceği gibi önceden planlanarak da herhangi bir amaç

⁷⁴ Müjde Ker Dinçer, Lobcilik, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s.36-37

⁷⁵ Jean Meynaud, Politikada Baskı Grupları, Çev.: Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1975, s.73

uğrunda gösteri ve mitingler düzenlenebilmektedir.⁷⁶ Doğrudan eylemlere örnek olarak hükümetin zam yapması sonucunda bu zamlara karşı çıkan kitlenin sokaklarda gösteri yapması, polis karakoluna yapılan bir saldırının kınanması için saldırganlara karşı yapılan protesto yürüyüşleri, öğrenci eylemleri ve işveren yada işçi sendikalarının düzenlemiş oldukları göster ve mitingler örnek gösterilebilir.

2.3.3.2.Grev

Grev, işçilerin, çeşitli konulardaki isteklerini bir işverene, bir grup işverene, bir işveren örgütüne, hükümet veya başka bir kuruma kabul ettirmek veya kamuoyunun dikkatini herhangi bir soruna, olaya veya konuya çekmek amacıyla yapılan topluca iş bırakma eylemidir. Grevin amacı hükümetin belli konulardaki politikasının değişimini sağlamak amacıyla veya toplu sözleşme sürecinde çıkan bir anlaşmazlığın çözümü için olabilmektedir. Diğer taraftan grevler işçi sağlığı ve iş güvenesi gibi konular için veya işverenin mevcut olan iş yasalarına uymasının temini içinde olabilmektedir.⁷⁷ Öte yanda yine grevler işçilerin diğer bir takım isteklerinin yerine yetirilmesi içinde olabilir.

Grev belirli ekonomik veya politik amaçları gerçekleştirebilmek için yapılan sendikalist bir harekettir. Grevin güttüğü hedeflere göre grev değişik tiplere, çeşitlere ayrılabilir. Grev hareketi yirminci yüzyıldaki anlamına kavuşmadan önce çok çeşitli amaçlar için kullanılmakta idi. Bir zamanlar politik amaçlar içinde yapılan grev, zamanla yalnız ekonomik amaçlarla yapılan bir işçi hareketi haline dönüşmüştür. İşçi sınıfının bir sınıf olarak belirmesi ve egemen sınıflar ile sınıfsal çatışma içine girişi ise grev hareketini diğer amaçlara yöneltebilen, işçi sınıfının sınıfsal demokratik bir silahı haline getirmiştir. Bu açıdan grev işçi sınıfının ülkenin politik hayatına ağırlığını koyması, işçi sınıfı arasındaki sınıfsal dayanışmayı sağlaması ve bir sınıf mücadelesini gerçekleştirmesi açısından önemli bir rol oynamıştır.⁷⁸ Grev genellikle olağan üstü durumlarda başvurulmuş son bir çare değil de, daha işin başında uygulana bir taktik olagelmiştir.⁷⁹

⁷⁶ Tarık Şahin, Siyasi Katılım ve Baskı Grupları, Makro LTD ŞTİ, Ankara, 1994, s. 74.

⁷⁷ Yıldırım Koç, Türkiye’de Grev Hakkı, TÜRK-İŞ Eğitim Yayınları, Ankara, 1999, s. 6-10

⁷⁸ Anıl Çeçen, Sendikalizm, Şafak Matbaası, Ankara, 1970, s.159

⁷⁹ Jean Meynaud, Politikada Baskı Grupları, Çev.: Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 76

Grev her somut olay sırasında çok değişik amaçlar taşısa da, esas olay sırasında taşıdığı değişik amaçlar yönünden üç ana çeşide ayrılabilir;

*-1-*Politik Grev*; Siyasi iktidarın yönetimine işçi sınıfının ağırlığını koymak, hükümeti belirli yönelişlere sevk etmek amacıyla işçilerin yaptıkları grevlerdir. Bu bir yasanın hazırlanmasını sağlamak, bir yasanın uygulanmasını engellemek, hükümeti düşürmek, hükümetin esas politikasında lehlerine uygun değişiklikleri sağlamak amacıyla olabilmektedir.

*-2-*Ekonomik Grev*; İşçi-işveren arasındaki ekonomik anlaşmazlıkların toplu uyuşmazlığın çözümlenmesini gerçekleştirebilecek son bir yol olarak grev hareketine başvurulduğu zaman ekonomik grev meydana gelmiş olmaktadır. Ekonomik grev işveren-işçi arasında meydana gelen menfaat uyuşmazlığının bir sonucu olarak doğmaktadır, fakat işçi sınıfının sınıfsal çıkarlarına uygun bir düzene yönelmiş bir hareket değildir. Ekonomik grev hareketi burjuva sınıfının güvenliğini en az tehdit eden grev şeklidir.

*-3-*Sınıfsal Dayanışma Grevi*; Ekonomik ve mesleki amaçlar gütmeyen bir grev şeklidir. Belirli bir iş kolunda yapılan bir grevin desteklenmesi amacıyla ve aynı ekonomik amaçlar güdülmeksizin yapılan greve sınıfsal dayanışma grevi denmektedir. Ortak bir sınıftan olmanın sebep olduğu zorunlu ortak çıkarlar ve sınıfsal bilincin gösterisi olan dayanışma grevinde, belirli bir iş kolundaki ekonomik grev, öteki iş kollarındaki işçilerin ekonomik niteliği olmayan grevleriyle desteklenmektedir.⁸⁰

Grev sözcüğünün kapsamına; öğrencilerin çeşitli nedenlerden ötürü derslere girmemeleri, belirli süreler için memurların iş bırakması veya yavaşlatması, perakende satış yapan dükkanların fiyatların yükseltilmesi veya vergilerin düşürülmesi amacıyla giriştikleri kepenk kapatma eylemleri bu sözcüğün kapsamına girmektedir.⁸¹ Genel olarak grevlerin sadece işçilerce başvuru olan bir yöntem olmadığı görülmektedir.

⁸⁰ Anıl Çeçen, Sendikalizm, Şafak Matbaası, Ankara, 1970, s. 159-162

⁸¹ Mehmed Akad, Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976, s.95

Grevlerin işçiler açısından faydaları olduğu gibi zararları da bulunmaktadır. Grev sonucunda elde edilen zamlar işletme yönetimi açısından maliyetleri yükselttiği için bir kısım işçinin işten çıkartılması sonucunu doğurabilmektedir.⁸² Öte yandan uzun süren grevlerde işverenlerin lokavt kararı alması, işçilerin işini kaybetmesine veya uzun süre maaş alamamalarına neden olmakta ve işçilerin zor günler geçirmesine grevler sebep olmaktadır.

Genel olarak grev baskı grupları için çoğu zaman sonuca götürme yolunda çok etkili bir araç durumundadır. Grev sadece işçilerin oluşturduğu baskı gruplarının kullandığı bir yöntem değil de, işveren birliklerinin ve diğer sanayi, ticaret odalarının da kullandığı bir baskı metodudur.

2.3.4.Para

Para, önemli etki imkanı sağlayan ve birçok kapının açılmasında rol oynayan önemli bir unsurdur. Baskı grupları parasal güçleri ölçüsünde bu mali kaynakları kullanır. Paranın baskı metodu şeklinde kullanılması birincil olarak baskı gruplarına bilgi vermek amacıyla raporlar hazırlama, eylemler düzenleme gibi diğer baskı metodlarının uygulanmasına yardımcı olur. Diğer taraftan maddi açıdan bağımlılık yaratarak, siyasi mekanizmada yer alanların borçlu duruma yada minnet altına sokulması da, para metoduyla mümkün olmaktadır.⁸³

Mali kaynaklar baskı gruplarına daha fazla hareket alanı sağlamak üzere, güncel eylem araçlarını güçlendirip mükemmelleştirme olanağı sağlamaktadır. Diğer taraftan siyasi partilerin seçim kampanyalarında partiye mali yardım yapmak⁸⁴ suretiyle baskı grupları isteklerinin yapılmasını sağlayabilmektedirler.

Paranın seçimlerde destek aracı olmasının yanı sıra devlet görevlileri üzerinde etkinlik sağlamak amacıyla da kullanılması sık karşılaşılan bir uygulamadır. Para metodunun bu şekilde uygulanmasında iki yola başvurulmaktadır. Bu yollardan ilki; iş yemekleri, hafta sonu gezileri, tatiller, bayramlarda hediyeler gibi eğlencelerin ilgililere bedava sağlanmasıdır. Böylece baskı grupları, ilgililerin dikkatini çekerek,

⁸² İsmail Güzeliş, İdarede Baskı Grupları, Yeni Matbaa, İstanbul, 1964, s.31

⁸³ Müjde Ker Dinçer, Lobcilik, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s.38

⁸⁴ Jean Meynaud, Politikada Baskı Grupları, Çev.: Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 69

dostluklarını kazanmakta, kazanılan bu dostluklar ileride kendilerine yönelik olarak olumlu kararların alınmasında önemli derecelerde faydalar sağlanması ile sonuçlanmaktadır.⁸⁵

Baskı grupları gizli bir şekilde kamu yetkili ve etkili kişilere belli meblağlarda komisyon, yüzde, ondalık, aylık, şekillerinde paralar vermek suretiyle çıkar elde etme yoluna giderler.⁸⁶Rüşvet olarak adlandırılan bu durum sonucunda görevlilerin eli kolu bağlanmakta, kendi başlarına karar almada zorlanmakta, görevlerini kötüye kullanmaya başlamakta ve sonuçta kendilerine rüşvet verenlere karşı sıkı sıkıya itaat eder hale gelmektedirler.⁸⁷

Netice itibarı ile paranın kullanım alanı baskı grupları için oldukça geniş bir alanı ifade etmektedir. Amaçların gerçekleştirilmesi yolunda çeşitli medyatik faaliyetlerin yaptırılmasında, konferans miting ve gösteriler düzenlenmesinde ve fiili olarak paranın amacın gerçekleştirilmesinde rüşvet, hediye olarak kullanılması paranın baskı grupları için etkili bir metot olduğunu göstermektedir.

2.3.5.Hükümet Çalışmalarını Engelleme

Baskı gruplarınca hükümet çalışmalarının engellenmesinin değişik şekilleri olabilmektedir. Baskı grupları bazı durumlarda isteklerin elde edilebilmesi için hükümet çalışmalarını engelleme faaliyetleri içine girmektedirler.

Hükümet çalışmalarının engellenmesinde sık kullanılan bir yöntem de kamu kuruluşlarıyla işbirliği yapmayı reddetmektir. Bu durum resmi makamları güç duruma düşürmekte, böylece idari işleri engellenmekte ve karmaşık hale sokulmaktadır. Bu davranışa örnek olarak İngiltere’de demir çelik federasyonunun 1950’de endüstri kolu kamulaştırıldığı zaman geçiş dönemini zorlaştırmak için takındığı tavır gösterilebilir. Federasyon o zaman liderlerinin endüstriyi yönetecek yeni kurullarda görev almalarını yasaklamış ve bu organların hiçbir temsilcisini de

⁸⁵ Müjde Ker Dinçer, Lobcılık, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s. 38-39

⁸⁶ Bülent Daver, Siyaset Bilimi Giriş, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1993, s.

⁸⁷ Müjde Ker Dinçer, Lobcılık, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s. 39

kendi içine almamıştır. Bu uygulama güncel yönetimle ilgili olarak geçici bir niteliğe sahip olmuştur.⁸⁸

Hükümet çalışmalarının engellenmesinde diğer bir yolda finansal bunalımlar oluşturmak suretiyle özel sermayelerin gruplarca değişik alanlarda blok halinde kullanılması ve böylece geçici krizler oluşturulmaktadır,⁸⁹ böylece geçici krizlerin oluşturulması suretiyle baskı grupları çıkar elde etme girişimleri içinde olabilmektedir.

Hükümet çalışmalarının engellenmesinde başka bir yolda vergilerin ödenmesine yanaşmamaktır.⁹⁰ Diğer taraftan baskı grupları üyelerinin veya etki alanlarının içine giren kişilerin devlet bankalarındaki mevduatlarını, çekmeleri yönünde telkinlerde de bulunabilmektedirler.⁹¹ Baskı grupları bu tip faaliyetlerde bulunarak hükümeti mali açıdan zor duruma düşürmek istemekte ve böylece isteklerini elde etmeye çalışmaktadırlar.

2.3.6. Medya, Hukuksal Yol

Hukuksal yol baskı gruplarının görüşlerinin savunulmasında ve bunların siyasi otorite tarafından kabul edilmesi açısından önemli bir metottur. Baskı grupları kendileriyle benzer görüşlerdeki parlamenterleri mecliste kanun çıkarma konusunda hükümet üyelerine sorular sorma veya çıkacak olan kanunlara muhalefet etme yolunda kullanarak kendi aleyhlerinde çıkacak kanunların çıkmasına engel olmaya çalışmaktadırlar.⁹²

Çoğulcu sistemler, toplumda koşulları, çıkarları ve dolayısıyla görüşleri bir birinden farklı kesimlerin varlığını kabul ederler. Farklı koşulların ürünü olan çıkar ve görüşlerin yasal yollardan dile getirilmesini, savunulmasını sağlamaya

⁸⁸ Jean Meynaud, Politikada Baskı Grupları, Çev.: Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 71

⁸⁹ Müjde Ker Dinçer, Lobencilik, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s. 39

⁹⁰ Jean Meynaud, Politikada Baskı Grupları, Çev.: Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 72

⁹¹ İsmail Güzeliş, İdarede Baskı Grupları, Yeni Matbaa, İstanbul, 1964, s.30

⁹² Mehmed Akad, Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976, s.98

çalışırlar. Toplumda belirli bir uzlaşmanın ancak bu barişçi çatışmanın doğrultusunda ortaya çıkabileceğine inanırlar.⁹³

Baskı grupları hukuksal yoldan kendi çıkarlarına olmayan yasaların geri çekilmesi için mücadele etmektedirler. Diğer taraftan kendi çıkarlarına olan kanunların tam olarak uygulanması içinde mahkemelere başvurmakta ve haklarını aramaktadırlar.

Baskı grupları sık sık medyayı kullanarak siyasal iktidar üzerine baskı yapma eğilimi içine girmektedirler. Haberleşme araçları bir çok konuda olduğu gibi insanlara siyaset alanında da yaralar sağlamaktadır. Siyasal sistemler bir toplumda düzeni koruyabilmek veya değiştirmek için haberleşme olanaklarını kullanmaktadırlar. Bağımsız olarak çalışabilen kitle iletişim araçları insanlar arasında fırsat eşitliğini ve dolayıyla demokrasiyi sağlar.⁹⁴ Bazen siyasetin geleceğini ve hatta siyasetçilerin konularını ele alırken öncelik verecekleri o konuları belirleyen medya olmaktadır. Lucran Pye haberleşme ile siyasal süreç arasındaki ilişkiyi açıklamak için haberleşme sürecinin düzenli bir şekilde işlemesi, bir toplum içindeki insanların iktidara gelme çabaları, birbiri ile ilişkisini zora sokabildiği gibi, siyasal düzenin kurulmasına da yol açtığını savunarak, haberleşme sürecinin siyasal yaşamı büyük ölçüde etkilediğini vurgulamaktadır.⁹⁵

Baskı grupları medya aracılığıyla görüşlerine önem vermeyen devlet görevlilerini hem kendi üyelerine, hem de kamuoyuna şikayet edebilirler. Özellikle devlet memurlarının atamaları baskı gruplarınca etkilenebilecek kişilere bağlı ise, devlet memurları süreç içerisinde bu grupların görüşlerini benimser hale gelerek yerlerini korumak eğilimi içine girerler.⁹⁶ Öte yandan baskı grupları medyayı yazılı ve görüntülü reklamlar yayınlarak isteklerin gerçekleştirilmesi için kullanırlar.

Kitle iletişim araçlarının yaygınlığını arttırması, baskı gruplarının medyayı daha fazla kullanmasını sağlamış, iletişim uzmanlarının ortaya çıkması ve seçim anketlerinin yaygınlaşmasıyla, pek çok ülkede politika alanı değişime

⁹³ Ahmet Taner Kışlalı, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, İmge Kitapevi, Ankara, 1995, s.176.

⁹⁴ Mahmut Tezcan, Toplumsal Değişme, Feryal Matbaası, 3.Baskı, Ankara, 1995, s.125.

⁹⁵ Oya Tokgöz, Türkiye ve Orta Doğu Ülkeleri'nde Radyo Televizyon Sistemleri, Ankara, 1972, s. 6

⁹⁶ Müjde Ker Dincer, Lobcilik, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s. 40-41

uğramıştır.⁹⁷ Bu şekilde medya baskı grupları için önemli bir etkileme alanı olmuştur.

2.3.7.Lobi Faaliyetleri

Demokratik sistemlerin ayrılmaz parçasını oluşturan baskı gruplarının temel amacı, siyasi mekanizmayı kendi çıkarları doğrultusunda etkileyebilmektedir. Ancak bunun yanında, baskı grupları toplumun bilinçlendirilmesinden, devlet görevlilerinin işlerinin denetlenmesine kadar pek çok konu üzerinde de çalışmalarını sürdürmektedir. Baskı gruplarının, yalnızca çıkarlarına uygun yasaların hazırlanması, kabul edilmesi yada değiştirilmesi konularında faaliyet gösteren türü ise lobilerdir. Bu anlamda lobiler, baskı gruplarının siyasi mekanizmayı etkileyebilmek için oluşturdukları özel gruplardır. Gerek ülke içinde gerekse ülke dışında ki çıkarların savunulması amacıyla sürdürülen faaliyetler lobicilik, bu alanda gerçekleştirilen tüm çalışmalar da lobi faaliyetleri olarak adlandırılmaktadır. Lobi faaliyetleri, lobiler, baskı grupları yada çıkar sahibi kişilerce sıkça başvurulanan, profesyonel lobiciler veya lobi şirketleri tarafından yürütüldüğünde başarı sağlayan tüm çalışmaları içermektedir.⁹⁸

Lobicilik bazı yazarlarca baskı grupları ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Oysa bilindiği gibi lobicilik baskı gruplarının en önemli ve en çok rastlanan türüdür. Aynı zamanda lobicilik baskı grupları için baskının en etkili yöntemidir. Çok çeşitli baskı grupları ve baskı metotları mevcut olmakla beraber bunların en etkili "Lobicilik" (kulisçilik) tir.⁹⁹ Dar anlamda lobici, başka kişi yada kişiler adına yasaları etkilemek amacıyla, kanun yapımcılarla doğrudan ilişkisi olan kişiye denmektedir.¹⁰⁰

Amerika'da lobiciliğin en temel ögesi bir Kongre üyesini kendi lehine çevirip, sizin istediğiniz yönde oy vermesini sağlamaktır. Kongre üyelerinin Başkan

⁹⁷ Şengül Özerkan, Yasemin İnceoğlu, İletişimde Etkileme Süreci, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.82.

⁹⁸ Müjde Ker Dinçer, Lobicilik, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s. 45

⁹⁹ Tarık Zafer Tunaya, Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, İstanbul, 1982, s. 321

¹⁰⁰ Nisa Bayramoğlu, Amerika Birleşik Devletlerinde Lobi Faaliyetleri, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1985, s.9

karşısındaki bağımsızlıkları, baskı gruplarını Kongre üyeleriyle daha yakın ilişkiler kurmaya itmiştir.¹⁰¹

Lobicilik Amerika Birleşik Devletlerinin iç politikasını büyük çapta yönlendirdiği gibi, yabancı devletlerin Amerika'yla olan ilişkilerinde de büyük rol oynamaktadır. Amerika'da sadece yabancı devletlere lobicilik yapan bine yakın firma ve şahıs vardır. Hatta yoğun talep üzerine haftada iki defa çıkan lobicilik gazetesi bile vardır. Washington'da etkili olmak isteyen birçok ülke, bu lobi firmalarına her yıl milyonlarca dolar ödemektedir. Japonya ve İsrail yıllık bütçelerinden yaklaşık on beş milyon dolar lobi fonu ayırmaktadır. Türkiye ise yıllık bütçesinden üç milyon dolar ayırmakta, bu nedenle de Washington'da pek etkili olamamaktadır.¹⁰²

Kamu otoritelerine karşı örgütler veya bireyler birkaç sebepten dolayı lobi faaliyetleri içine girerler. Şirketler sıkıntılara yol açan hükümet düzenlemelerinin değiştirilmesi için lobi faaliyetleri yapmaktadırlar. Diğer taraftan ekonomik çıkarlar sağlamak içinde lobi yapılmaktadır. Meslek birlikleri kanunlarca ayrıcalıklar verilmesi veya verilen ayrıcalıkların diğer meslek gruplarına karşı korunması yolunda da hükümet organlarını etkilemek için lobi yaparlar. Ayrıca bazı gruplar aslında salt kendi sorunları olmayan, hükümetin sorunları içinde lobi faaliyetleri içinde bulunmaktadır. Örneğin AIDS ile mücadele etmek için bazı gruplar lobi faaliyetleri yapmaktadırlar.¹⁰³

Lobi faaliyetlerini sürdürmekle görevli olan lobiciler hedeflerine ulaşmak için çeşitli yollara başvurumaktadırlar. Bunlar;

- *-Resmi toplantılara katılma,
- *-Yönetimin değişik danışma gruplarına bilgi sunma,
- *-Şehir veya eyalet vatandaşlık bürolarına bilgi verme,
- *-Sosyal klüplere katılma,

¹⁰¹ İlder Turan, Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1986, s.139

¹⁰² Kamran İnan, Dış Politika, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994, s.59-60

¹⁰³ Charles S. Mach, Lobbying and Government Relations, Greenwood Press, 1989, s.5-6

*-Hayır kurumlarına hizmet verme, bağış yapma ve yönetim kurullarında görev alma,

*-Her türlü toplantılarda görev alma,

*-Komite oturumlarına katılma,

*-Müşterilerine yaptıkları faaliyetler hakkında raporlar sunma,

*-Yönetimin çeşitli kademelerindeki görevlileri ziyaret etme,

*-Medya ile karşılıklı bilgi akışını sağlama,

*-Seçim bölgelerindeki herhangi bir durum karşısında harekete geçirme,

*-Seçim kampanyalarında ilgilenilen görevlilere maddi manevi yardımlar sağlama,

*-Toplantılar, paneller, seminerler ve benzeri organizasyonlar düzenleme,

*-İlgilenilen görevliler ile temsil edilen müşterileri tanıştırma,

*-Toplumda savunulan fikre ve sürdürülen faaliyetlere karşı olumlu imaj oluşturma,

*-Ve genel olarak, tüm lobi teknik ve yöntemlerinin uygulanmasıdır.¹⁰⁴

Genel olarak baskı gruplarının lobi faaliyetleri hakkında eleştiriler ve genellemeler yapılmaktadır. Eleştiriler daha çok ABD'deki lobi faaliyetlerini hedef almaktadır. Gerçektende Amerika Birleşik Devletlerinde özellikle başlangıçta lobiciliğe rüşvet ve oy satın alma gibi yöntemleri kullanmaktan çekinmeyen şüpheli bir faaliyet gözüyle bakılmıştır. Sonunda Amerika Birleşik Devletleri kongresi lobiciliği düzenleme zorunluluğu duymuş ve baskı grupları faaliyetlerinin gün ışığında cereyan etmesini ve denetlenebilmesini sağlamak amacıyla 1946 yılında bir

¹⁰⁴ Müjde Ker Dinçer, Lobicilik, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s. 72-73

kanun çıkartmıştır.¹⁰⁵ Fakat baskı gruplarının lobi faaliyetlerinin ne ölçüde denetlenebildiği tartışılan bir konudur.

2.4. Siyasi Partiler

2.4.1. Siyasi Parti Kavramı, Kapsam Ve Tanım

Günümüz siyasal hayatının en önemli kurumlarından birisi olmasına rağmen, siyasal partilerin önemi henüz daha yeni anlaşılmış ve son zamanlarda bir çok araştırmaya konu olmaya başlamıştır. Bu konuda araştırma yapan araştırmacılar da kendi görüş açlarına göre siyasi parti tanımlarını yapmışlardır. Biz burada siyasi parti kavramına az da olsak açıklık getirmek amacıyla bu tanımların bir kaçının üzerine duralım. Siyasi partiler, halkın desteğini sağlamak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli veya istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklardır.¹⁰⁶

Sartori'ye göre partiler, seçimlerde kendilerini diğerlerinden ayıran bir etikete sahip olan, kamu ofislerine seçimler yoluyla eleman yetiştirmeye muktedir gruplardır.¹⁰⁷ Bu tanıma göre siyasi partiler vatandaşlar için siyasal iktidara ulaşma araçları olarak tasvir edilebilir. Dolayısıyla bürokrasi dışındaki yönetim kadrolarına vatandaşların ulaşabilmelerinin yolu siyasi partilerden geçmektedir.

Tom Bottomore göre ise siyasi parti: iktidarı elde etme veya elde tutmanın böylelikle de uzun dönemler boyunca karmaşık toplumsal siyasalları yerine getirebilmek ve yürütebilmenin vazgeçilmez araçları¹⁰⁸ olarak tanımlıyor.

Siyasi Parti, belirli bir program etrafında toplanmış, siyasal iktidarı elde etmek yada paylaşmak amacını güden, sürekli bir örgüte sahip kuruluşlardır.¹⁰⁹ Burada önemli olan unsur siyasi partilerin, siyasal iktidarı ele geçirmek veya hiç değilse onu başka partilerle paylaşmak amacıdır. Bütün partilerin ortak hedefini oluşturan bu unsur, onları diğer sosyal gruptan (Özellikle siyasal iktidarın kullanılmasını sadece etkilemeye çalışan başka gruplardan) ayırt etmeye yarayan

¹⁰⁵ Münici Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.209-210

¹⁰⁶ Ergun Özbudun, Siyasal Partiler, Sevinç Matbaası, Ankara 1977, s. 33.

¹⁰⁷ Atilla Yayla, Siyaset Teorisine Giriş, Liberte Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 2002, s.227

¹⁰⁸ Tom Bottomore, Siyaset Sosyolojisi, Çev.: Erol Mutlu, Teori Yayın., Ankara, 1987, S.27.

¹⁰⁹ Münici Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.160.

başlıca kriterdir. Bunun yanında ikinci önemli kriter' de siyasal partilerin geçici kuruluşlar olmayıp, sürekli ve ülke çapında oldukça yaygın bir örgüte sahip olmalarıdır.

2.4.2.Siyasi Partilerin Doğuşu

Fikir ve seçim hürriyetinin olduğu her yerde, vatandaşların, bir çoğunun programları ve ideolojileriyle bir birlerinden ayrılan partilerde yer aldıkları görülmektedir. Partiler arası tartışmaların nezaket sınırlarını aşmaması için belirli bir uygarlık seviyesi gerekmekte ve başkalarının fikirlerine saygı duyulması gereklidir. Fransa'daki ilk meclis denemeleri büyük başarısızlıklardandır. Karşısındakilerin varlığına tahammül edemeyen partiler bir kör dövüşüne girmiştir. Yirminci yüzyılda büyük tek partilerin içinde karşıt eğilimlerin temsilcileri aralarında kıyasıya bir mücadele yapmışlardır.¹¹⁰

Partilerin kökeni bakımından, Duverger parlamento içinde doğan partiler ve parlamento dışından doğan partiler şeklinde bir ayrım yapmaktadır. Tarihsel seyrine göre, önce kaynağını parlamento içinden alan partilerin ortaya çıktığı görülmektedir. Parlamento içinden doğan partilerin oluşumunda; İlk parlamento grupları doğmaktadır, daha sonra yerel seçim komiteleri oluşturulur, Sonuçta bu iki unsur arasında sürekli bir bağlantı kurulur. Böylece parlamento içinde oluşan gruplarla, bunların genişleyen seçmen kitlelerini örgütlendirmek ve seçim işlerini düzenlemek amacıyla geliştirilen yerel komiteler arasında sürekli organik ilişkilerin kurulması sonucunda modern anlamda ilk siyasi partiler meydana gelmiş olur. Parlamento dışından doğan partilerin kökenleri ve gelişim çizgisi ise parlamento içinden doğan partilere nazaran oldukça farklıdır. Parlamento dışından doğan partiler genellikle parlamentoda temsil edilme olanağına kavuşamamış sosyal güçler ve sınıflar tabanına dayanmaktadır. İşçi sendikaları, tarım kooperatifleri, çeşitli dernekler, fikir klüpleri, dinsel kuruluşlar vb. birlikler parlamento dışından kurulan partilerin çekirdeğini oluşturmaktadırlar.¹¹¹

¹¹⁰ Goston Bouthoul, Siyaset Sosyolojisi, Çev.: Ali Türkay Yazıcı, Remzi Kitabevi., İstanbul, 1993. s. 86

¹¹¹ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.162

Demokrasıyla birlikte parlamentoların ve seçimlerin gelişmesi ile Amerikan ve Fransız devrimlerinden sonra ortaya ilk çıkan partiler soyluların partileridir. Bu partiler kendi çevresinde veya seçim bölgelerinde saygınlık ve servet sahibi olan bireylerden oluşmaktadır. Oy hakkının giderek yaygınlaşması ve seçilmiş meclislerin iktidarlarının artması ile, partiler ulusal çapta daha sürekli bir örgüt halini aldı, ama bundan sonraki büyük gelişme ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru, sadece seçim kampanyalarının finansman aracı olarak değil siyasal eğitim ve katılım aracı olarak kütlese üye kaydını hedefleyen işçi ve sosyalist partilerin (ilkin Almanya ve Avusturya'da olmak üzere) ortaya çıkışıyla gerçekleşti. Bu tarihten itibaren, devamlılığı olan kitle partileri Batılı Kapitalist toplumların siyasetinde baş etken haline gelip, yirminci yüzyıl boyunca birbirinden farklı biçimlerde olmak üzere, dünyanın diğer bölgelerine de yayıldı.¹¹²

Siyasal partilerin doğuşu ile ilgili kaynakların bir bölümünde 19. Yüzyıldan önce görülen gruplaşmalar ve hiziplerin parlamento dışında bir örgüte sahip olmadıklarından bunları gerçek anlamda bir parti saymanın mümkün olmadığı görüşü vurgulanmaktadır. Aynı şekilde Duverger'de siyasi partiler adlı eserinin giriş kısmında konuyla ilgili açıklamasına göre bu günkü anlamda gerçek partiler ortaya çıkabilen yüzyıl bile olmamıştır. 1850'de dünyanın (Amerika dışında) hiçbir ülkesi, kelimenin bugünkü anlamında siyasi partileri anlamıyordu. Buralarda, fikir akımları, halk kulüpleri, felsefi dernekler ve parlamento grupları vardı; Fakat gerçek partiler yoktu. 1850'de ise, partiler uygar ulusların çoğunda faaliyet göstermeye başlamış, diğer uluslarda bunu taklide çalışmışlardır.¹¹³ Ancak Max Weber sosyoloji yazıtları adlı eserinde konuya şu perspektiften bakmaktadır. Partilerin yapısı her şeyden önce o toplumdaki egemenliğin yapısına göre belirlenir. Çünkü parti liderlerinin asıl işi bir toplumun fethedilmesidir. Partiler burada benimsediğimiz genel kavram çerçevesinde, yalnızca çağdaş egemenlik biçimlerinin ürünleri değildir. Çağdaş partilerin yapısından temel farklılıklar taşıyan eski ve ortaçağ partileri de parti olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁴

¹¹² Tom Bottomore, Siyaset Sosyolojisi, Çev.: Erol Mutlu, Teori Yayınları, Ankara, 1987 s.27.

¹¹³ Maurice Duverger, Siyasi Partiler, Bilgi Yayınları, Ankara, 1993, s.15

¹¹⁴ Max Weber, Sosyoloji Yazıtları, Çev.: Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s.190

2.4.3.Siyasal Parti Tipolojileri

Siyasal partiler arasında çeşitli yönlerden iç yapı örgütlenmesi, sosyal taban, ideoloji vb. farklılıklar vardır. Partiler değişik tiplere ayrılabilir. Biz burada sadece Duverger'in klasikleşmiş sayılan tipolojisi üzerinde duracağız.

2.4.3.1.Kadro Partileri

Kadro partileri, genellikle ekonomik bakımdan güçlü toplum kesimlerinin temsilcileridir. Bu nedenle az sayıda, ama ekonomik bakımdan güçlü üyelere sahiptirler. Zaten, henüz genel oy ilkesinin geçerli olmadığı, ancak belirli bir düzeyde vergi verenlerin oy hakkına sahip oldukları bir dönemde doğmuşlardır.¹¹⁵

Kadro partilerinde amaç seçimlerde mümkün olduğu kadar milletvekili seçtirmektir. Bu nedenle, üyelerin miktardan çok değerli, varlıklı eşraftan olmalarının seçimlerde başarı için yeterli olacağı görüşü genellikle kadro partilerinin politikasını oluşturmaktadır. Kadro partileri zayıf örgütlü, disiplini az, ilişkileri gevşek, liderleri ve kurucuları milletvekilinden oluşan, bu milletvekilleri, tanınmış tüccar, doktor, eşraftan buldukları bir siyasi parti görünümündedir. Bugün Batılı demokrasilerde genellikle liberal veya muhafazakar partiler kadro partisi tipine örnek olarak gösterilebilir.¹¹⁶

2.4.3.2.Kitle Partileri

Kitle partileri kadro partilerinden çok daha sonra yirminci yüzyılın başlarında, kitlelerin oy hakkına kavuşarak politika sahnesinde yer almaları sonucunda ortaya çıkmışlardır. Bu parti tipinin doğuşunda sosyalist akımların büyük rolü olmuştur. Bu partilerin toplumsal tabanlarını, daha çok ekonomik bakımdan güçsüz olan üyeler, aynı zamanda yeterli bir eğitim düzeyinden yoksun buldukları için, kitle partilerinin bir çeşit gece okulu işlevini yerine getirmeleri, üyelerini siyasal açıdan eğitmeleri, onlara siyasal bilinç vermeleri gerekiyordu.¹¹⁷ Bu bakımdan kitle partileri toplumda siyasal bilincin oluşturulmasında önemli roller oynamıştır.

¹¹⁵ Ahmet Taner Kışlalı, Siyaset Bilimi, İmge Kitabevi, 9.Baskı, Ankara, 2002, s.239

¹¹⁶ Münci Kapanı, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.169

¹¹⁷ Ahmet Taner Kışlalı, Siyaset Bilimi, İmge Kitabevi, 9.Baskı, Ankara, 2002, s.239

Kitle partisi tekniği yukarıda belirtildiği gibi, ilkin sosyalist partiler tarafından geliştirilmiştir. Sonraları, komünist ve faşist partiler ve daha yakın zamanlarda bazı az gelişmiş ülkelerde ki partilerde aynı tekniği benimsemişlerdir. Ancak, sosyalist partiler özellikle sosyal demokrasiye doğru yöneldikleri ölçüde demokratik bir yapıya sahip oldukları halde, aynı şeyi komünist ve faşist partiler için söylemek mümkün değil. Diğer taraftan demokrasiyle yönetilmeyen geri kalmış ülkelerde ki partilerin çoğunun otoriter parti kavramı altında ayrı bir grup olarak sınıflandırılmaktadır.

2.4.4.Parti Sistemleri

Siyasal partiler her ülkede değişik şekil ve şartlarda bir arada bulunurlar. Sosyal ekonomik, siyasal ve kültürel etkenlere bağlı olarak partilerin sayısı, büyüklüğü, önemi, aralarındaki ilişkiler ve iktidar stratejileri bir ülkeden, ötekine değişir. Bu bakımdan her siyasal rejimde belli bir parti sisteminden söz edilebilir. Parti sistemlerinin sınıflandırılmasında şimdiye kadar genellikle sayı kriteri esas alınmış ve ülkedeki parti sayısına göre tek parti, iki parti ve çok parti sistemleri olmak üzere üçlü bir ayırım kabul edilmiştir.

2.4.4.1.Tek – Parti Sistemi

Tek parti, genellikle yirminci yüzyılın büyük siyasal yeniliği olarak kabul edilir. Gerçekten diktatörlük dünyamız kadar eski olmakla birlikte, Almanya ve İtalya'da görölmüş, Sovyet Rusya ile halk demokrasilerinde de görölmekte olduğu üzere, partiye dayanan diktatörlük, yeni bir siyasal sistem teşkil eder.¹¹⁸

Tek parti sistemi tipik bir diktatörlük sistemidir. Bu sistemde sadece bir parti vardır. Diğer partiler ya kapatılmış ya da kendi kendilerini feshe zorlanmışlardır. İstisnai olarak müsaade edilen partilerde önemsizdir. Tek partinin görevi, partinin politikasını devletin bütün vatandaşlarına kabul ettirmektir. Parti bazı polis yetkilerini elinde bulundurur. Özellikle parti görüşüne karşı olan fikirler siyasal suç (devlete karşı suç) olarak kovuşturulur.¹¹⁹

¹¹⁸ Maurice Duverger, Siyasal Partiler Modern Devlet Örgütleri ve Faaliyetleri, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s.325

¹¹⁹ Bülent Daver, Siyaset Bilimi Giriş, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1993, s..233

Biz tek parti sistemini de kendi içerisinde iki gruba ayırarak inceleyebiliriz. Bunlardan birincisi :

Gerçek Tek Parti Sistemi : Gerçek tek parti sisteminde hukuken ve fiilen sadece bir parti vardır. Onun dışında başka partilerin kurulması ve faaliyeti kesin olarak yasaklanmıştır. Bu tam anlamıyla tekelci, iktidar üzerinde her türlü rekabeti, yarışmayı ve paylaşmayı ret eden bir sistemdir.¹²⁰

Karmaşık Tek – Parti Sistemleri : Bazı hallerde bir ülkede birden fazla partinin bulunmasına rağmen o ülkede ki düzen gerçek niteliği yönünden tek – parti sistemi olarak değerlendirilebilir. Başka bir deyişle, görünüşte çok partili bir düzen vardır. Fakat partilerden birinin değerleri üstündeki üstünlüğü nedeniyle aslında tek partili yada ona benzer bir sistem söz konusudur.¹²¹

2.4.4.2.İki Partili Sistem

İki partili sistemde iki büyük parti ve ayrıca küçük partiler bulunur. Anglo-Amerikan ülkelerinde uygulanan iki partili sistem gelişmiş temsili demokrasiler için en uygun parti sistemidir.¹²² Yapılan araştırmalar, bu sistemin belirgin olarak yürürlükte bulunduğu ülkelerde seçimlerde kullanılan oyların % 90'ından fazlasının iki ana parti arasında paylaşıldığını ortaya koymaktadır.¹²³

İki partili sistemlerde seçmen tam olarak kendi görüşlerini yansıtan parti bulamayabilmektedir. Ama oyunu verdiği partinin kendisini temsil etmesinden çok, ülkeyi yönetmesi için sandık başına gitmektedir.

Özbudun, iki partili sistemin üç koşulun bir araya gelmesi ile oluştuğunu söylemektedir. Bunlar; (a) Ancak iki parti parlamentoda çoğunluk için mücadele edebilecek durumdadır. (b) Bunlardan hiç değilse biri parlamentoda tek başına hükümet kurmasına yetecek bir çoğunluk kazanır. (c) İktidarın iki parti arasında el değiştirmesi olasılığı yüksektir.¹²⁴

¹²⁰ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.178

¹²¹ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.179

¹²² Bülent Daver, Siyaset Bilimi Giriş, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1993, s.233-234.

¹²³ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.181

¹²⁴ Ahmet Taner Kışlalı, Siyaset Bilimi, İmge Kitabevi, 9.Baskı, Ankara, 2002, s.256

İki büyük partinin dışında kalan siyasal akımların iktidar şansı bulunmadığından daha sağdaki ve daha soldaki oyların başka yerlere gitme olasılığı düşüktür. Bu nedenle de iktidara ulaşmak için, yelpazenin ortalarında yer alan oyları toplamak önem kazanmaktadır.¹²⁵

2.4.4.3.Çok Partili Sistem

Çok partili sistemin tipolojisini yapmak güçtür. Üç partiden sonsuza kadar, sayısız çeşitler düşünülebileceği gibi, her çeşidin kendi içinde de sayısız şekil ve nüanslarına rastlanabilir.¹²⁶

Kuvvetleri az çok birbirine yakın olan pek çok partinin bulunduğu sistemlere biz kısaca çok partili sistem diyebiliriz. Kıta Avrupa'sına ait olan bu sistem bazı temsili rejimler için çok kere bir zaaf olduğu, iç ve dış politika alanında devlet için bazı sakıncalar yaratabilmektedir. Bunun sebebi çok partili sistemde partilerin daha çok lider ve prensip partileri olması ve hiç birinin sağlam çoğunluk sağlayamamasıdır. Hükümet kurabilmek için çoğu zaman koalisyonlar kurmak gerekir.

Çok partili sistemlerde seçmen oyunu kullanırken, ülkeyi yönetecek olan hükümeti değil, kendi çıkar ve görüşlerini temsil edecek kişileri seçmiş olur. çünkü hükümet daha sonraki zamanda partiler arasında yapılacak pazarlık ve uzlaşmalarla ortaya çıkacaktır.¹²⁷

Çok partili bir sistem de eğer aralarında ideolojik farklılıklar büyük değilse partiler iki kutupta toplanabilirler. Böylece de sistem iki partili gibi işleyebilir. Belirli aralıklarla iktidara gelen koalisyon hükümetlerini oluşturan partiler genellikle ılımlı ve sorumlu davranırlar. Tersine, partiler arasındaki ideolojik farklılıklar fazla ise, sağ ve sol uçlarda yer alan partiler genellikle iktidara ortak olamazlar.

---

¹²⁵ Ahmet Taner Kışlalı, Siyaset Bilimi, İmge Kitabevi, 9.Baskı, Ankara, 2002, s. 257

¹²⁶ Maurice Duverger, Siyasi Partiler Modern Devlet Örgütleri ve Faaliyetleri, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s.303

¹²⁷ Ahmet Taner Kışlalı, Siyaset Bilimi, İmge Kitabevi, 9.Baskı, Ankara, 2002, s.255

2.4.5.Siyasi Partilere Üyelik

Siyasi Partiler üyelerinin ortak amaçlar etrafında birleşmelerinden doğar. Partilerin belirli programları, doktrin tercihleri bulunmaktadır. Bazı siyasi partiler ise çıkarların temsilcisidir.¹²⁸ Siyasi partilere fertler çeşitli nedenlerden dolayı üye olurlar. Bazıları ekonomik çıkar sağlamak, bazıları savunduğu düşünceler dolayısıyla, bazıları ise belli bir statü kazanmak için siyasi partiye üye olurlar. Fakat amaç ne olursa olsun siyasi partiler ve siyasi partilere üye olma demokrasinin vazgeçilmez unsurlarındandır.

Bir kişiden partili diye söz ettiğimiz zaman, çok değişik şeyleri kastedebiliriz. Bu kimse, belki bir partiye yakınlık duymakta, oyunu sürekli olarak o partiye vermekte fakat partiyle herhangi bir hukuki ilişkiye sahip bulunmamaktadır, belki de partinin kayıtlı üyesidir, belki de parti faaliyetlerinde görev alan bir kişidir. Demek ki partililik hukuken üyelik kazanmış olmaya bağlı değildir. Dolayısıyla, partililerin üyelik yapısını incelerken taraflar, üyeler, faal üyeler diye bir ayırım yapmak yararlı olabilir.

Partilerin üyelik konusuna ilişkin yaklaşımlar farklıdır. Örneğin Amerikan partileri için kayıtlı üye olmak önemli değildir, parti faaliyetlerine ilgi duyan herkes partide faal görev alabilir. İngiliz partilerine kayıt olmak, üyelik belgesi imzalayıp, düşük bir ödenek vermekle mümkündür. İdeolojiye ağırlık tanıyan partilerde üyeliğin çoğu zaman herkese açık olmadığı, ideolojik sağlamlığına güvenilen kimselere verildiği görülmektedir. Komünist partilerin üyeliğe ilişkin tutumları, kendini devrime adanmış olan bir kadroyu oluşturmak anlayışına bağlı olduğundan, üye sayısını yüksek tutmamak yönündedir.¹²⁹

Siyasal rekabetin esas olduğu toplumlarda, partilerin üye sayısını artırmaya verdikleri önem giderek azalmıştır. Seçimleri kazanmak için gereken üye değil, taraftar sayısının çokluğudur. Haberleşme olanaklarının gelişmiş olması seçmene erişmekte üyeliğin ağırlığını zayıflatmıştır. Partiler, maddi olanaklar sağlama bakımından da giderek üyelerden bağımsızlaşmakta, ihtiyaçlarını bazen

¹²⁸ Goston Bouthoul, Siyaset Sosyolojisi, Çev.: Ali Türkay Yazıcı, Remzi Kitabevi., İstanbul, 1993, s.12

¹²⁹ İtler Turan, Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1986, s.110

devletten çoğu zaman da sendika, dernek gibi kuruluşlardan elde etmektedir. Özetle partilerin faaliyetlerini yürütebilmek için faal üyelere olan gereksinimi devam etmekte, fakat geniş kitlelerin üyeliğine başvurulmasını doğuran koşullar geçerliliğini yitirmektedir.

2.4.6.Siyasal Partilerde Liderlik

Siyasi partilerin temel gücünü, dayandıkları toplum kesimlerinin oluşturduğu söylenebilir. Toplumsal tabanın sorunlarının ve o sorunların sonucu olan gereksinimlerinin, partinin programına ve uygulamalarına yansması gerekir. Tabanın eğilimlerine ters düşen bir önderin yada yöneticiler grubunun, kişisel güçleri ne olursa olsun, partinin başındaki konumlarını koruyabilmeleri zordur. Michels'e göre kitleler genellikle hareketsiz ve edilgendir. Bu nedenle de işlerin yürüyebilmesi için bazılarının ipleri eline alması kaçınılmazdır. Başlangıçta kendiliğinden ortaya çıkan ve geçici gibi görünen bu şefler giderek kalıcı ve hatta yerlerinden oynatılamaz olurlar. Her örgütlenme, eninde sonunda mutlaka bir oligarşi yaratır. Parti ne kadar halka dayanmış olursa olsun, ne ölçüde demokratik bir tabana sahip bulunursa bulunsun, bu gerçek değişmez. Parti büyüdükçe, üyeleriyle şefleri arasındaki çelişkiler de artmaktadır.¹³⁰

Lider, partinin üyeleri için bir örnek teşkil etmektedir. Bu nedenle bir kez seçmen ve parti üyelerince benimsenen bir lider, kolay kolay parti liderliğinden ayrılmamaktadır. Bu olayı günümüz Türkiye'sinde de yakından gözlemlemek mümkündür. Ülkemizde uzun süre parti liderliğinde kalan kişilere daha usta ve iyi politikacı gibi nitelikler yakıştırılmaktadır.

Liderlik bugün iki karşıt özelliği bünyesinde toplamaktadır. Görünüşte demokratik, gerçekte ise oligarşıktır. Her çağda insanlar, sosyal gruplar içinde iktidarın yapısı ve el değiştirmesi hakkında belli bir ideal oluşturmuşlardır. Bu ortak ideale uyan liderlere itaat etmek diğerlerine ise etmemek onlara doğal gelir. Bu hakim inanç liderliği meşru bir hale getirir.

Liderler, iktidarını koruma eğiliminde olduklarından ve artırmayı istediklerinden, üyeler ise bu eğilimi engellemek şöyle dursun, tersine lideri

¹³⁰ Ahmet Taner Kışlalı, Siyaset Bilimi, İmge Kitabevi, 9.Baskı, Ankara, 2002, s.267-268

putlaştırarak onu büsbütün güçlendirdiklerinden, liderin işi daha kolaylaşmaktadır. Sosyal grupların harekete geçirilmesinde çok büyük önem verilmektedir. Çünkü halk itaat ettiği liderin emirleri ve yol göstericiliği doğrultusunda aktif bir hale gelir. Bugün ülkemizde halkın liderlere duyduğu itimatsızlığın temelinde hep gayri resmi liderlerin yanlışlıklarının açmış olduğu olumsuz sonuçlar vardır.¹³¹

2.4.7.Siyasal Partilerin İşlevleri

Partiler, içinde buldukları siyasi sistemin özelliklerine bağlı olarak çeşitli işlevler yerine getirirler. Bazı işlevler, evrensel niteliktedir ve her siyasi parti tarafından ifa edilebilir, diğerleri ise bazı düşünce sistemlerine, ideolojilere bağlıdır. Bu düşünce sistemleri çerçevesinde partiler oluşur, hatta aynı düşünce sistemi veya ideoloji içinde farklı siyasi partiler oluşabilir.

Siyasal parti faaliyetlerini üç ana grupta toplamamız mümkündür. Bir kısım faaliyetler siyasi sistemin işleyişine ilişkindir, değerleri topluma dönüktür, bazıları ise partilerin kendi varlıklarını devam ettirmekle ilgilidir. Bu faaliyetler birbirine bağlı olmakla birlikte, çözümleme kolaylığı amacıyla bunları ayrı ayrı ele alacağız.¹³²

2.4.7.1.Toplumla İlgili İşlevler

Siyasi partilerin evrensel olarak yerine getirdiği bir işlev topluma yada onu oluşturan topluluklara siyasi bir kimlik kazandırmaktadır.¹³³ Gelişmekte olan yeni ülkelerin çoğunda siyasi partinin kimlik kazandırma çabaları bağımsızlığın elde edilmesinden sonrada devam etmektedir. Partiler bu durumda ulusal bütünleşmenin de bir aracı olmaktadır.

Var oldukları her siyasi sistemde, siyasi partiler siyasi toplumlaşmanın da önemli bir aracı olurlar. Partilerin toplumlaşmaya katkıları üç ayrı alanda olabilmektedir. Önce partiler, siyasi sisteminin nasıl işlediğine, seçim kurallarının ne olduğuna, seçmenin nasıl kayıt olduğuna dair bilgileri vatandaşa aktararak öğretici nitelikte faaliyette bulunabiliyorlar. İkinci olarak, partiler siyasi sisteme ilişkin

¹³¹ Enis Öksüz, Sosyal Gelişme, Ders Notları, s. 70

¹³² İlder Turan, Siyasi Sistem ve Siyasi Davranış, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1986, s.100

¹³³ İlder Turan, Siyasi Sistem ve Siyasi Davranış, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1986, s.100

değerlerin kitlelere iletilmesine, onlarca benimsenmesine aracı olabilirler. Son olarak, partiler, siyasette daha yakından ilgilenen bir kadronun yetişmesine, beceri kazanmasına yardımcı olarak siyasal sistemin işlemesine katkıda bulunurlar.

Siyasal partiler, siyasal katılmayı uyararak ve katılma olanakları sağlayan temel araçlardan birini oluşturmaktadır. Bu işlev çok yönlü olarak gerçekleştirilir. Önce, parti örgütleri, siyasete daha yüksek düzeyde katılmak isteyenlerin faal görev alacağı bir kanaldır. İkinci olarak partiler seçmenlerin seçimde oyunu kullanmasını sağlamak için gayret gösterirler. Üçüncü olarak partilerin giriştiği iktidar mücadelesi, karşılıklı eleştirileri, kamuoyuna ilettikleri durumları, bilgileri başak etkilerden bağımsız olarak yayınların siyasal ilgi ve katılmasını uyarabilir.

Partiler, siyasal sisteme istek girdilerinin ulaşmasını sağlayan en önemli araçlardır. Partiler genel düzeyde bireylerden ve topluluktan gelen isteklerin birleştiricisi, derleyici ve ayıklayıcısı olmak görevini yüklenir.

2.4.7.2. Siyasal Sistemin İşleyişine İlişkin İşlevler

Schattaschneider'a göre partilerin gelişmesi modern siyasi yönetimin en ayırt edici özelliklerindedir ve partiler hükümet yapıcılarını olarak esaslı bir rol oynamaktadırlar. Partiler olmaksızın seçimler hiçbir sonuç üretmez. Partiler vatandaşların demokratik siyasi sisteme ilgisiz hale gelmelerini, onların önündeki alternatifleri sergileyerek, basitleştirerek ve tercih yapmalarını özendirerek önlemektedir.¹³⁴

Bir çok ülkede siyasal göreve gelebilmenin ön koşulu bir siyasal partiden aday gösterilmektir. siyasal sistemdeki parti sayısına ve bunların totaliter ya da demokratik olup olmadığına bakılmaksızın partilerin kamu görevine aday bulunması ve göstermesi evrensel bir olgu olarak göze çarpmaktadır.¹³⁵ Adayların saptanması yöntemleri adayda aranan özellikler, ülkeden ülkeye ve partiden partiye değişiklik gösterir. Fakat partilerin kamu görevine aday gösterme işlevi her halde mevcuttur.

Çok partili sistemlerde, iktidara ortak olmayan partilerin işlevi muhalefette bulunmaktır. Muhalefetin görevi, sistemin kararını eleştirmek,

¹³⁴ Atilla Yayla, Siyaset Teorisine Giriş, Liberte Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 2002, s.231

¹³⁵ İter Turan, Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1986, s.104

denetlemek ve öneriler sunmak böylece kendilerine iktidar yolunu açmaya gayret etmek olarak açıklanmaktadır. Ancak muhalefet partileri de kendi aralarında da farklı yapılar sergilemektedirler.

2.4.7.3. Partilerin Kendilerine İlişkin Faaliyetleri

Bir partinin yaşayabilmesi için kadrolar ve maddi kaynaklara gereksinimi vardır. Partilerin üyeye ve kadrolara ihtiyacı değişik yollardan karşılanır. Her partinin üyelik konusunda ki tutumu aynı değildir. Bazı partiler üye sayısını yüksek tutmaya yönelirler, diğerleri partiye ve düşüncesine bağlı az sayıda üyeye sahip olmayı yeğleyebilir. Fakat her durumda partiler üye bulmak ve onları yetiştirmek, partiye bağlamak gereğini duyarlar.¹³⁶

Partilerce düzenlenen faaliyetlerin bir kısmı partiye maddi kaynaklar sağlanmasını amaçlar. Bazı partilerin düzenli gelire sahip olmak için yatırım yaptıkları da söylenebilir. Partilerin faaliyetine gönüllü olarak zaman ayıranların da dolaylı yoldan maddi bir katkıda bulduklarını söyleyebiliriz. Çünkü gönüllüler ücret karşılığı görülebilecek yada fon yetersizliği dolayısıyla görülemeyecek hizmetleri görerek partinin faaliyet kapasitesini artırmaktadırlar.

Partilerin işlevleri toplumlar arasında ve aynı sistemdeki partiler arasında değişmektedir. Fakat her parti toplumla, siyasal sistemin işleyişiyle ve kendinin devamıyla ilgili bazı işlevleri yerine getirir.¹³⁷

2.5.Siyasi Katılım

Baskı grupları bilindiği üzere siyasal iktidarı etkilemek için çeşitli yöntemler kullanmaktadır. Baskı grupları genellikle seçim dönemlerinde daha da aktif roller oynamaktadır. Siyasete katılım baskı gruplarının isteklerini gerçekleştirmede çok önemli bir husustur. Bir baskı grubu çıkarlarını temsil edecek adayı desteklemek üzere çeşitli faaliyetlerde bulunur ve dolayısıyla ülke genelinde siyasi katılıma katkı sağlayabilir. Diğer taraftan baskı grupları üyelerini seçimlere katılmama yönünde de motive edebilir. Bu da vatandaşların siyasete katılımına olumsuz etki yapar.

¹³⁶ İter Turan, Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1986, s.106

¹³⁷ İter Turan, Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1986, s.107

Halkın siyasi faaliyetlere ne kadar ve nasıl iştirak edebileceği meselesi oldukça eski olması hasebiyle, nüfusu fazla ve alanı geniş devletlerde siyasi katılımın geniş bir tabanı kapsamaması yenidir. Kimlerin ne kadar siyasete katılabilecekleri meselesi yoğun tartışma ve mücadelelerle geçmiştir. Bu sebepler vesilesiyle siyasi katılım farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Siyasi katılım mahiyeti itibariyle cemiyetler arasında önemli farklılıkların olması, kavramın değişik boyutlarda incelenmesini ortaya çıkarmıştır.¹³⁸

Kalaycıoğlu'na göre siyasi katılım, kişinin otonom olarak yaptığı tercihler ve verdiği kararlar sonucunda siyasal karar mevkilerine gelecek olanları veya bu mevkileri elerinde bulundurdukları etkilemek üzere yaptıkları eylem ve faaliyetlerdir.¹³⁹

Kışlalıya göre yurttaşların devletin çeşitli düzeylerdeki karar ve uygulamalarını etkileme eylemlerine siyasal katılma denmektedir. Mahalle yada köy yöneticisinden devlet yönetenlere kadar, çeşitli düzeylerde yapılan seçimler, siyasal katılma olgusunun yalnızca bir bölümünü oluşturur.¹⁴⁰ Çağdaş demokrasilerin gelişmişliği, siyasal katılmanın yaygınlığı ve etkinliği ile ölçülmektedir.

Siyasal katılma bireyin siyasal sistem karşısındaki durumunu, tutumunu ve davranışlarını gösteren bir kavramdır.¹⁴¹ İnsanların bir kısmı siyasal sistemle yakından ilgilenirler ve ona faal olarak katılırlar. Bazıları ise siyasal sisteme karşı oldukça ilgisizdirler. Siyasal sistemle hiç ilgilenmeyen siyasal partilere katılmayan bir grup vatandaşlar vardır ki bunlara hareketsiz vatandaşlar denir. İnsanlar genellikle az da olsa siyasal hayata katılırlar. Bu katılımı insanların temel ihtiyaçları dürtüleyebilmektedir. Özellikle insanlar belirli amaçlar ve çıkarlar doğrultusunda siyasal hayata katılmaktadırlar.

Siyasal katılma çeşitli toplum kesimlerine temsil olanağı sağlayarak toplumda belirli bir dengenin ve uzlaşmanın oluşumunu kolaylaştırır. Katılım olanakları değişik bir biçimde arttıkça, toplumdaki güçler dengesinin siyasete barışçı

¹³⁸ Taner Tatar, *Siyaset Sosyolojisi*, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.95

¹³⁹ Ersin Kalaycıoğlu, *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, Siyasal Eylemlerin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul, 1983, s. 10

¹⁴⁰ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma İmge Kitabevi*, İstanbul, 1995, s.183

¹⁴¹ Bülent Daver, *Siyaset Bilimine Giriş, Siyasal Kitapevi*, Ankara, 1993, s.203

yollardan yansması ve siyasi istikrarın artması doğaldır. Eğer toplumdaki bazı kesimler yeterli katılma olanaklarına sahip değilseler bir katılma bunalımı doğar.¹⁴²

Siyasi katılım, kişilerin siyasi sistemle olan münasebetlerini ifade eden bir kavram olması ve bu münasebetin kişiden kişiye değişmesi, münasebetlerin mahiyetini incelemeyi gerekli kılmaktadır. Bundan dolayı bazı fertler siyasi sistemi olduğu gibi kabul ederler ve davranışlarını sadece siyasi sistemin taleplerine uydurmaya çalışırken, diğer sistemi düzeltmek veya değiştirmek isterler. Dolayısıyla bazılarının sistemle olan münasebetleri pasif kalırken diğerleri aktif davranışlar içerisinde bulunurlar.

Milbarth aktif veya pasif siyasi katılım olarak nitelendirdiği siyasi katılımın mahiyetini sekiz farklı biçime ayırarak incelemektedir.

1-Siyasi katılım açık veya gizli olabilir.

2-Siyasi katılım bağımsız olarak fertlerin kendi istekleri ile gerçekleşebileceği gibi itaatkar yani istenilen davranışı gerçekleştirme şeklinde de olabilir. Yani herhangi bir grubun veya çevrenin yönlendirmesiyle siyasi katılım gerçekleşebilir.

3-Yaklaşan veya sakınan şeklinde siyasi katılım olabilir. Yaklaşan katılımda, katılan fert ile obje arasındaki münasebet pozitifdir. Sakınan katılımda ise negatif bir münasebet söz konusudur.

4-Siyasi katılım fasılalarla gerçekleşebileceği gibi mütemadiyen de olabilir.

5-Siyasi katılım birtakım bir takım çıkarlar elde edilerek olabilir.

6-Siyasi katılım açıklayıcı ve araçsal olarak ta ayrılmaktadır. Fakat bu ayrımı kesin çizgileriyle belirlemek mümkün değildir.

7-Siyasi katılım sözle ifade edilerek yada davranışlarda bulunarak olabilmektedir.

---

¹⁴² Ahmet Taner Kışlalı, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma İmge Kitabevi, İstanbul, 1995, s.184.

8-Siyasi katılım sosyal nitelikte grup davranışı olarak veya ferdi davranış şeklinde yapılabilir.¹⁴³

İlter Turan bir ülke içinde yaşayan vatandaşların altı düzeyde siyasal yaşama katılabileceklerini ifade etmiştir.

1-Siyasal sürece hiç katılmayanlar: Bu kişiler siyasetle hemen hiç ilgilenmemekte ve seçimlerde oylarını dahi kullanmaktan kaçınılmaktadırlar.

2-Salt oy kullananlar: Oldukça geniş bir vatandaş kitlesi için siyasal katılma seçimden seçime oyunu kullanmaktan ibaret kalmaktadır.

3-Kişisel sınırlı katılımcılar: Bazı kimseler oylarını kullanmaya ek olarak, daha çok kişisel sorunlarını çözmek üzere özellikle devlet memurlarıyla ilişkide bulunmaktadır.

4-Topluluk düzeyinde katılımcılar: Bazı vatandaşlar çevresel yada belirli toplumsal sonuçların çözümü için kısmen bireysel olarak, fakat genellikle örgütler, gruplar aracılığıyla siyasal süreci etkilemeye çalışmaktadırlar.

5-Kampanyacılar: Bir kısım vatandaş, seçim kampanyalarına da faal olarak katılmazlar.

6-Son bir grup vatandaş ise, sıraladığımız faaliyetlere ek olarak siyasal partilerde görev almakta, her türlü siyasal faaliyette yer almaktadır.¹⁴⁴

Siyasal katılımın boyutlarını Amerikalı siyaset bilimci Robert Dahl dört ana düzeyde ele almıştır.

*-İlgi; Siyasal olayları izleme

*-Önemseme; Siyasal olaylara önem verme

*-Bilgi; Olaylar ve sorunlar hakkında bilgi sahibi olma

*-Eylem; Siyasal olaylara aktif olarak karışmak

¹⁴³ Taner Tatar, Siyaset Sosyolojisi, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.98-99

¹⁴⁴ İlter Turan, Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1986, s.74

Dahl'a göre katılımın bu dört boyutu birbirinden kopuk, birbiriyle ilgisi olmayan tutumlar değildir. Aksine, bunlar arasında yakın bağlantılar vardır.¹⁴⁵

Siyasi katılma ülkelerin ekonomik gücüne göre değişebilmektedir. Refah düzeyi üst düzeylerde olan bir ülkede yaşayan insanların hayattan ve dolayısıyla siyasilerden beklentileri de üst düzeylerde oluşacaktır. İktisadi gelişme sonucunda hükümet işlevlerinin sayısını ve bunlar yerine getiriş etkinliği artacaktır. Bu durumda birey hem hükümetten daha fazla etkilenecek hem de onu fazla etkilemeye yönelecektir.¹⁴⁶ Diğer taraftan ülke vatandaşlarının eğitim düzeylerinin yüksek olması siyasete olan ilgiyi arttıracak ve neticesi olarak siyasi katılımı her bakımdan üst düzeylere getirecektir. Eğitim düzeyinin düşük olduğu toplumlarda siyaset daha çok elit kesimin işi olarak görülmektedir. Dolayısıyla vatandaşların siyasal hayata katılımları da düşmektedir.

Bireyin siyasetle ilgilenmesi ve bu ilgiyi çeşitli düzeylerde ve biçimlerde ortaya koyması değişik unsurların etkisi altında şekillenen bir sürecin ürünüdür. Bu unsurlar bireyin toplum içindeki konumundan toplumsal yapıya, toplumsal yapıdan siyasal sistemin özelliklerine kadar farklılık gösterir. Diğer bir deyişle, vatandaşların kişisel özellikleri ve düşünceleri siyasal iktidarı etkilemedeki amaçları, siyasal sistemin topluma getirdiği sınırlama, zorlama ve kolaylıklar ile siyasal yarışma ortamı, onun siyasal faaliyetlere katılımının belli başlı saiklerini oluşturur.¹⁴⁷

Siyasi katılımı ülkelerin siyasal sistemleri ve hukuk sistemleri de etkilemektedir. Demokratik ülkelerde siyasal katılım imkanlarının geniş olması o ülke vatandaşlarının siyasete katılımını teşvik ederken, demokrasinin oturmadığı ülkelerde insanlar çeşitli nedenler, korkulardan ötürü siyasal hayata katılamamaktadırlar. Diğer taraftan özellikle Arap ülkelerinde kadınların seçme ve seçilme hakkının olmaması, kadınların siyasetten uzak kalmasına yol açmakta ve bu durum siyasi katılımı önemli ölçüde o ülkelerde düşürmektedir. Hatırlatılması gereken bir diğer husus ise siyasi katılım ülkelerin vatandaşlarına kanunlar nezdinde izin verdiği ölçüde gerçekleşebilmesidir. Kanunların izin vermediği siyasal katılımlar

¹⁴⁵ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.131

¹⁴⁶ Ergun Özbudun, Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma A. Ü. Hukuk Fak. Yayınları, Ankara, 1975, s.52

¹⁴⁷ Esat Öz, Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992, s.43

genellikle yasa dışı faaliyetler olarak değerlendirilmekte, bu tür faaliyetlere devrimci veya terörist faaliyetler denilmektedir.

2.6.Baskı Gruplarının Siyasi Partilerle İlişkileri

Baskı grupları çok defa politika yapmadıklarını, politika dışında kaldıklarını yahut politikanın üstünde olduklarını iddia ederler. Oysa baskı gruplarının amaca ulaşmak için çok kere siyasal araçlar kullanması ve siyasal kararlara etkiye bulunmaları gerekmektedir.¹⁴⁸ Bu yüzden baskı gruplarının tamamen politikanın dışında olduğunu söylemek oldukça güçtür.

Baskı grupları siyasal iktidarı çeşitli şekillerde ve çeşitli yöntemlerle etkileme eğilimi içindedirler, çoğu zamanlarda seçim sürecine karışarak kendi görüşlerine yakın olan parti adayına oylarıyla veya çeşitli şekillerde propaganda faaliyetleriyle, mali yardımlar yaparak desteklerler. Baskı grupları siyasi partilerden farklı olarak kendi adları altında aday göstermezler, diğer taraftan siyasal partilerin fonksiyonlarının tamamı siyasi nitelikte olmasına rağmen baskı gruplarının siyaset dışında, siyasi olmayan pek çok faaliyetleri de bulunmaktadır.¹⁴⁹ Örneğin çevreci bir baskı grubunun ağaç dikme kampanyası düzenlemesi veya bir baskı grubunun öğrencilere öğrenim bursu vermesi ve benzeri türü faaliyetler siyasal niteliği bulunmayan faaliyetlerdir.

Baskı grupları ile siyasi partiler arasındaki başka bir fark ise, baskı gruplarının belirli menfaatler yada amaçlar etrafında toplanmış olması ve dolayısıyla ilgi ve menfaat alanlarının sınırlı olmasıdır. Diğer taraftan siyasal partiler çeşitli toplum ve devlet sorunlarını kapsayan ve bunlar karşısında politikalarını belirleyen geniş bir programa dayanırlar. Seçimlerde çok yönlü ve kapsayıcı bir platformla mümkün olduğu kadar geniş bir kitleye hitap etmeye çalışırlar. Siyasi partiler kitle içinde fazla derine inmeyen menfaat ayrılıklarını uzlaştırma yolunda çaba harcarlar. Bu açıdan bakıldığında, siyasal partilerin menfaatlerin birleştirilmesi fonksiyonuna karşılık baskı gruplarının menfaatlerin ayrılması fonksiyonuna sahip oldukları söylenebilir.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Bülent Daver, Siyaset Bilimine Giriş, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1993, s.244

¹⁴⁹ Ergun Özbudun, Siyasal Partiler, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977, s.3-4

¹⁵⁰ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayinevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.195

Diğer taraftan siyasal partiler baskı gruplarından farklı olarak iktidarı ele geçirme çabası içerisindedirler.¹⁵¹ Baskı gruplarının iktidarı fiili olarak ele geçirme çabası bulunmamakla beraber her zaman için amaçların gerçekleştirilmesi yolunda iktidar üzerinde etkili olmak istemektedirler. Öte yandan bazı siyasal partilerin iktidarı ele geçirme gibi bir amaçları yoktur. Bu tür siyasal partilerle istisnai olarak karşılaşmaktadır. Bu siyasal partiler belirli bir geleneği, görüşü veya ideolojiyi canlı tutma çabası içerisinde hareket etmektedirler.

Siyasi partiler doğrudan doğruya iktidarla ilgili oldukları için halkı etkilemeye çalışırlar. Baskı grupları ise siyasal partilerden farklı olmak üzere halkı etkilemek değil de hükümeti etkileme ve gerekirse hükümette kendilerinden adam bulundurma yoluna giderler. Diğer taraftan baskı grupları seçimlerde doğrudan kendi adlarına aday göstermemektedirler. Eğer bir baskı grubu kendi adına seçimlerde aday gösterirse o zaman siyasal parti kimliğine bürünmüş olur.¹⁵² Baskı grupları daima siyasal partiler içerisinde kendilerine yakın olan adayların seçilmesini isterler. Diğer taraftan seçimlere giren adayların herhangi bir baskı grubunu temsil ettiğini söylemesi kendine diğer kitlelerden ve rakip baskı gruplarından tepki geleceği nedeniyle uygun olmaz ve oy kaybına neden olur. Bu yüzden adaylar çoğu zaman herhangi bir baskı grubuna yakınlığını seçimlerde gizleme yolunu benimsemektedirler.

Baskı grubu, belirli bir mesleğin düzenlenmesi amacını güden bir çıkar grubu olup, iktidardan dileklerde bulunup baskı yoluna saptığı zamanlarda, siyasal partilerle olan ilişkileri seçim sırasında yada yasa tartışmaları sırasında kurulmaktadır. Kendisi ile ilgili konular söz konusu edildiğinde, normal baskı grubu, aynı görüşe yakın partilerle geçici bir ilişki kurmaktadır.¹⁵³ Partilerden bağımsız çalışan bu baskı grupları kendi çıkarlarına aykırı bir politika güden partilere, kamuoyu önünde cephe almakta, seçimlerde bu partiye oy verilmemesine üye ve taraftarlarından isteyebilmektedirler.

---

¹⁵¹ Kay L. Schlozman, John T. Tierney, Organized Interest and American Democracy, Harper and Row Publisher, New York, 1986, s.11

¹⁵² Kay L. Schlozman, John T. Tierney, Organized Interest and American Democracy, Harper and Row Publisher, New York, 1986, s.12

¹⁵³ Esat Çam, Siyaset Bilimine Giriş, İstanbul Üniversitesi İktisat Fak. Yayınları, İstanbul, 1981, s.221

Siyasal partilerle baskı gruplarının arasındaki ilişkinin bir başka şekli partilerin yardımcı kuruluşlar yaratmalarıdır. Parti yarattığı yardımcı baskı grubunun kontrolünü elinde tutmakta ve onu kendi amaçları için kullanmaktadır.¹⁵⁴

Baskı grupları ile siyasal partiler arasındaki ilişkiler ülkelerin siyasal kültürüne, sosyal yapısına ve parti sistemine göre değişik şekiller gösterir. Bu ilişkiler bazı zamanlarda ve durumlarda ortaya çıkan geçici ilişkilerdir. Bazen de siyasal partilerle baskı grupları arasında sürekli ilişkiler söz konusu olur. Sürekli ilişkiler başlıca iki kategoridedir. Birincisi; siyasal parti ile baskı grubu arasında organik, yapısal bir bağ vardır. Bu bağ, parti statüsünde açıkça ve resmen belirtilmiştir. İkincisi; siyasal parti ile baskı grubu arasında organik bir bağ veya herhangi resmi bir ilişki yoktur. Bununla beraber aralarında yarı açık yarı gizli bir işbirliği, karşılıklı bir dayanışma ve destek olduğu görülür.¹⁵⁵ Karşılıklı işbirliğinden hem siyasal partilerin hem de baskı gruplarının kazançları oldukça yüksektir. Siyasal partiler seçimlerde her bakımdan baskı gruplarından büyük bir destek, baskı grupları da siyasal iktidardan istediklerini kolayca elde edebilmektedirler.

Genel itibariyle baskı grupları siyasetten tam anlamıyla ayrı değildirler. Siyasal partilerle çeşitli şekillerde ilişkiler içerisindedirler. Sonuçta baskı gruplarının bir siyasi kuvvet oldukları açıktır. Fakat baskı gruplarının bir siyasi parti olmadıkları da aşikar olarak ortadadır.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ Bülent Daver, Siyaset Bilimi Giriş, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1993, s.244.

¹⁵⁵ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.196

¹⁵⁶ Tarık Zafer Tunaya, Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, İstanbul, 1982, s.487

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TÜRKİYE'DE BASKI GRUPLARI

Baskı grubu terimi ilk olarak Amerika ve Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Batı'da rönesans, reform ve sanayileşme ile birlikte meydana gelen sosyal ve siyasal gelişmeler, değişimler toplumsal kurumların değişmesine ve yeni kurumların, grupların, sınıfların oluşmasına neden olmuştur. Bu gruplar, sınıflar yeni siyasal ve toplumsal sistemin getirdiği demokratik haklarla veya mücadelelerle hükümet cihazını çeşitli şekillerde etkileyerek kendileri adına birtakım haklar, çıkarlar elde etmek için çalışmaya başlamış ve neticesinde ortak menfaatlerin elde edilebilmesi yolunda baskı grupları dediğimiz birlikler meydana gelmişlerdir.

Toplumların gelişmesinde ortaya çıkan önemli bir problemde, dışarıdan alınan şeylerin bu gelişmede oynadığı rol meselesidir.¹⁵⁷ Osmanlı Devleti de gelişme yolunda sürekli olarak batıdan bazı şeyler almıştır. Baskı grupları işlerin karmaşıklaşmasıyla meydana gelen iş bölümünün olduğu ve dolayısıyla yeni gruplaşmaların meydana geldiği ve demokratik hakların geliştiği, gelişmeye mecbur olduğu ortamlarda kendilerinden söz ettirmektedirler. Osmanlı Devleti 17. yüzyıldan itibaren gelişmenin yolunu batılılaşmada aradığı için demokratikleşme de batılılaşmaya bağlı olarak gelişmiştir. Bu bakımdan Osmanlı Devletinin son dönemlerinde meydana gelen sultana karşı siyasal hareketlerde batılılaşmaya bağlı olarak gelişmiştir. Tam anlamıyla batılı manada olmasa da baskı gruplarının Türkiye'ye girmesi de bu döneme rastlamaktadır.¹⁵⁸

3.1.Osmanlı Devletinde Baskı Grupları

Osmanlı Devletinin kuruluş döneminden XV. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı toplumunun dinamikleri bütün özellikleriyle varlıklarını sürdürmüştür. XV. yüzyılın ortalarından itibaren, özellikle XVI ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı Devletinde önemli değişimler ortaya çıkmıştır. Ticari, askeri, siyasi, bürokratik, ekonomik ve sosyal sebepler birbirini zincirleme etkilemek suretiyle Osmanlı toplumundaki

¹⁵⁷ Kenneth Boulding, Yirminci Asrın Manası, Çev.: Erol Güngör, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1997, s.97

¹⁵⁸ İhsan Keser, Türkiye'de Siyaset ve Devletçilik, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s.33

dengeinin sürdürülmesini güçleştirmiştir.¹⁵⁹ Osmanlı Devletinde yoğun olarak baskı grupları bu dengeli gidişin bozulmasından sonra faaliyet göstermeye başlamıştır. Diğer taraftan Yavuz Sultan Selim zamanında meydana gelen Celali isyanları, Kanuni Sultan Süleyman zamanında başlayan Yeniçeri ayaklanmaları Osmanlı Devletinin güçlü olduğu zamanlarda meydana gelmiştir.

Osmanlı esnaf birliklerinin mali, idari ve iktisadi özellikleri, Türk toplumunun demokratik vasıflarını aksettirmektedir. Esnaf birlikleri, şehir halkının önemli bir kısmının demokratik siyasi katılma aracıdır.¹⁶⁰

Devrinin bir ekonomisti olan Kırşehirli Ahi Evren, Anadolu esnafını bir ahlak ve sanat bileşimi halinde bir araya getirerek teşkilatlandırması, Ahiliğin temeli olmuştur. Osmanlı Devletinde Sultan I. Murad zamanında Ahilik, devletin içtimai hayatında görülmeğe başladı. XVII. yüzyıldan sonra ahilik teşkilatında birtakım değişimler meydana gelmiştir.¹⁶¹

Osmanlı'da lonca teşkilatı hiyerarşik bir sisteme dayanmakta idi. Loncalara girebilme ve görev yapabilme hakkı sadece ustalara ve esnafın ihtiyarlarına ait idi. Önceleri Müslümanlarla aynı loncalara girebilen Gayri Müslimler daha sonraları kendilerine mahsus loncalar oluşturmaya başladılar. Lonca teşkilatlarında esnaflar arası dayanışmayı sağlamak için yardımlaşma sandıkları kurulmuştu. Loncaya bağlı bir esnafın sıkıntısı olduğunda bu sandıktan karşılanırdı. Diğer taraftan loncalar hükümete karşıda esnafın çıkarlarını savunmada önemli roller oynamıştır.¹⁶²

XVIII. yüzyıl İstanbul'daki başlıca meslek kolları ;Taşçılar, Camcılar, Debbahlar, Nalbantlar, Çiftçiler, Sabuncular, Mumcular, Sicimciler, Boyacılar, Şemerciler, Kavukcular, Kazancılar, Mermereciler, Kilitçiler, İnşaatçılar, Kuyumcular, Dokumacılar, Kurdelacılar, Marangozlar, Kazancılar, İpekciler olarak belirtilmektedir. Bu küçük zanaatkarları genellikle Türk, Ermeni, Yahudi, Rum ve Arnavutlar

¹⁵⁹ Orhan Türkdöğän, Sanayi Sosyolojisi Türkiye'nin Sanayileşmesi, Töre Devlet Yayınevi, Ankara, 1981, s.81-118

¹⁶⁰ Ahmet Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, Dergah Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1994, s.296

¹⁶¹ Vahid Çabuk, Osmanlı Teşkilatı ve Siyaset Kültürü, Emre Yayınları, İstanbul, 1996, s.28

¹⁶² Vahid Çabuk, Osmanlı Teşkilatı ve Siyaset Kültürü, Emre Yayınları, İstanbul, 1996, s.35-38

oluşturmaktaydı. Ayrıca XVII. yüzyılda Evliya Çelebi İstanbul'da 65 loncanın, 1445 dükkanın ve bu dükkanlarda çalışan 48000 işçinin olduğunu belirtmektedir.¹⁶³

Osmanlıda esnaflar gerektiğinde haklarını silahla alan bir teşkilat idi. Örneğin, Sultan Yıldırım Beyazıt zamanında (1389-1402), Ankara ahileri silaha sarılarak dükkanlarını kapatmışlardı. Bazılarına göre, bu grev hareketinden yirmi gün kadar sonra da haklarını ele geçirmişlerdi. Özellikle XVII. yüzyıldan sonra esnafın sık sık ayaklandığı bilinmektedir. Bunlardan İstanbul'da vukuu bulan ve sadrazam, yeniçeri ağası, defterdar gibi önde gelen birçok devlet görevlisinin azil ve öldürülmesine yol açan ayaklanmayla esnaf meselelerinin önemli rol oynadığı 1730 Patrona isyanı önemlidir. İlkinde ayarı düşürülen paranın tedavüle çıkarılması ve hükümetin bazı malları zorla satmak istemesi esnafın ayaklanmasına yol açmıştır. Sonunda hükümet, esnafın arzularını kabulden başka bir çare bulamamıştır.

Osmanlıda bir esnaf ayaklanmasının başlıca sebepleri; halkın tahammülünün üzerinde bir yükümlülük getirilmesi, esnaf geleneklerine ters düşen uygulamalar yapılması veya kahyalar meclisinin kesinlik kazanan kararlarına uyulmamasıdır. Bu durumlarda esnaflar dükkanların kepenklerini kapatırlardı. Bu durum karşısında sultanın verdiği kararlar geçerli olurdu. Fakat sultan halka zulüm olarak gelen bir uygulamayı zorla dayatmayı düşünmez ve halkın içinde bulunduğu sıkıntıların giderilmesi yolunda kararlar verirdi.

Osmanlı Devletinde ilk Ziraat ve Ticaret odalarının kurulması 1880 yılında kurulan Dersaadet Ticaret Odasının kurulmasıyla başlamıştır. Bu ilk odanın oluşumu ve idari yapısı günümüzdeki odalardan oldukça farklıdır. Osmanlıdaki bu ilk odaların görev ve yetkileri ise, ticaret ve sanayinin gelişmesi için Ticaret Nezareti tarafından uygulanması gereken ıslahat ve tadilat, gümrük tarifleri, limanların inşası posta, telgraf ve demiryolu hatlarının, karayollarının yenilenmesi ve inşası, borsalar açılması, ticaret gazetesi yayını, ticaretin geliştirilmesine yönelik kanunlar, her türlü mal, eşya ve para ile ilgili görüş ve öneriler üretmek, kayıt tutmak, talep edildiğinde Ticaret Nezaretine bunları yazılı olarak bildirmekten oluşmakta idi. 1889'dan sonra ticaret, ziraat ve sanayi odalarının sayısı Osmanlı devletinde artma göstermiştir.¹⁶⁴ İkinci Meşrutiyet'ten

¹⁶³ Orhan Türkdoğan, Sanayi Sosyolojisi Türkiye'nin Sanayileşmesi, Töre Devlet Yayınevi, Ankara, 1981, s.109

¹⁶⁴ Ahmet Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, Dergah Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1994, s.297

sonra ticaret ve sanayi odalarının daha önceki dönemlere göre daha yoğun olarak kamuoyunun gündeminde kaldığı ve tartışıldığı görülmektedir.

Osmanlı Devletinde odaların etkin kurumlar haline gelmesi, yani bugünkü anlamıyla iktisat politikalarının belirlenmesinde belirleyici rol oynayan, bir baskı grubu işlevi gören kurumlar haline gelmesi için odalarda temsil edilen tüccar, çiftçi ve sanayicinin ekonomik olarak güçlü olması gerekiyordu ki; bu şekilde çıkar gruplarının bir araya geldikleri odalar da güçlü kurumlar haline gelebilirdir. Ancak Osmanlı Devletinde sanayinin yok denecek kadar geri ve sınırlı olduğu, tarımın ilkel yöntemlerle, geçimlik düzeyde aile işletmeleri bünyesinde gerçekleştirildiği için ziraat ve sanayi odalarının etkin birer kurumsallaşmalar oldukları söylenemez. Osmanlı Devletinde odaların etkinlik kazanamamasında gerek mevzuat yetersizliği, gerekse hükümetin iradesini alarak kurulmalarına karşın hükümet nezdinde güvenilir bir kurum olarak görülmemelerinden kaynaklanan güvensizlik etkili olmuştur.¹⁶⁵ Odalara karşı olan güvensizlik odaların yetki ve görevleri hakkında karışıklık ve tartışmalara yol açmıştır.

Osmanlı Devletinde kooperatifçilik Midhat Paşa'nın memleket sandıklarıyla başlamıştır. II. Meşrutiyet döneminde kooperatifçilik Osmanlı ekonomisinin giderek gücünü yitirmesine ve dışa bağımlı bir nitelik kazanmasına bir tepki olarak ortaya çıktı. Yerli sermaye birikimindeki yetersizlik nedeniyle, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yabancı sermayeye geniş olanaklar sağlandı. Osmanlı zanaatı yada küçük üretimi, eşit olmayan rekabet koşulları altında her geçen gün yoksullaştı. Bu koşullar altında Osmanlı aydını birikim sorununa kooperasyon açısından yaklaşmış, küçük üreticinin kooperatiflerde örgütlenip güçlenmesini önermiştir. Bu sayede Osmanlı esnafı ekonomik olarak güçlenecek hem de birlikte hareket etmenin verdiği güçle sultandan daha fazla haklar elde edebileceklerdi. Osmanlı Devletinde meşrutiyet döneminde meydana gelen kooperasyonlar kapitalizme karşıda bir tepki olarak gelişmiştir. Osmanlı devletinde sosyalist hareket kısa ömürlü olmuş, 1912 yılından sonra ulusçu düşüncenin etkinliğinin artmasıyla gündem dışı kalmıştır. Ancak

---

¹⁶⁵ Murat Koraltürk, Osmanlı Devleti'nde Ticaret ve Sanayi Odalarının Kuruluşu ve Gelişimi, Osmanlı Ansiklopedisi, 3. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.450-455

toplumsal sorunlar varlığını sürdürmüş, halkın ve çalışanların sorunlarına siyasal boyuttan arınmış toplumsal içerikli çözüm yolları aranmasına yönelinmiştir.¹⁶⁶

Osmanlı Devletinde bilinen ilk sendikal örgütlenme 1884'de İstanbul'da gizlice kurulan Amele-i Osmani Cemiyeti'dir. Bu örgüt kısa süre sonra dağılmıştır. 1908 İkinci Meşrutiyetin ilan edilmesiyle çıkartılan geçici kanun (Tatil-i Eşgal Cemiyetleri Hakkında Kanun-u Muvakkat) ve 1909'da çıkarılan Tatil-i Eşgal Kanunu ile kamuya yönelik hizmetlerde çalışan işçilerin sendikalaşması yasaklanmıştır.¹⁶⁷ Tatil-i Eşgal Kanununun çıkarılmasının nedeni 20.yüzyılın başlarında ortaya çıkan 1908 grevlerini önlemek bir diğer nedeni de memlekete gelen yabancı sermayenin kaçmasını engellemektir. Tatil-i Eşgal Kanunu grevi kesin bir biçimde yasaklamış fakat sendika hakkını kesin bir biçimde yasaklamamaktaydı.

Genel çizgiler içinde 20.yüzyıl başlarına kadar ki işçi hareketleri ekonomik nedenlerle, kendiliğinden ve örgütsüz olarak gelişmiştir.¹⁶⁸ II. Meşrutiyetin ilanı ile Osmanlı toplumunda başlayan yeni dönemin, Osmanlı tarihinin en çalkantılı, en karmaşık olaylarına sahne olduğu bilinmektedir. Osmanlı işçi hareketleri de bu çalkantılardan etkilenmiştir.¹⁶⁹ II. Meşrutiyetin ilanı ile doğan özgürlük ortamından faydalanmak isteyen işçiler kötü çalışma koşullarına, düşük ücretlere başkaldırmışlardır. II. Meşrutiyete belirgin bir örgütlenme ve mücadele deneyimi olmadan girilmiştir.

II. Meşrutiyet döneminde işçi hareketleri sadece iş koşullarını düzeltmek için değil, siyasi bir nitelikte arz etmekteydi, ama işçi sınıfı siyasi konularda etkin olamamış İttihat ve Terakki hükümeti yabancı sermaye çevrelerinin etkisiyle sendikalar geniş ölçüde yasaklayan Tatil-i Eşgal yasasını yürürlüğe koymuş sendikaları baskı altına almıştır.¹⁷⁰

Osmanlı'da sendikacılık hareketi 1913 yılından sonra gerilemiştir. Bu gerilemenin nedeni ise savaşlar yüzünden yaşanan antidemokratik ortam, ayrıca işçi

¹⁶⁶ Zafer Toprak, Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) Milli İktisat-Milli Burjuvazi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s.125-127

¹⁶⁷ Fahrettin Yokuş, Memur ve İşçi Sendikalarına Genel Bakış, Türk Büro Sen Yayınları, Ankara, 2001, s.29

¹⁶⁸ Anıl Çeçen, Sendikalizm, Şafak Matbaası, Ankara, 1970, s.4

¹⁶⁹ Türk Metal Sen, Değişen ve Gelişen Türkiye'de Metal İşçisi Gerçeği, 1995, s.40

¹⁷⁰ Alparslan Işıklı, Türkiye'de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.13

sayısının sınırlı olması ve işçiler arasında din, etnik köken gibi farklılıkların önemli bölünmelere yol açmasıdır.¹⁷¹ Çeşitli iktisadi, sosyal, siyasi sebepler dolayısıyla Osmanlı döneminde oluşturulmaya çalışılan sendikalar uzun ömürlü olmamıştır. Hepsinde kurulduklarından itibaren çok uzun sayılmayan sürelerde ya kapanmışlar yada kapatılmışlardır yada kendilerini faaliyet alanı bulamayıp varlıklarını koruyamamışlardır.¹⁷²

Osmanlı Devletinin çöküş döneminde ayanlar etkili bir baskı grubu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayanlar çoğu zaman Osmanlı siyasetinde önemli roller oynamışlardır. Köylülerin hükümet vergilerine karşı ayaklanmalarında ayanlar köylülerle birlikte hareket etmiş onları desteklemişlerdir. Çöküş döneminde ayan ve eşraf siyasi otorite ve küçük esnaf, halk grupları arasında arabuluculuk yapmışlar, taşradaki vergi hükümlüleri ile, merkez tarafından atanan memurlar arasında tampon görevi üstlenmişlerdir. II. Mahmud merkezi yönetimin yasal çerçevesini yeniden kurmuş, diğer taraftan yönetime ilişkin gündelik sorunların çözümü yine eşraf ve ayanın desteğine bağımlı kalmıştır.¹⁷³

Osmanlı Devletinde meslek grupları ve odaların dışında baskı grubu olarak ordu da önemli roller oynamıştır. Özellikle yeniçeri ocağının kaldırılmasından önce yeniçeriler hükümet icraatlarının belirlenmesinde önemli roller oynamışlar istemedikleri bir icraatın yapılmasını engellemişler ve istediklerini de genellikle hükümete, sultana kabul ettirmişleridir. Kimi zaman yeniçeriler padişahları tahtlarından indirmişler ve tahta kimin geçip padişah olacağına karar vermişlerdir.

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde meydana gelen fikir akımlarının ve bu fikir akımlarını savunanların sultan, hükümet üzerinde oldukça etkili bir baskı grubu olduğu bilinmektedir. Bu fikir akımları kendi ideolojileri çerçevesinde hükümeti yönlendirmeye çalışmışlardır.

3.2.Cumhuriyet Dönemi Baskı Grupları

Osmanlı Devletindeki baskı grupları batılı anlamda gerçek bir baskı grubu niteliği taşımamakta idi. Batılı anlamda Türkiye’de baskı gruplarının faaliyet

¹⁷¹ Yıldırım Koç, Sendikacılık Tarihi, Türk-iş Eğitim Yayınları, Ankara, 1998, s.11

¹⁷² Nizamettin Aktay, Sendika Hakkı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s.23

¹⁷³ Şerif Mardin, Türkiye’de Toplum ve Siyaset, İletişim Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 1992, s104-106

göstermesi cumhuriyet dönemine rastlamaktadır. Türkiye Cumhuriyetle birlikte demokratik hukuk devleti kimliğine kavuşmuştur. Baskı gruplarının gerçek anlamda varolabilmesinin temel koşulu siyasal sistemde bu tip gruplara kanunlarca müsaade edilmesidir.

3.2.1. Tek Partili Dönemde Baskı Grupları

Türkiye’de Tek parti dönemi Cumhuriyet Halk Partisinin Atatürk tarafından 9 Eylül 1923’de kurulmasıyla başlamaktadır.¹⁷⁴ Cumhuriyet Halk Partisi, tek partili bir sistem içinde muhalefetsiz iktidardır. Bu sistemde anlamlı olan sadece bir tek partinin varlığı değildi. Daha da önemlisi, parti ile hükümet arasında bir ayrımın olmamasıydı; Gerçekte parti hükümetti. Bu nedenle bir çok durumda partinin il yöneticileri aynı zamanda ilin valileriydi ve neredeyse bütün devlet memurları CHP üyesiydiler.¹⁷⁵

CHP kurulduktan sonra kendini destekleyen kültür kurumlarını yine kendisi kurmuş, devrini tamamlamış saydığı kültür kurumlarını kapatmıştır. Bu bağlamda Türk Ocaklarının yerlerine Halk Evleri açmış, sivil toplum örgütlerinin yöneticilerini belirlemek siyasal bir nitelik kazanmıştır. Diğer taraftan CHP’nin meslek grupları ile ilişkileri de partiye yakınlıklarına göre belirmiş, CHP’ye yakın olan meslek kuruluşları CHP kurultaylarına delegeler göndermeye başlamışlardır.¹⁷⁶

Tek parti dönemi iktisat politikası 1923 İzmir İktisat Kongresiyle belirlenmiştir. 1923 İzmir İktisat Kongresi mesleki temsil yöntemi ile belirlenmiş 1135 delegenin katılımıyla gerçekleşmiştir. İzmir İktisat Kongresinden çıkan en önemli karar milli ekonominin kurup geliştirilmesidir. Bu kapsamda yerel özel teşebbüs teşvik edilmiştir.¹⁷⁷ Kongrede alınan kararlar işçi ve köylü sınıfının seslerini yeterince duyuramadıkları ve katılımında bulunamadıkları izlenimini vermektedir. İktisat kongresi genelde uygulamaya yönelik politika kararları almaktan çok, ekonomiye verilen önemi ve halkın özlemlerini dile getirmiştir.¹⁷⁸

¹⁷⁴ www.chp.org.tr

¹⁷⁵ Feroz Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980, Çev.:Ahmet Fethi, Hil Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1996, s.15

¹⁷⁶ Tarık Zafer Tunaya, Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, İstanbul, 1982, s. 310-330

¹⁷⁷ Alpaslan Işıklı, Türkiye’de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 2002, s.118-122

¹⁷⁸ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, Yapı Kredi Yayınları, Cilt 1, 4.Baskı, İstanbul, 2003, s.21

Türkiye’de dernekleşme özgürlüğünün tanınması 1876 Kanuni Esasi’nde 1908’de yapılan değişiklikle mümkün olmuştur. 1923 yılında yapılan bir düzenlemeyle dernek kurma hakkının sınırlandırıldığı ve derneklerin gözetim ve denetiminin hükümete bırakıldığı görülmektedir. Bu dönemde işçiler amele birlikleri bünyesinde örgütlenmişler, grevler yoluyla seslerini duyurmaya çalışmışlardır. 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükün kanunu ile derneklerin faaliyetleri iyice zorlaşmış hatta imkansız hale gelmiştir. CHP 1927 yılından çıkarttığı kanunla resmi olarak derneklerin yönetimine müdahale hakkı kazanmıştır. Bu tarihten itibaren derneklerin özeklikleri kalkmış, böylece derneklerin az da olsa elde ettikleri çıkarların ve ihtiyaçların temsili işlevi tamamen ortadan kalkmıştır. Dernekler CHP yönetiminin hizmetine girmiştir.¹⁷⁹

1923-1931 yılları arasında hükümet özel teşebbüsün hareket serbestisini asgari düzeyde sınırlandırmıştır.¹⁸⁰ 1923’ten itibaren izlenen ekonomi politikaları istenilen başarıyı gerçekleştirilememiş, bu dönemde özel teşebbüsün yatırımları gerçekleştirilmedeki yetersizliği, ekonomiyi kalkındırma yükünü taşıyamayacağı ortaya çıkmıştır. 1931 yılından itibaren Türkiye’de ekonomik politikada devletçilik uygulamasına geçiş hızlanmıştır.¹⁸¹ 1931 yılından sonra CHP’nin dernekler hususunda bir yumuşama eğilimine girdiği görülmektedir.

Bu atmosfer içinde, özellikle 1930’lu yılların başlarında çeşitli derneklerin toplantılar yaparak, mesleki sorunları dile getirdiği görülmektedir. Bunlar arasında tüccar, sanayici, esnaf ve serbest meslek mensupları dernekleri önemli bir yere sahiptir. Dernek faaliyetleri içerisinde, Sanayiciler Birliği CHP’ne başvuru yaparak 1931 seçimleri sonrasında boşalan milletvekillikleri için yapılacak seçimde iki üyelerinin aday gösterilmesini istemesi dikkat çekicidir. İşçi dernekleri ise bu tip imkanlardan yoksun kalmışlardır. 1930-1932 yılları arasında yapılan grevler üzerine, bir yasa değişikliği yapılarak grev yasağı getirilmiştir. Daha sonraları ise işçi dernekleri direk olarak parti bünyesi içine alınmıştır. 1938 yılında çıkarılan Cemiyetler Kanunu ile mevcut dernekler daha fazla disipline edilmiş, yasaklar ağı genişletilmiştir.¹⁸² Bu yasaklar basın yayın organları içinde geçerlidir. Özellikler çıkartılan gazete dergi gibi

¹⁷⁹ Esat Öz, Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992, s.192-193

¹⁸⁰ Korkut Boratav, Türkiye’de Devletçilik, Savaş Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 1982, s.7

¹⁸¹ Temuçin Faik Ertan, Kadrocular ve Kadro Hareketi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.16-19

¹⁸² Esat Öz, Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992, s.194-195

yazılı basın tek parti döneminde sürekli kontrol altında tutulmuş, yazılan yazılar sürekli denetlenmiştir.

Dünyada yaşanan ekonomik kriz Türkiye'yi iktisadi güçlüklerin içine itmiş, bu iktisadi güçlükler karşısında bürokrasinin içgüdüsel tepkisi yasaklar ve kısıtlamalar koymak olmuş ve ülke ekonomisini dışa kapatmışlardır. Diğer taraftan 1930 Sanayi kongresinde Türk sanayicilerinin sektörlere göre örgütlenmesi tavsiye edilmiştir.¹⁸³

Genel olarak tek parti döneminde dernekler çeşitli grupların siyasete katılmasının bir aracı olmaktan çok uzak kalmışlardır. Bu dönemde kurulan derneklerin etkin olamamalarının sebebi gerek dernek olarak sayılarının az olması gerekse derneklere üye olanların sayısının az olması ve üyelerin derneğe bağlılıklarının yeterince gelişmemiş olması olarak gösterilebilir. Diğer taraftan tek parti döneminde dernekler işlevlerini yeterince yerine getirememiş, kendi içlerinde biler üyelerine tesir edememişlerdir.¹⁸⁴ Bu bağlamda tek parti döneminde baskı gruplarının siyasete tesirinden söz etmek oldukça güç görünmektedir. Siyasete etki edememek grup içinde desteğin de azalmasına ve dolayısıyla gruba olan bağların zayıflamasına yol açmıştır.

3.2.2.Çok Partili Dönemde Baskı Grupları

Türkiye'de çok partili dönem ilk olarak 18 Temmuz 1945'de Milli Kalkınma Partisi ve ardından 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kuruluşuyla başlamıştır.¹⁸⁵ Demokrat partinin kuruluşu Türkiye için demokratikleşme açısından çok önemli bir gelişmedir. Demokrasinin olmazsa olmazı çoğulculuk ve çok partililiktir.¹⁸⁶ Janson'a göre bir devletin demokratik olabilmesi için serbest ve hür seçimler dışında üç özelliğe daha sahip olması gerekmektedir. Bunlar;

*-Siyasal İktidarda var olan yetkilerin kişilere değil, mevkilere, kurumlara ait olması gerekir.

*-Ülke içinde yaşayan vatandaşların siyasal partiler ve baskı grupları kurabilmek gibi haklara sahip olması gerekmektedir.

¹⁸³ Çağlar Keyder, Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, 3.Baskı İstanbul, 1993, s.136-137

¹⁸⁴ Esat Öz, Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992, s.196

¹⁸⁵ Osman Metin Öztürk, Ordu ve Politika, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s.63

¹⁸⁶ Ümit Özdağ, Ordu Siyaset İlişkisi, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991, s.9

*-Son olarak kitle iletişim araçlarının tamamen hür ve özgür yayın yapma hakkına sahip olması gerekmektedir.¹⁸⁷

CHP, Demokrat Partinin kurulmasından sonra 1946'da yapılacak seçimlere hazırlık olarak çalışmalarına başlamıştır. İlk olarak Parti tüzüğü'nün 22. maddesini değiştirme kararı alınmıştır. Bu madde; sınıf farkı, sınıf çıkarı ve bölgeselcilik düşüncelerinin propagandasını yapmak amacıyla birlikler kurmayı yasaklamaktaydı. Bu yasağın kaldırılmasıyla çeşitli sınıflar ve grupların desteğini almayı beklemiştir. Diğer yandan sınıflar arsında eşitliği korumaya çalışacağını belirtmiş ve CHP kendini sınıflar üstü bir parti olarak tanımlamıştır.¹⁸⁸

Çok partili siyasete geçişle birlikte bazı CHP'liler, kendi partilerini, ideolojik temelini yeniden değerlendirmeye zorlamak için, Türk siyaset yaşamına sınıf meselesini sokmak istemişlerdir. Tek parti döneminde, halkçılık adı altında bütün sınıfları temsil ettiklerini iddia ediyorlardı fakat belli özgül çıkarlara başvuracağı söylenen bir partinin meydan okuması karşısında, bazı CHP'liler de belli gruplara başvurma gereğini hissettiler. Bu durumda kendi partilerinin köylüler, işçiler, küçük çiftçiler ve küçük işadamları gibi grupların desteğini almaya çalışması gerektiğini düşünmüşlerdir. 1946 seçim kampanyalarında köylülük üzerine vurguların yapılması bu düşüncelerin siyasal propagandaya bir yansımadır.¹⁸⁹

Çok partili siyasal yaşama geçilmesinden sonra, biri siyasal olmak, ötekisi de devletin ekonomiye müdahalesini ilgilendirmek üzere iki temel sorunla karşılaşıldığı görülmektedir. Siyasal sorun, iktidarın sınırlarının saptanamamış, kurumsal, yasal ve siyasal çerçeveye oturtulamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Devletin ekonomiye müdahalesi alanında da birikim ve bölüşüm işlevleri arasında sağlıklı ve demokratik bir denge oluşturulamamış olmasına bağlı sorunlar bulunmaktadır. Bu ikinci çerçevede, hükümetler, ağırlığı ya birikime vermişler yada bölüşümü göz ardı etmemek çabası içinde enflasyonist bir iktisat siyaseti uygulamışlardır. Böylelikle, siyasal açıdan meclis hükümeti olarak tanımlanmış olan 1946 dönemi öncesi hükümetleri, ekonomik alanda,

¹⁸⁷ Sulhi Dönmezer, Toplum Bilim, Beta Yayınları, 11.Basım, İstanbul, 1994, s.363-364

¹⁸⁸ Feroz Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980, Çev.:Ahmet Fethi, Hil Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1996, s.29

¹⁸⁹ Feroz Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980, Çev.:Ahmet Fethi, Hil Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1996, s.29-30

birikime öncelik vermişler, çok partili dönemde demokratik bir biçimde oluşmuş hükümetler ise paylaşma öncelik vermişlerdir.¹⁹⁰

1946-1950 arasındaki dönemde devletçilik ilkesi resmen tasfiye edilmiştir. 1947 CHP kurultayından sonra Devletçilik prensibi, kendini nitelendiren bütün yorum unsurları ve iktisat politikası özellikleri adım adım reddedilerek tasfiyeye uğramıştır. 1947'de Ekonomi Bakanlığı gerek milli gerekse yabancı sermayeyi teşvik etme kararı almıştır.¹⁹¹

1950 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Demokrat Partinin 1950'de iktidara gelmesi, hangi açıdan bakılırsa bakılsın Türkiye tarihinde esaslı bir dönüm noktasıdır. Halk ilk defa seçmen olarak kendi siyasal tercihini dile getirmiş ve yüzyılların devletçi geleneğine karşı oy kullanmıştır. Demokrat parti iktidarının il dört yılında köklü iktisadi ve siyasi dönüşümler görüldü. Meclis hem daha gençti, hem de daha taşralıydı. Milletvekilleri güçlerini seçmenlerini temsil edebilmelerinden alan, mahalli tabanı olan siyasetçilerdi.¹⁹² Bu gelişmeler, baskı gruplarının siyasete tesirlerini ilk defa üst düzeylere çıkabilecek koşulların oluşmasına neden olmuştur.

Türkiye'de çok partili hayata geçilmesi ülkedeki siyasi elit'in yapısını da değiştirmiştir. Her şeyden önce, halkın çocuklarının geniş eğitim imkanlarına kavuşması ve halkın bünyeyi zorlaması sayesinde idari ve siyasi kadrolar eski devirdeki gibi birer aile işletmesi veya parti malı olmaktan çıkmıştır.¹⁹³

Çok partili hayata geçildikten sonra ilk sendikalar kanunu olan 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Birlikleri kanunu 20.02.1947'de çıkarıldı. Bu kanunda sendikaların siyasetle uğraşma hakkı olmamakla birlikte, grev ve toplu sözleşme hakkı da yoktu. Sendika üyeleri birden fazla sendikaya üye olma haklarına sahiplerdi.¹⁹⁴ Bu kanundan sonra işçiler arasında yoğun bir sendikalaşma hareketi başlamıştır. Sendikalar giderlerini üyelerinden aldıkları aidatlar ile veya düzenledikleri sosyal aktivitelerle sağlıyorlardı fakat bunlar sendikaların giderlerini karşılamak için yeterli

¹⁹⁰ Kemali Saybaşı, İktisat, Siyaset, Devlet ve Türkiye, Bağlam Yayınları, Ankara, 1992, s.162-163

¹⁹¹ Korkut Boratav, Türkiye'de Devletçilik, Savaş Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 1982, s.273

¹⁹² Çağlar Keyder, Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, 3.Baskı İstanbul, 1993, s.172-177

¹⁹³ Erol Güngör, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İrfan Matbaası, İstanbul, 1975, s.57-58

¹⁹⁴ İsmail Güzelış, İdarede Baskı Grupları, Yeni Matbaa, İstanbul, 1964, s.40

gelmemekte, seslerini tek başarına duyurmak için yeterli olmamakta idi. Bu nedenle sendikalar güç birliği sağlamak için birlikler oluşturmaya başlamışlardır.¹⁹⁵

İlk sendika konfederasyonu olarak Türk-İş 1952 yılında kurulmuştur. Türk-İş'in kurulduğu 1950 yılında yerel ve iş kolu düzeyinde 250'ye yakın sendika bulunmaktaydı. 1960'lara gelindiğinde Türkiye'de sendika sayısı 432'ye çıkmıştır. Sendikalara üye olan işçilerin sayılarında ve sendikaların sayılarında zaman süreci içinde artışlar olmuştur.¹⁹⁶ Zaman içerisinde sendikalara verilen kanuni haklar ve sendikaların hem sayıca hem de ekonomik yönden güçlenmesi sayesinde baskı grubu olarak etkisi artmıştır. Özellikle grev hakkının verilmesinden sonra sendikalar hükümetler üzerinde son derece etkili bir baskı grubu niteliği kazanmışlardır.

Bu dönemde üniversite öğrencileri arasında da kıpırdanmaların olduğu görülmektedir. DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte öğrencilerin yüksek öğretim ile ilgili bir takım sorunları dile getirmek için protesto gösterileri yaptığı görülmektedir.¹⁹⁷ Özellikle 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ve sonucunda yeni anayasanın eskiye nazaran çok daha özgürlükçü olması gençlere toplumda büyük saygınlık kazandırmıştır.¹⁹⁸ 27 Mayıs'tan sonra meydana gelen özgürlük ortamı birçok kesimin seslerini duyurmak için faaliyete geçtiği bir dönemdir.

27 Mayıs 1960 tarihinde ordu iktidara el koymuştur bu tarihten sonra ordu Türk siyasal hayatında bir baskı grubu olarak çok güçlü bir konuma gelmiştir.¹⁹⁹ Baskı gruplarının iktidarı ele geçirme gibi bir hedefleri yoktur. Aynı şekilde ordunun da iktidarı ele geçirme gibi bir hedefi yoktur. Fakat bazı zamanlarda ordunun siyasal iktidara ülkenin geleceğini ve halkın huzurunu göz önüne alarak direkt müdahale ettiği görülmektedir. Ülkedeki karışıklıklar bittikten sonra ordu yine yönetimi kendi rızasıyla sivil yönetimlere verir. Bu bakımdan ordu bir parti gibi değerlendirilmemekle birlikte bir baskı grubu olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de 1960 askeri müdahalesinden sonra ordu siyasal hayatta daha çok etkili olmaya başlamıştır. Bu etki genellikle milli çıkarların korunması yolunda hükümetin kararlarını etkileme, halkın huzur ve refahının korunması yolunda hükümet

¹⁹⁵ Rüçhan Işık, İşçi Sendikalarının Faaliyetleri, Önder Matbaası, Ankara, 1977, s.45

¹⁹⁶ Fikret Sazak, İşçi Sınıfı ve Medya, Sistem Yayınları, Ankara, s.121-124

¹⁹⁷ Tarık Zafer Tunaya, Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, İstanbul, 1982, s.495

¹⁹⁸ Alpay Kabacalı, Türkiye'de Gençlik Hareketleri, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul 1992, s.167

¹⁹⁹ Tarık Zafer Tunaya, Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, İstanbul, 1982, s.

icraatlarına tesir etmeye çalışma ve siyasal partiler arasındaki kavgaların halkın ve milli çıkarların olumsuz yönde etkilemesini engelleme şeklinde olmaktadır.

Türkiye’de çok partili dönemde baskı gruplarının yasama organına etkileri görülmektedir. Bunlara örnek olarak, milletvekilleri tarafından verilen önergelerin çoğunluğunun kendi yerel seçim bölgeleri ile ilgili konularda olduğu verilebilir. Milletvekillerinin önerge verdikleri hususlar genellikle yol yapımı, zirai kredilerin arttırılması, su getirilmesi hayvancılıkla geçinilen gölgelere yardım edilmesi, ormanlık bölgelerde yaşayanların kalkındırılmasına yönelik çeşitli teklifler, konut sorunu ve benzeri yöresel nitelikteki konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Milletvekillerinin seçim bölgelerinden gelen sorunların üzerine yoğunlaşmaları seçim zamanlarda oy toplama kaygısıyla derinden ilgilidir. Bu nedenle milletvekilleri seçimlere yatırım olarak seçim bölgelerindeki baskı gruplarının seslerine kulak verme gereksinimi duymaktadırlar. Netice itibariyle yasama ve yürütme organı mensupları seçim zamanından başlayarak sürekli çeşitli baskı gruplarının seslerine kulak vermek ve onların ihtiyaçlarını, isteklerini karşılama yolunda girişimlere maruz kalmaktadırlar.²⁰⁰

Türkiye’de 1970-1980 dönemi çok çalkantılı bir dönem olması hasebiyle dikkat çekmektedir. Bu dönemde öğrenci birlikleri, işçi birlikleri ve siyasal partilerin gençlik kolları yoğun bir çatışma içine girmişlerdir. Bu dönemde baskı grupları seslerini genellikle direkt eylemlerde duyurma yolunu seçmişler, sık sık gösteriler düzenlenmiştir. Özellikle öğrenci hareketleri ve işçi hareketleri çok önemli sosyal hadiselerle sebep olmuş, bu sosyal olayların siyasal iktidara kuvvetli tesirleri olmuştur. Bu olaylar sonucunda hükümetler kurulamamış, hükümetlerin çalışmaları engellenmiş, hükümetler istifalara zorlanmış ve sonuçta istifa etmiştir.

Bianchi, çıkar gruplarının faaliyetlerini Cumhuriyet Türkiye’sinin gelişmesi içinde inceleyerek şu sonuca varmıştır. Türkiye, plüralizm ve korporatizm arasında gidip gelmiştir. 1970’lerin sonundaki eğilim ise, devlet korporatizminin giderek güçlenmesi yönündedir. Bu yaklaşım karşısında Heper’in görüşleri bulunmaktadır. Heper, Türk devlet geleneğinin plüralizmle de korporatizmle de

---

²⁰⁰ Mehmed Akad, Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976, s.125-127

bağdaşmadığını, bu kategorilerin Türkiye'deki çıkar grubu faaliyetlerini açıklamakta yararlı olmayacağı görüşündedir. Heper'in, politik gelişme sürecini ve bu süreç içinde çıkar grubu faaliyetlerinin yerini açıklamakta kullanıldığı anahtar kavram, devletçilik kavramıdır. Heper, çıkar grubu politikalarını inceleyen bütün çalışmaların devlet tipine, yada politik sistemin içerdiği devletçilik derecesi ve türüne bakmaları gerekir görüşündedir. Heper'e göre politik sistemin geçmişte sahip olduğu devlet yada hükümet geleneğine bağlı olarak, daha sonraki dönemlerde çıkar grubu politikalarının farklı modellerin bir karışımı olarak değil, hakim bir model biçiminde ortaya çıkacağını öne sürmek uygun olmaktadır.²⁰¹

Çok partili döneme geçiş sivil toplumun yeniden canlandığı bir dönem olarak dikkat çeker. 1950'ler devlet eliyle yürütülen üstten modernleşme sürecine tepkinin yoğunlaştığı, toplumsal hareketliliğin arttığı ve yeni sivil toplum dinamiklerinin ortaya çıktığı yıllardır. Tek parti döneminin CHP'sine muhalif kesimleri bünyesinde toplayarak iktidar olan DP'nin 1950'lerin ikinci yarısından itibaren devletçi geleneğe sarılması, muhalefete karşı hoşgörüsüz bir tavır alması sivil toplum üzerindeki baskıların artmasına yol açmıştır. 1961 Anayasası'nın getirdiği haklar ve özgürlükler alanındaki nispi ferahlama 1971'e kadar devam etmiştir. 1971'deki düzenlemeler den sonra 1980'de yeniden köklü değişiklikler yapılmıştır. Türkiye'nin demokratikleşme sürecinin kırılma noktalarını oluşturan her müdahale sonrasında devlet sivil toplum ilişkilerinin yeniden belirlendiği, ekonomik alan, siyasal alan ve kamusal alanda gerçekleştirilen düzenlemelerle söz konusu ilişkilerin yeniden kurgulandığı görülmektedir.

1980 sonrasında bir yandan devlet düzeyinde siyasal yapı ve siyasetçi bürokratik değerlerin yükselişine, diğer yandan toplum düzeyinde demokratik sivil toplumu yerleştirme yönünde çabaların attığı görülmektedir. Sivil toplumun demokratikleşme sürecindeki rolü üzerinde artan küresel vurgu, Türkiye'deki gönüllü birlikler, yeni toplumsal hareketlerin uyanışında etkili olmuştur. Türkiye'de sivil toplumun içinde yer alan gruplar kendilerini, ya devletten yana olma, yada devlete karşı olma arasında tercih yapmak zorunda hissetmişlerdir. Oysa özerkliklerini koruyarak, devletle etkileşim içinde varolabilmenin yolunu aramaları

---

²⁰¹ Ayşe Buğra, Devlet ve İşadamları, Çev.:Fikret Adaman, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1997, s.306

gerekmektedir. Türkiye’de kamu yararının tek belirleyicisi ve üreticisi olan devlet ile bireysel çıkar arasındaki çelişkide öncelik daima devlete verilmiştir.²⁰²

Türkiye’de çok partili döneme geçişten günümüze kadar geçen süre içerisinde sürekli bir demokratikleşme hareketi gözlemlenmektedir. Bu demokratikleşme sürecinin gelişimi içerisinde Türkiye’de baskı grubu niteliğinde pek çok gruplar, birlikler oluşmuştur. Bu baskı grupları güçleri oranında siyasal iktidara tesir etmeye çalışmışlar, güçleri oranında başarılı olmuşlardır.

3.3.Türkiye’de Örgütlü Baskı Grupları

3.3.1.Ordu

Ordunun bir baskı grubu olup olmadığı, hangi zamanlarda ve hallerde baskı grubu niteliğine büründüğü sosyal bilimciler arasında tartışılan bir konudur.

Günümüzde ordunun dünyanın çeşitli ülkelerinde siyasal hayata müdahalede bulunduğu görülmektedir. Bu müdahalelerin değişik şekilleri ve dereceleri bulunmaktadır. Her şeyden önce ordu silah gücüyle bir darbe yaparak iktidarı ele geçirdiği zaman, ordunun baskı grubu olduğundan söz edilemez. Bu durumda ordu doğrudan doğruya devlet düzenine el koymuş olur.

Diğer taraftan ordunun silah gücüne dayanan müdahalesi ile, onun sadece sınırlı bir siyasal etki yaratma amacını bir birinden ayırmak gerekmektedir. Bu ikinci tür davranış ve çabalara, bir çok ülkelerde, hatta gelişmiş ülkelerde bile rastlamak mümkündür. Bazı gelişmiş çoğulcu sistemlerde, ordunun zaman zaman bazı alanlarda siyasal kararlar üzerinde etki yaratma faaliyetine giriştiği görülür. İşte bu sınırlı ve ölçülü çerçevede içerisinde, diğer bir kısım kamu grupları gibi ordunun da bir baskı grubu olarak rol oynadığından söz edilebilir.²⁰³

Türk yönetim geleneğinde askerler her zaman önemli bir konuma sahip olmuşlardır. Osmanlı döneminde yeniçeriler, Batı’da olduğu gibi sadece askeri görevi olan bir savaşçılar sınıfı değil, saray ve bürokrasi ile birlikte siyasetin içinde yer almışlardır. Devletin zaafa düştüğü durumlarda askerler, padişah, ulema sınıfı ve

²⁰² Gülgün Erdoğan Tosun, Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.409-412

²⁰³ Münci Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2002, s.202-203

diğer devlet adamlarıyla pazarlığa girişerek iktidarın belirlenmesinde daha fazla etkili olmuşlardır. Cumhuriyet döneminde askerlere vatanın bütünlüğünün bekçisi ve dış düşmanlara karşı devletin ve laik cumhuriyetin koruyucusu oldukları bilinci verilmiştir. Ordu giderek iç ve dış tehlikelere karşı devletin politikalarını belirleyen, siyasal ve anayasal düzeni dilediği gibi ayarlayan bir kurtarıcı sınıfa dönüşmüştür.²⁰⁴

Ordu, gerek maddi gücü ve disiplini, gerekse ülke bağımsızlığının bir simgesi olarak, aynı zamanda moral bir güce sahiptir. Bu moral güç, halkın ona duyduğu saygı ve güvenden oluşur. Tarihsel evrime ve ülkenin içinde bulunduğu koşullara bağlı olarak bunun düzeyi ülkeden ülkeye değişmekle birlikte Amerika Birleşik Devletleri gibi demokratik geleneklerin oldukça güçlü olduğu ülkelerde bile önem taşımaktadır. Ordunun ulusal savunmadaki başarısı ve iç siyasetteki yıpranmamış yapısı ordunun siyasetteki baskı gücüne olumlu etki yaparken, iç siyasete fazlaca karışması ordunun siyasal iktidar üzerindeki gücüne, prestijine olumsuz yönde etki yapmaktadır.

Ordunun, kendisine karşı koyabilecek bir gücün bulunmadığının bilincinde olması da siyasete doğrudan karışmasının ön koşullarındandır. Ordudan gelecek bir harekete, gene ordu içinden başka bir gücün karşı koyması olasılığı caydırıcı bir etki yapabilir. Ülkenin genel durumundan yada ordunun içinde bulunduğu özel koşullardan dolayı orduda bir huzursuzluğun varlığı, siyasete doğrudan karışmayı kolaylaştırıcı etki yapar. Subayların 1960 öncesindeki geçim sıkıntıları ve sivil kesim karşısındaki ezikliğinin 27 Mayıs'a gidişi kolaylaştıran etkenler arasında yer aldığı söylenebilmektedir. Bu durum daha sonra değişip tersine dönmeye başlamış, ordunun rejim içindeki etkisini yasal yoldan arttırıcı önlemler, anayasalara bile girmiştir. Türkiye'de 1960, 1971 ve 1980 müdahaleleri sırasında ülkenin içinde bulunduğu bunalımların meydana getirdiği huzursuzluklar da bu çerçevede değerlendirilebilir.²⁰⁵

Türkiye'de ordu, dolaylı bir baskı grubu olarak, kuvvete başvurmadan siyasal baskı yapabilmektedir. Ordu'nun 1961 yılında iktidarı sivillere bıraktığı günden itibaren, dolaylı bir baskı grubu olmaya başladığı ileri sürülmektedir. Silahlı

²⁰⁴ Şükrü Karatepe, *Darbeler Anayasalar ve Modernleşme*, İz Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1996, s.23-24

²⁰⁵ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, İmge Kitabevi, 9.Baskı, Ankara, 2002, s.309-310

Kuvvetlerin, Türk siyasal hayatında baskı grubu olduğu yabancı çevreler tarafından da kabul edilmektedir.²⁰⁶

Türkiye’de 1960’dan sonra ordunun siyasal alandaki etkinliği, özellikle hükümet ile ordu arasında görüş ayrılıkları çıkması durumunda kendini daha fazla hissettirmiştir. Özellikle 12 Mart muhtırasından sonra ordunun koruyucusu olduğu milli güvenlik kavramının sınırlarının sivil toplumu da içine alacak kadar genişletildiği hatırlandığında, söz konusu etkinliğin küçümsenmemesi gerekmektedir. Hükümete iç ve dış güvenlik hakkında tavsiyelerde bulunmak üzere kurulan Milli Güvenlik Kurulu giderek devlet siyaseti üzerindeki nüfusunu genişletmiş ve kimi zaman gerçek iktidar merkezi ve karar oluşturma merkezi olarak kabinenin yerini alarak devletin güçlü bir bekçisi haline gelmiştir.²⁰⁷ Ordu bu bakımdan devletle toplum arasındaki ilişkinin temel belirleyenlerinden biri olarak kuvvetli bir baskı grubu haline gelmiştir.

Ordunun siyasete karışması açısından, askerlerin de demokrasiye ve sivil iktidara saygı geleneği ve derecesi de oldukça önemlidir. Geleneksel kökenleri olan ve disiplinli bir ordunun büyük zorlamalar olmadıkça, siyasal iktidara doğrudan el koyma olasılığı oldukça azdır. Siyasete sık sık ve doğrudan karışma alışkanlığı edinmiş bir orduda ise disiplin giderek zayıflar. Çünkü disiplini, belirli bir ast-üst anlayışı ayakta tutmaktadır. Devlet içindeki ast-üst anlayışını bozan bir ordu, kendi içindeki emir komuta zincirini de korumakta oldukça zorlanır.

En demokratik olanlar da dahil, hangi ülkede olursa olsun, orduyu yönetenlerin de elbetteki belirli siyasal inanç ve tercihleri vardır. Ama bazı koşullar bir araya gelmediği sürece, bu inanç ve tercihleri silah zoruyla kabul ettirme yoluna girilmemektedir. Her orduda yaygın bir ideoloji bulunmaktadır. Bu nedenle de orduyu siyaset dışı tutmak, siyasal düşüncelerden arındırmak anlamına gelemez. Ordunun siyasal tercihlerini yüksek sesle söylemesinin gereğini ve olanağını

²⁰⁶ Osman Metin Öztürk, Ordu ve Politika, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993, s.172

²⁰⁷ Gülgün Erdoğan Tosun, Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.279

oluşturmamak anlamına gelmektedir. Fakat çoğu zaman bu ortamın oluşturulmaması siyasal iktidarın elinde değildir.²⁰⁸

Türkiye’de ekonomik ve sosyal düşünce belli bir noktaya ulaşana kadar ordu devrimci, ulaştıktan sonrada reformist olarak nitelenmiştir. Kültürel değişikliklerin önemini azımsamamak gereklidir. Ama bunların gerçekleşme derecesi ve temel gelişmelere etkisi dikkate alındığında, Türkiye’deki ordu müdahalelerini reformist olarak nitelemek bir bakıma yanlıştır. Türkiye’de ordu hareketleri her politik hareketi sınırladığı gibi, reformist hareketi de kısmen sınırlamıştır.²⁰⁹ Ordunun sınırladığı bu reformist hareketler genellikle Türkiye Cumhuriyetinin temellerine ters düşen hareketler olduğunun da belirtilmesi gerekir.

Türkiye’de ordunun bir baskı grubu olarak siyasetteki belirleyiciliğine örnekler verilebilir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin 1961-1965 döneminde, Yassıada’da Yüksek Adalet Divanı tarafından mahkum edilen eski Demokrat Partili milletvekillerinin kısa süre içinde af edilmelerine karşı çıkması, 1969 yılında af edilmiş olan eski DP milletvekillerinin siyasal haklarının geri verilmesi hususundaki kanuni düzenlemeye karşı çıkmaları, Ordu Yardımlaşma Kurumunun kurulması aşamasında siyasal iktidara etki edilmesi, Asker olamayan kişilerin askeri mahkemelerde yargılanma olanağının genişletilmesi ile ilgili kanunun düzenlenmesi hususundaki ordunun yasama gücüne etkileri²¹⁰, ordunun 1960-1980 arasında Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ordu mensubu adayları şiddetli bir şekilde desteklemesi,²¹¹ 12 Mart 1971 muhtırası ve sonrasındaki siyasal hayattaki belirleyiciliği ve 28 Şubat 1997’deki Milli Güvenlik Kurulu Kararları (Atatürk inkılapları ve inkılap kanunlarının ödünsüz bir şekilde uygulanması hususunda) siyasal iktidarı ordunun isteklerini yapmaya zorlamıştır.²¹²

Türkiye’de ordu doğrudan iktidarı eline geçirme girişiminde bulunmadığı zamanlarda baskı grubu niteliği sergilemektedir. Fakat bir baskı grubu olarak Türk Silahlı Kuvvetlerinin salt kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi düşünülemez.

²⁰⁸ Ahmet Taner Kışlalı, Siyaset Bilimi, İmge Kitabevi, 9.Baskı, Ankara, 2002, s.311-315

²⁰⁹ Kurtuluş Kayalı, Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.71

²¹⁰ Osman Metin Öztürk, Ordu ve Politika, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993, s.172-173

²¹¹ Ümit Cizre Sakallıoğlu, AP-Ordu İlişkileri: Biri İkilemin Anatomisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s.68-75

²¹² Cumhuriyet Ansiklopedisi 1981-2000, Yapı Kredi Yayınları, Cilt.4, 4.Baskı, İstanbul, 2003, s.540

Türkiye’de ordu dış tehlikelere karşı ülkeyi korumanın yanı sıra Türkiye Cumhuriyetinin temel niteliklerini korumakla da görevlendirilmiştir. Bu bağlamda ordu belirli zamanlarda hükümetlerin politikalarında devletin temel niteliklerine karşı bir tehlike gördüğü durumlarda müdahaleci, yönlendirici olabilmektedir. Diğer taraftan halkın refah ve huzurunun sağlanması ile ilgili konularda da ordu hükümet mekanizmasını etkileme yolunda adımlarda atabilmektedir.

3.3.2. Medya

Medya günümüzde çok önemli işlevlere sahiptir. İletişim, kişiler veya toplumlar arasındaki, haber, olgu veya kısa bir ifade ile ileti değişimi süresi olarak tanımlanabilir.²¹³ Başka bir ifadeyle iletişim, insanlar arasında ortak anlamlarda uzlaşmış simgeler aracılığı ile bilgilerin, düşüncelerin, duyguların, biriktirilip aktarılmasının ve alış verişinin hem ortak hem de değişik zaman ve mekan boyutlarında gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilir.²¹⁴

İletişim günlük yaşamda okuma, yazma, günlük konuşmalar türünde doğal bir etkinlik iken belli bir amaç için özenle çalışılıp düzenlenen, gerçekleştirilen, bildiri hazırlayıp sunma, bir gazete yada televizyon için haber hazırlama türünde bir etkinlik de olabilir.²¹⁵ İletişimin işlevleri; bilgilendirme, denetleme, yönlendirme, bilgi ve becerileri işletme, eğitme, duyguları dile getirme, toplumsal ilişki kurma, sorun çözüp kaygı azaltma, eğlendirme, uyarma, gerekli rolleri üstlenme türünde sıralanabilir. Toplumsal iletişimin işlevleri genelde kaynak açısından; bilgilendirmek, öğretme, eğlendirmek, ikna etmek; hedef kitle açısından ise anlamak, öğrenmek, eğlenmek ve karar vermek başlıkları altında toplanmaktadır.²¹⁶ İletişim aracılığıyla insan, bireysel varlığını ve toplumsal ilişkilerini sürdürür.²¹⁷

İletişimin oluşabilmesi için en az bir alıcı ve bir vericinin bulunması gerekir. Kitle iletişiminde ise birden çok verici ve alıcı yer almaktadır. Kitle İletişimi, iletişimden farklılıklar gösteren bir kavramdır. Bunun nedenini kullandığı teknik

²¹³ Konca Yumlu, Kitle İletişim Araştırmaları, Neşa Yayıncılık, İzmir, 1990, s.8

²¹⁴ Merih Zıllıoğlu, İletişim Nedir ?, Cem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996, s.7

²¹⁵ Aysel Usluata, İletişim, İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi, s. 10.

²¹⁶ Merih Zıllıoğlu, İletişim Nedir ?, Cem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996, s.25-26

²¹⁷ Aysel Aziz, Elektronik Yayıncılıkta Temel Bilgiler, TRT Basım ve Yayın Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1989, s.2

araçlarla, iletildiği haberin içeriğiyle ve seslendiği kişiler yönünden irdelemek mümkündür. Buradan hareketle, kitle iletişimi kısaca enformasyon, düşünce ve tutumların geniş bir kitleye teknik aygıtlarla iletilmesi sürecidir denilebilir.²¹⁸

İletişim, insanlar arasında sürekli doğru ve yanlış yada eksik haberlerin akışını sağlamakta ve insanın bilgi dağarcığı bu akış içinde oluşup geliştirmektedir. Her yeni bilgi yada haber eski birikimin ölçülerine vurularak, insanın kendi gözlemleriyle ve başvurduğu çevreden aldığı diğer iletilerle değerlendirilerek dağarcığa katılır yada reddedilir. Böylece oluşan dağarcık ise yalnız davranışlarımızı yönlendirmede ve geleceği öngörebilmemizde değil, başkaları üzerinde etkili olabilmemizde de temel bir unsurdur.²¹⁹ Özellikle son dönemde yazılı, sesli ve görüntülü basının gücü ve önemi çok artmıştır. Kamu görevi de yapan basın hem kendisinden, hem de basına tanınan hak ve özgürlüklerden kaynaklanan büyük gücü sorumluluk bilinciyle ve kamu yararını gözetecek biçimde kullanılmalıdır. Bu güç kötü niyetli ve ilkesiz kişilerin elinde, kendi çıkar ve menfaatleri için kullanılarak toplumun zararına sonuçlar doğurabilir.²²⁰

İletişim toplumun üyeleri arasında sağladığı etkileşimle düşüncelerde, değerlerde, davranışlarda ve amaçlarda benzerlik ve uzlaşma olasılığını artırır. Bireylerin ve grupların kendi çıkarlarını hedeflerini ortak bir amaçta bütünleştirerek toplumsal örgütlenmeleri gerçekleştirebilme şansını yaratır. Örneğin, demokrasi düşüncesinin yayılması, baskı gruplarının kurulabilmesi, siyasal, ekonomik bir çok etkene bağlı olduğu gibi birey ve gruplar arasında yeterli iletişim ve etkileşimin gerçekleştirilebilmesiyle de ilgilidir.²²¹

İnsan duymak istedikleri söylendiğinde ona çabucak inanır, kitlelerde böyledir. Toplumun ihtiyaçları arzuları ve istekleri yoğunlaştığı zamanlar, kitle iletişim araçlarının çok etkili olduğu durumlardır, alıcıların inandıkları ve duymak istedikleri haber verildiği zaman kitle bunlara hiç şüphe etmeden inanır.²²²

---

²¹⁸ Konca Yumlu, Kitle İletişim Araştırmaları, Neşa Yayıncılık, İzmir, 1990, s.17-19

²¹⁹ Merih Zıllıoğlu, İletişim Nedir?, Cem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996, s.67-86

²²⁰ Vedat Demir, Türkiye'de Medya ve Özdenetimi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.129

²²¹ Merih Zıllıoğlu, İletişim Nedir?, Cem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996, s.63

²²² Mahmut Tezcan, Toplumsal Değişme, 3. Baskı, Feryal Matbaası, Ankara, 1995, s.132.

İnsanın tek bir birey olarak kendi kurduğu anında ve direkt ilişkilerle sorunlarını çözemez, ancak toplum biçiminde örgütlenecek sorunlarının üstesinden gelebilir. Otomatik olmayan kendiliğinden gerçekleşmeyen bu çözümün, gerektirdiği belli zorunluluklar olacaktır. Bu zorunlulukların başında kendiliğinden gerçekleşmeyen bu çözümün öğrenilmesi gereği gelmektedir. Otomatik olarak kendiliğinden gerçekleşmediği için söz konusu çözümün tekrarının sağlanması da ancak öğrenme ile mümkün olabilecektir. Ayrıca bu yeni ilişkilere, bu ilişkilerin doğurduğu çözüme ve bu çözümün özelliklerine göre insanların örgütlenmesi gerekmektedir. Özellikle başlangıçta ulaşılan çözümün sınırlılığı sebebiyle çözüme katılacak ve bundan yararlanacakların da sınırlı tutulması kaçınılmazdır. Toplum yaşamının ilk örnekleri de çok geniş boyutlu toplumsal birlikler oluşturduğunu düşünmek elbette mümkün değildir. Bu yüzden çözüme katılımın sınırlı olması yanında bu katılımın örgütlenmesi gereği de ortaya çıkacaktır. Bütün bu saydığımız çözüm ve onun gerektirdiği zorunluluklar kendiliğinden gerçekleşmeyecektir. Çözüme katılanlar ve yararlananlar bu kendiliğinden olmayan çözüme ortak olmak için kendi aralarında iletişim kurmak zorundadır. Bu iletişimle toplum yaşamı bağlantısının birinci yönüdür. Ancak meselenin ikinci boyutu daha bulunmaktadır. İnsanlar arasındaki sorunlar toplumsal alan içinde olduğu gibi zaman içinde de farklılıklar göstermektedir. Bu da toplumların gösterdikleri değişim ve gelişim ile ortaya çıkmaktadır. Toplum yaşam da karşılaşılan sorunlara örgütlü hareketler bir çözüm getirmekle birlikte bu defa yeni ve farklı sorunlar doğurmakta, bu yeni örgütleniş biçimi, daha üst düzeyde değişik sorunlar çıkarmaktadır. Bu yeni sorunlarda yeni ilişkilerin geliştirilmesine yol açmakta ve böylece bir üst düzeydeki sorunların önünde elde edilen başarılar toplumların ilerlemesini sağlayabilmektedir.²²³

Kitle iletişim araçlarından en önemlisi ve çeşitli toplum kademelerine ve siyasal hayata en fazla düzeyde etkide bulunabilen iletişim aracı televizyondur. Televizyon, bireyler arası ilişki ve etkileşimlerle doğrudan doğruya ilgili, hatta bunların bizzat içinde, aktif bir biçimde bulunmaktadır.²²⁴

²²³ Hayati Tüfekçioğlu, İletişim Sosyolojisine Başlangıç, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s. 88

²²⁴ Sedat Cereci, Televizyonun Sosyolojik Boyutu, Şule Yayınları, İstanbul, 1996, s.39

Türkiye’de televizyonun temel işlevleri olarak haber vermek, öğretmek ve eğlendirmek kabul edilirken, 1 Mayıs 1964 tarihli 359 sayılı kanunla düzenlenen TRT’nin görevleri arasında ayrıca kamuoyu oluşturmak, milli birlik ve beraberliği sağlamak da belirtilmiştir. Televizyon 1955’lerde en yalın anlamda salt bir eğlence aracı iken daha sonra büyük bir kitleye bilgi veren bir nitelik kazanarak hem eğlendiren hem bilgilendiren bir araç olarak görülmeye başlanmıştır.²²⁵

Geniş kitlelere seslenmesi, bireylerin ortak bir tavır belirlemelerine katkıda bulunması nedeniyle televizyon, bireylerin topluma katılmasını toplumsallaşmanın hızlanmasını, ulusal birliğin oluşmasını sağlayabilir. Ancak bu durum eğitilmemiş, bilgi seviyesi düşük, kültürel değerlerin korunmasına yönelik gerekli düzenlemelerin yapılmadığı toplumlarda tamamen televizyona dayalı bir toplumsallaşmayla sonuçlanabilir. Televizyonun günümüzdeki gelişmemiş toplumlara yönelik işlevi de bu yönde gelişmektedir.²²⁶ Ekonomik gruplar, toplumdaki kişilerin fizik yaşamının sürmesi için zorunlu maddi mal ve hizmetlerin üretilip dağıtıldığı gruplardır. Batı dünyasının sermayeye dayalı hamleleriyle başlayan, koloncilik ve sömürgecilikle devam eden ekonomi merkezli yaşam biçimi televizyonla birlikte büyük açılımlar göstermiştir. Televizyon, bütün sosyal hareketlerin olduğu gibi, ekonominin de temel dinamiği olma yolunda eğilimler sergilemektedir.²²⁷ Özellikle televizyon reklamları üretilen malların satışını arttırmakta, çeşitli şirketler arasında televizyonlarda rekabet ortamları oluşturulmaktadır.

Bir kitle iletişim aracı olan televizyon ile yapılan iletişim tek yönlü olarak gerçekleşmektedir. Kitle iletişiminde hangi mesajın hangi araçlarla, hangi zamanda, hangi yoğunlukta ve nasıl verileceğinin kararını iletişimde bulunan kaynak vermektedir.²²⁸

Günümüzde kitle iletişim araçları ve bu kitle iletişim araçları içinden televizyon fertlerin sosyalleşmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Sosyalleşme

²²⁵ Yalçın Akdoğan, Görsel İktidar, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s.35-36

²²⁶ Sedat Cereci, Televizyonun Sosyolojik Boyutu, Şule Yayınları, İstanbul, 1996, s.36

²²⁷ Hülya Yengin, Ekranın Büyüsü, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s.29

²²⁸ Önder Şenyapılı, Toplum ve İletişim, Turan Kitabevi, Ankara, 1981, s.110

süreci bir sosyal olgu olarak ferdin doğumundan itibaren toplum üyeliğini kazanmasında geçirdiği safhaların hepsine verilen addır.²²⁹

Günümüz toplumları eskiye oranla artık karmaşık bir yapı görünümü arz etmektedir. Kişisel yaşantı ve deneyim yolu ile elde edilen bilgi azalırken, dolaylı ve vasıtalı yoldan elde edilen bilgi miktarı artmakta, bunun yanı sıra bilgi ağlarının ve bilgi yayma araçlarının önemi fazlalaşmakta, bireyler birbirlerine daha bağımlı hale gelmektedirler.²³⁰ Bireylerin bir birleriyle bağımlılığı kitle iletişim araçları sayesinde gerçekleşmektedir. Aynı şekilde toplumsal gruplar içindeki iletişim de yine televizyon sayesinde sağlanabilmekte, geniş gruplara mensup olan insanlar daha kolay bir şekilde organize edilebilmektedir. Örneğin bir sendika temsilcisinin televizyonlardan genel grev çağrısı veya iş yavaşlatma eylemi duyurusu yaparak ülke geneline yayılmış olan sendika üyelerine kolayca ulaşabilmektedir.

Toplumların siyasal hayatının canlılığında şüphesiz televizyonun rolü bu gün geçmişten daha fazladır. Televizyon ülkede, dünyada olup bitenlere ilişkin bilgileri sağlayarak demokrasiyi geliştirir, besler; radyo ve basının yapamayacakları biçimde olayları göstererek, olaylarla ilgili gelişmeler çerçevesinde ilgi uyandırabilirler.²³¹

Kamuoyunun oluşması genel anlamda kitleye kadar genişleyen çeşitli duyarlılıktaki insan topluluklarının ortaya çıkmasına, bunların değişen koşul ve olaylara karşı farklı tavırlar takınmalarına, her değişikliği ayrıntılı tartışmalarla değerlendirmelerine bağlıdır.²³²

Yurttaşların devletin çeşitli düzeylerdeki karar ve uygulamalarını etkileme eylemlerine siyasal katılma denmektedir. Çağdaş demokrasilerin gelişmişliği, siyasal katılmanın yaygınlığı ve etkinliği ile ölçülür olmuştur.²³³ Siyasal katılımın artırılmasında kitle iletişim araçlarının önemli bir rolü vardır. Aynı şekilde

²²⁹ Mustafa Erkal, Sosyoloji, Der Yayınları, İstanbul, 1991, s.69

²³⁰ Nuri Bilgin, Kitle Paradigması Etrafında Düşünceler, Ege Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 5. Sayı, İzmir, 1987, s.4

²³¹ Brian Groombridge, Televizyon ve Toplum, Çev.: Aysel Usluata, İstanbul Reklam Yayınları, İstanbul, 1976, s.30

²³² Arsev Bektaş, Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.20.

²³³ Ahmet Taner Kışlalı, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, İmge Kitapevi, İstanbul, 1995, s.183.

baskı grupları medyayı kullanarak seçimlere katılmama kararı aldıklarını grup mensuplarına bildirerek siyasal iktidarı etkileme yönünde bir faaliyete girişebilirler.

Demokratik olsun olmasın, bir rejimde etkili olmak isteyen siyasal güçler, baskı grupları açısından kitle iletişim araçları her zaman büyük önem taşır.²³⁴ Medya da bu gücün farkında olarak çeşitli faaliyetlerde bulunabilir.

Bir baskı grubu olarak medya elinde bulundurduğu gücün farkındadır. Çeşitli zamanlarda basın yayın gücüne sahip olan gruplar yada kişiler siyasal iktidarlardan her zaman istediklerini diğer baskı gruplarından daha kolay olmak üzere almışlardır. Özellikle seçimler esnasında medyanın siyaseti, insanların siyasi tercihlerini etkilediği gözlemlenmektedir. Diğer taraftan seçim zamanları dışında da medya hükümet icraatlarını etkileme girişiminde bulunmaktadır. Çeşitli zamanlarda hükümetlerin fiyat artışlarına, medyanın eleştirisi görülmekte, çeşitli kanunların çıkarılması hususundaki tartışmalara meydanında katılması ve bu kanunların çıkarılması veya çıkarılmaması yönünde yayınlar yaptıkları görülmektedir.

Medya belirli bir ideolojiye hizmet edebildiği gibi tarafsız da olabilmektedir. Medya kuruluşları genellikle tarafsız yayın yaptıklarını savunmaktadırlar. Fakat gerçekte medyanın büyük bir kısmının tarafsız yayın yaptığı söylenemez.

Medya kendisi başlı başına bir baskı grubu özelliği gösterebildiği gibi diğer çeşitli baskı gruplarınca da bir baskı aracı olarak kullanılabilir. Özellikle hükümet icraatlarına karşı baskı gruplarının yürüttükleri kampanyalarda medyanın önemli bir rolü vardır. Medya gerek sesli ve görüntülü yayınlarla gerekse yazılı basın araçlarının kullanılması yoluyla baskı gruplarınca siyasal iktidarı etkilemektedir. Netice itibarıyla baskı gruplarının en fazla ve etkili olarak kullandıkları medya önemli bir baskı gücü konumundadır.

3.3.3.Din

Dinin bütün dinleri kapsamak üzere genel bir tanımını yapmak mümkün değildir. Bu yüzden herkes kendi görüşüne göre bir ayırım yapmış ve kendine ait bir

---

²³⁴ Ahmet Taner Kışlalı, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, İmge Kitapevi, Ankara, 1995, s. 24.

din tarifini ortaya koymuştur. Din olarak ifade edilen inanç sistemlerinin birbirinden farklı olması, bunların mensup oldukları kültürlerin farklı olmasından ileri gelmektedir. Dini kültürün bir parçası olarak kabul etmek, bizi dinin insan yapısı olduğunu kabul etmek noktasına götürür. Dini adetlerin, merasimlerin ve diğer kültürel unsurların insanlar tarafından meydana getirilmiş olduğunu kolayca kabul edebiliriz. Fakat din olarak kabul edilen bütün akidelerin insanlarca ortaya atılmış olduğunu kabul etmemiz mümkün değildir. İslamiyet'e göre tek bir din vardır, o da tevhid dinidir. Bu din zaman zaman insanlar tarafından bozulmuş, yani kültür dinin tahribine hizmet etmiş ve daha sonra gelen bir peygamber ise yeniden tevhide dayalı bir ilahi tebliği halka sunmuş ve Kuran'ın ifadesine göre bu durum İslamiyet'e kadar böyle devam etmiştir.²³⁵

Din toplumların sosyo-kültürel organizasyonları içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Bacon'a göre din, insanlığın en önemli bağıdır. Bergson, her halükarda dinin toplumsal bir rolünün bulunduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan J.Wach, dinin toplum hayatındaki parçalayıcı rolüne de işaret etmekle birlikte, onun özellikle yapıcı, birleştirici ve bütünleştirici rolleri üzerinde durmakta, dinin bu birleştirici ve bütünleştirici rolünün daha etkin olduğunu belirtmektedir. Dinin, dini inançlar ve uygulamaların, ayin ve törenlerin toplum dayanışmasını güçlendirici rolleri bulunmaktadır. Aynı şekilde din, kişi ve topluma, içinde yaşanan dünyaya ve hayata bir anlam kazandırma fonksiyonu görür ve böylece onların dünya görüşleri ve hayat anlayışlarının şekillenmesinde önemli roller üstlenir.²³⁶ Dinin kültürel fonksiyonu açısından Gökalp, İslam dinin Türk kültürünü destekleyici ve sağlamlaştırıcı bir yapıda olduğunu belirtmektedir.²³⁷ Bunun nedeni Türklerin İslamiyet'ten önceki dininin İslamiyet'le benzer özellikler göstermesi ve kutsala duyulan saygıdan kaynaklanmaktadır.²³⁸

Toplumsal yaşamın en eski ve en tipik görünümü olan din ile toplum arasında sıkı bir karşılıklı etki tepki ilişkisi bulunmaktadır. Ancak bu karşılıklı etki tepki ilişkisinde amaç hiçbir zaman birinin ötekini tek taraflı olarak belirlemesi olmayıp, yalnızca karşılıklı bir takım etkiler söz konusudur. Yani bir yandan toplum

²³⁵ Amiran Kurtkan Bilgiseven, *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985, s.8

²³⁶ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998, s.375

²³⁷ Ziya Gökalp, *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*, Kamer Yayınları, İstanbul, 1996, s.73

²³⁸ Ziya Gökalp, *Türk Töresi, İnkılap ve Aka Kitabevleri*, İstanbul, 1977, s.108-109

düzeni ve kültür alanları din üzerinde etkili olurken, öte yandan da, din sistemin toplum hayatı ve türlü kültür alanları üzerinde etkiler gösterdiği görülmektedir. Gerçekte din sistemi, toplum hayatında bazı sosyal kurumlar açısından önemli ve tamamlayıcı görevlere sahiptir.²³⁹

Din bazı zamanlarda siyasal alanı aşırı bir şekilde etkilemiştir. Örneğin din, Haçlı seferlerinin en önemli sebepleri arasındadır. Çağdaş siyasal topluluklar arasında şiddet tehdidinin sonuna varılması demek olan savaş, bir patos ve cemaat duygusu yaratır. Bu nedenle savaş, savaşçılar arasında kayıtsız şartsız bağlılık ve özveri duygularıyla dolu bir topluluk meydana getirir ve gereksinim içinde olanlara karşı etkin bir kitlesel şefkat ve sevginin taşmasına yol açar. Bir kitle olayı olarak, bu duygular da örgütlenmenin verili tüm doğal engellerini yıkar. Genellikle dinler benzer başarıları ancak bir kardeşlik ahlakına inanmış kahramanlık topluluklarında kazanabilirler.

Tarihte dinlerin siyasal eylem karşısında aldığı çok değişik fiili tavırları belirleyen etmenler arasında, din örgütlerinin iktidar, çıkar ve kavgalarına karışması, dünya işleriyle en yüksek düzeydeki çalışmaların bile her zaman kaçınılmaz bir biçimde ödünler ve görecelikler karşısında çökmesi, kitlelerin politik olarak evcilleştirilmesinde din örgütlerinin kullanılması ve yararlılığı ve özellikle de egemen güçlerin meşruluklarına dinsel kutsama sağlama gereksinimi duymaları vardır.²⁴⁰

Dini hareketler esasında sosyal hareketlerin özel bir türünü oluşturmaktadır. Bu hareketler esasında yeni bir takım taleplerle ortaya çıkan kolektif davranış biçimleridir. Bu anlamda dini hareketlerin belirleyiciliğinin kolektif davranışlar çerçevesinde aranması gerekmektedir. Diğer sosyal hareketler içerisinde dini hareketler; toplumsal mahrumiyetler, doyumsuzluklar, çarpıklıklar, gerginlikler ve bunalım ortamları, karmaşık ve heterojen toplumsal, kültürel yapılara sahip olan toplumlarda ortaya çıkmaktadır.²⁴¹

²³⁹ Ramazan Karaman, Sanayileşmenin Dine Etkisi (Mersin Örneği), Akın Ofset, Konya, 2000, s.17

²⁴⁰ Max Weber, Sosyoloji Yazıları, Çev.: Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s.426-430

²⁴¹ Ünver Günay, Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998, s.440-441

Din ve siyaset, tarihin başlangıcından itibaren çok sıkı bir ilişki içerisinde. Özellikle Hıristiyan Orta Çağ Avrupa'sında bu ilişkiler yoğun bir şekilde görülebilir. 17. yüzyıldan itibaren Avrupa'da din ve devlet işleri bir birlerinden ayrılmaya başlamıştır. Avrupa ülkelerinde siyasal yaşamın ve devlet kurumunun laikleşmesi Hıristiyanlığın, bir kurum ve öğreti olarak siyaset ile ilişkilerinin kesilmesi anlamına gelmemiştir. Laikleşme ile siyaset ve iktidarın meşruiyet temeli dinsel olmaktan çıkmış, belli bir dine yada mezhebe mensup olmak siyasi ayrıcalık sağlayamaz hale gelmiştir.²⁴² Osmanlıda din-devlet ilişkileri incelendiğinde din adamları ve ilmiye sınıfı en üst seviyede temsil eden şeyhülislamlık müessesesinin, devlet içindeki resmîlik kazandığı andan itibaren devletle büyük çapta bütünleştiği için din-devlet ilişkileri konusunda çok önemli fonksiyonlar icra etmiş, siyasi ve idari otoriteye çoğu zaman etki etmesine rağmen, Avrupa'da kilisenin devlet işlerindeki belirleyiciliği kadar önemli bir etkisi Osmanlı Devletinde bulunmamaktadır.²⁴³

Türkiye'de gerçek anlamda din ve devlet işlerinin bir birinden ayrılması Atatürk inkılapları sayesinde olmuştur. Atatürk inkılapları, laik devlet düzeninin kurulması yönünde ve toplumu akılcı, bilimsel ve modern bir şekilde yeniden inşa amacına yönelik olarak yapılmıştır.²⁴⁴ Atatürk laiklik inkılabını toplumsal yaşamın bütün alanlarında gerçekleştirmiştir. Fakat Türkiye'de laiklik farklı şekillerden algılanabilmektedir. Laiklik dindarlıkla, dinsizlikle ilgili değildir.²⁴⁵ Laikliğin çağdaş uygarlık düzeninin vazgeçilmez bir temeli olduğunun iyi anlaşılması gerekir.

Dinin baskı grubu olarak değerlendirilmesinde din adamlarının devlet işlerini yönlendirmeye çalışmasının yanında dini birliklerin gerek kendileri arasında gerekse devlet içinde etkin bir yer alabilme çabaları etkilidir. Dinsel Gruplar, her ülkede ve her dinde bulunan çeşitli dinler, mezheplerle ilgili grup ve örgütlerdir. Çok sayıda üyeye sahip bu örgütler, ulusal yada uluslararası biçimlerde örgütlenmekte,

²⁴² Gencay Şaylan, Türkiye'de İslamcı Siyaset, Varlık Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 1992, s.30-33

²⁴³ Kamil Kaya, Sosyolojik Açıdan Türkiye'de Din-Devlet İlişkileri ve Diyanet İşleri Başkanlığı, Emre Matbaası, İstanbul, 1998, s.108

²⁴⁴ Ünver Günay, Harun Güngör, Vehbi Ecer, Laiklik Din ve Türkiye, Adım Yayınları, Ankara, 1997, s.124

²⁴⁵ Neşet Çağatay, "Laiklik e Din ilişkileri", Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik, Haz.: Ethem Ruhi Fırlı, Taha Müftüoğlu, İdris Karakuş, Atatürk Kültür D,İ ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s.106-107

gizli yada resmi şekilde faaliyet göstererek kamuoyu ve siyasi iktidarlar üzerinde büyük etki sahibi olabilmektedir.²⁴⁶

Dini gruplar, toplumsal grupların özel bir türüdür. Bu gruplar, tanrı ve insanlar arası sağlanan sağlam bir ilişkiyi paylaşan kişilerce oluşturulur. Bireyin dua ve ibadetleri, toplumdaki mevcut dinlerden birinin etkisindedir. Dini gruplara bir bütün olarak bakıldığında, bunların iki temel toplumsal grup türünde ortaya çıktığı görülür. Birincisi doğal dini gruplar, ikincisi ise salt dini gruplardır. Doğal dini gruplar, toplumsal hayatta rastlanan kan veya evlilik, akrabalık yada komşuluk bağı gibi organik olarak birbirine bağlanmış gruplardır. Salt dini gruplar ise, grup beraberliğini sağlayan temel bağ sadece dinsel bir nitelik taşır. Bu durum dinin toplumsal hayatta doğal grupların dışında ve onlardan tamamen farklı yeni bazı topluluk şekillerini yaratabilme özelliğinden kaynaklanır. Grup üyelerini birbirine bağlayan temel bağın spesifik bir biçimde dinsel nitelikte olduğu için bu tür gruplara dinden doğan gruplar veya salt dini gruplar denmektedir.

Dini ile toplum arasındaki etkileşim sistematik olarak incelenirse, dinin kültürün ilkel basamaklarından başlayarak aile, oymak, kabile, site, şehir ve ulus gibi doğal grupların ve toplumsal örgütlenme biçimlerinin şekil ve karakterine etki ettiği görülür. Söz konusu gruplar gerek zihniyet, gerekse örgütlenme biçimleri bakımından dinin etkisini hiçbir zaman gizleyemezler. Dinin doğal gruplar üzerindeki etkisi daha çok şekle bağlı olmak üzere birinci derecede aileye özgü kültürde kendini gösterir. Doğal ve yerel gruplar gibi toplumun içinden çıkan, onun farklılaşmasını teşvik eden dernek, klüp ve mesleki kuruluşlar da dinin etkisi altındadır. Bunlar sırf ekonomik sebeplerle kurulmuş olsalar bile yine de çoğu defa dinin yönlendirici etkisine maruz kalır. Aynı şekilde dinin toplumsal örgütlenmenin en gelişmiş biçimi olan devlet üzerindeki etkisi de söz konusudur.²⁴⁷

Dini gruplar; cemaatler, vakıflar ve tarikatlar gibi şekilleriyle ülkemizde çoğu zaman baskı grubu özelliğinde varlıklarını sürdürmektedirler. Özellikle geniş bir kitleye sahip olan cemaatler ve tarikatlar siyasal irade üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır. Bu grupların siyasal iktidardan elde etmeye çalıştıkları çıkarlar

²⁴⁶ Müjde Ker Dinçer, Lobcılık, Alfa Yayınları, İzmir, 1998, s.20

²⁴⁷ Kamil Kaya, Mikrososyoloji ve Toplumsal Grup Tipleri, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002, s.151-154

genellikle cemaat üyelerine yada tarikat mensuplarına daha fazla devlet kademelerinde görev verilmesi, hareket alanlarının daha fazla geliştirilmesi, dini gruplar arasındaki mücadelede devlet desteğini elde etme, seçimler esnasında destekledikleri şahısların parti tarafından aday gösterilmesini sağlama veya destekledikleri milletvekilinin kabinede yer almasını sağlamaya yönelik olmak üzere bunlara benzer biçimlerdedir.

3.3.4.Sendikacılık

3.3.4.1.Sendikacılık Hareketlerinin Doğuşu ve Gelişimi

Sendika kavramı eski Roma ve Yunan hukuk sistemlerinde rastlanan birliğin temsilini sağlamakla görevli kimseleri ifade etmek amacıyla kullanılan “Syndic” teriminden doğmuş daha sonra bu terimin fonksiyon ve uygulamalarını ifade etmek amacıyla “Syndicat” terimi kullanılmış Türkçe’ye de sendika olarak girmiştir.²⁴⁸ Sendika kavramı çeşitli kaynaklarda değişik şekilde tanımlanmaktadır.

Sendika işgücünü satan üreticilerin bazen bir bölümünün bazen geniş kesimlerin çalışma ve yaşam koşullarını korumak ve geliştirmek amacıyla oluşturdukları örgütlenmelerdir.²⁴⁹ Başka bir tanıma göre sendika mensuplarının ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için meydana getirdikleri tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır.²⁵⁰ Diğer bir tanımda sendikayı işçilerin veya işverenlerin bir araya gelerek sosyal, ekonomik, mesleki ve hukuki hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek üzere meydana getirdikleri kuruluşlar olarak tanımlamaktadır.²⁵¹ Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere sendikalar üyelerinin sosyal ve ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla kurulurlar, bunlar üyelerinin niteliğine göre işçi ve işveren sendikaları olarak ikiye ayrılırlar. İşçi sendikaları belli bir iş kolunda çalışan kişilerin hak ve çıkarlarını korumak, işçiler adına işverenle pazarlık edip toplu sözleşme yapmak ve çalışma şartlarını daha iyi hale getirmek amacıyla kurulurlarken işveren sendikaları işverenlerin kendi menfaatlerini korumak amacıyla kurdukları birliklerdir.

²⁴⁸ Fahrettin Yokuş, Memur ve İşçi Sendikalarına Genel Bakış, Türk Büro Sen Yayınları, Ankara, 2001, s.1

²⁴⁹ Yıldırım Koç, Sendikacılığın Güncel Sorunları, Öteki Yayınevi, Ankara, 1996, s.89

²⁵⁰ Fahrettin Yokuş, Memur ve İşçi Sendikalarına Genel Bakış, Türk Büro Sen Yayınları, Ankara, 2001, s.1

²⁵¹ Sedat Ağralı, Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı, İstanbul, 1967, s.9

Sendikaların genel amacı gelirlerin ve çalışma koşullarının üyeleri için tutarlı bir biçimde uygulanan kurallarla belirlenmesini sağlamaktır. Bazı sendikaların daha geniş toplumsal ve siyasal hedefleri bulunduğu da belirtilmelidir. Bazı sendikalar aynı zamanda mesleki birliklerdir.²⁵² Siyasal hedefleri bulunan sendikal harekete örnek olarak sendikalizmi gösterebiliriz. Sendikalizm çalışmalarının örgütlenmesine bağlı olarak varolan mevcut düzeni değiştirip işçi hakimiyetine dayanan yeni bir düzeni getirmek isteyen anlayıştır.

Sendika, modern sanayi toplumunun ortaya çıkardığı bir olgu yani sanayileşmenin bir ürünü olarak ortaya çıkmış, işçi sınıfının bir hak mücadelesi aracı olarak kabul görmüştür.²⁵³ Başlangıçta düzen dışı örgütlenmeler olarak şekillenen ve ortaya çıkan sendikalar dayanışma sendikaları yada dernekleri biçiminde uzun süre varolduktan ve burjuvazinin çok çeşitli ve yoğun saldırılarıyla mücadele edip meşruiyetlerini elde ettikten sonra bugünkü düzen içi konumlarını elde etmişlerdir.²⁵⁴ Sendikaları her şeyden önce bir hak arama ve meslekle ilgili sorunları çözme aracı olarak tanımlayabiliriz. Sendikaların ilk ortaya çıkışları uzun çalışma süreleri ve kötü koşulların yarattığı olumsuzluğa dayanmak amacıyla. Bu ilk ortaya çıkış bir kahramanın sihirli elleriyle değil çalışanların memnuniyetsizliklerinin ifadesi olarak gerçekleşmiştir.²⁵⁵

Sanayi devrimi, hammaddeyi dönüştürerek makinelerle mal üretmek amacıyla teknik yapıyı oluşturmak aynı zamanda işin örgütlenmesini yapıp yenilikleri örgüt disiplini kar güdüsü altında işletmeye gerekli sermayeyi toplamaya izin veren finansal organlar dahil bütün bunları içine alır.²⁵⁶ Sanayi devrimiyle ortaçağda hakim olan geleneksel üretim biçimleri tamamen tasfiye edilmiş, yoğun bir işçileşme ve kentleşme yaşanmış, kentlerdeki işçiler ise çok büyük yoksullukla karşılaşmışlardır. Ayrıca sanayi devrimi sınıfsal haklar belirginleşmeye başlıyor, işçi sınıfıyla kapitalist sınıf birbirleriyle çatışma içine giriyorlar, bu bir anlamda Avrupa toplumsal yapısının altüst oluşu demektir. Bu dönemde devlet tümüyle

---

²⁵² Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, Çev.:Osman Akınhan vd., Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.650

²⁵³ Özçelik İş Sendikası ; Yeni Sendikal Yönelişler, Özçelik İş Sendikası Yayınları, Ankara, 1998, s.114

²⁵⁴ Seyfi Öngider, Kriz ve Sendikal Hareket, Devinim Yayınları, İstanbul, 1994, s.126

²⁵⁵ Yüksel Işık, Sendikalar Kimin Örgütü, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998, s.46

²⁵⁶ İlhan Akalın, Sendikal Kavramlar, Öteki Yayınevi, Ankara, 1995, s114

sermayedardan yanaydı işçi sınıfı yeni geliyordu, örgütlülük, bilinç ve mücadele düzeyi düşüktü bu koşullarda işçileri koruyucu yasalarda yoktu, işçiler insanlık dışı koşullarda yaşıyorlardı.

Sanayi devrimiyle toplumsal bir gerçeklik olarak doğmaya başlayan işçilerin kötü koşullara ilk tepkisi makineleri kırmak biçiminde olmuştur. Bu tepkinin arkasında sanayi toplumuyla doğan yeni dünya karşısında derin bir karamsarlık yatmakta ve bu yeni dünyanın belirleyici ögesi olan makinelere güvensizlikten ötürü bunların kırılması tek çözüm olarak görülmektedir.²⁵⁷ Sanayileşme ile birlikte doğan paralı ekonomi, ülkelerin dışa açılmasını, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi hızlandırmıştır. Bu vasıflı işgücü ihtiyacının artırmış küçük zanaat mensupları tarımdan kopup sanayi merkezlerine gelmiş bu durum yepyeni bir sanayi işçisi kesimini ortaya çıkarmıştır. Ancak loncada çalışan işçiler sanayi sektöründe çalışmaya başlayınca tatminsizlik duygusu ve yabancılaşma sorunu yaşamışlardır.²⁵⁸ İnsanların işçileşerek toplumsal sistem içerisindeki rol ve statülerinin farklılaşması yeni bir insan ilişkileri sistemini, yeni bir üretim biçimini, yeni yaşam biçimini, tüketim eğilimleri ve yeni aile ilişkilerinin ortaya çıkmasına etken olmuştur. Bu süreç aynı zamanda modern sanayi kentiyle bir bütünleşme sürecidir. Bu süreç sonucunda

İşçiler arasında sendikalaşma, birlik halinde hareket etme fikri ilk önce fabrikalaşmanın yoğun olarak görüldüğü İngiltere’de görülmeye ve örgütlü birlikler kurulmaya başlandı. Sonuçta İngiltere’den başlamak üzere sanayiinin geliştiği ülkelerde işçi birliklerinin oluşumu yaygınlaşmaya ve toplu pazarlık ve sözleşme düzeni gün geçtikçe yerleşmeye devam etti.²⁵⁹

3.3.4.2.Çeşitli Ülkelerde Sendikacılık

İngiltere modern anlamda sendikacılığın doğup büyüdüğü aynı zamanda sanayi devriminin de başladığı ilk ülkedir.

Avrupa’da doğup bütün dünyayı egemenliği altına alan kapitalizmin beşiği İngiltere’dir. İşçi sınıfı da kapitalizme karşı ilk örgütlenmesini ve ilk karşı

²⁵⁷ Alparslan Işık, Küreselleşme ve Demokratikleşme, Tüze Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 1996, s.276

²⁵⁸ Türk Metal İş Sendikası 7. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, Türk Metal İş Yayınları, Ankara, 1989, s.33

²⁵⁹ Ali Çubuk, Sosyal Politika, AİTİA Yayınları, Ankara, 1979, s.130

çıkışını İngiltere’de gerçekleştirmiştir. Tarihçiler İngiliz kapitalizminin doğal sonucu olarak ortaya çıkan işçileri, modern sanayinin ilk oluşturdukları olarak değerlendirmişlerdir.²⁶⁰ İngiltere’de ortaya çıkan sanayileşme hareketleri ülke ekonomilerinin yapı değiştirmesine yol açmıştır. Gelişen üretim teknolojisi üretimde insan emeğinin yerine makinelerin kullanılmasını gerekli kılmış bu durum mal ve hizmet üretiminin artmasını sağlamıştır.²⁶¹

İngiltere’de önceleri kanundışı olarak kabul edilen sendikalar sonraları 1825’de çıkarılan bir kanunla yasal olarak kabul edilmiştir. Önceleri bu sendikalar bünyesinde nitelikli işçileri barındıran sendikalar zaman içinde niteliksiz işçileri de örgütler duruma gelmişlerdir.

İngiltere’de kurulan ilk sendikalar hastalık ve yaşlılığa karşı ortak sigorta sağlıyorlar, işverenlerle ücret ve işkolları üzerinde yapılan pazarlıkları kolaylaştırıyorlardı. İngiltere’de o sıralardaki sosyal teori ferdiyetçi olduğu için sendikalar, hak düzenine karşı radikal bir tehdit olarak görünmekteydiler ve geniş çapta düşmanlıkla karşılanıyorlardı.²⁶²

İngiliz sendikacılığının sınırlı bir işçi aristokrasisinin malı olmaktan çıkıp düşük ücretli vasıfsız geniş işçi kitlelerini içeren bir oluşum haline gelmesi 1800 ve 1900’lü yıllarda kendisini gösteren “New Unionism”in etkisiyle sağlanmıştır. Yeni sendikacılık denen bu anlayışta büyük ölçüde vasıfsız, yoksul, düşük ücretli işçileri cüzi bir giriş ve kayıt ücretleri alınarak ve işkolu ayrımı yapmadan örgütleme düşüncesi hakimdi. Kuşkusuz İngiliz sendikacılık hareketini başlangıçtan bu yana doktriner cereyanlardan ve sosyal reform hareketlerinden ayırmak olanağı yoktur. Başlangıçta devrimci olan sendikacılık hareketleri 1830’larda ki Owen’in kooperatifçilik hareketi ile yeni bir boyut kazanmış sonra yerini Chartizme bırakmıştır.²⁶³ İngiliz ve Amerikan sendikacılığı her ne kadar birbirine yakın tarihlerde ve benzer sosyal baskılarla ortaya çıkmış olsa da toplumların yapısında ki farklar iki sendikacılık türünde değişmelere yol açmıştır.

²⁶⁰ Yüksel Işık, Sendikal Bürokrasi ve Çözüm Önerileri, Öteki Yayınevi, Ankara, 1996, s.34

²⁶¹ Türk Metal İş Sendikası 7. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, Türk Metal İş Yayınları, Ankara, 1989, s.33

²⁶² Anıl Çeçen, Sendikalizm, Şafak Matbaası, Ankara, 1973, s.17

²⁶³ Nusret Ekin, Endüstri İlişkileri, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s.75

ABD’de endüstrileşme hareketi öteki gelişmiş ülkelere göre çok daha sonra başlamıştır. Buna karşılık ekonomik gelişme düzeyi bakımından ABD’yi öteki ülkelerin üzerine çıkaran sosyo ekonomik çevre yapısı özellikleri bu ülkedeki sendikal hareketi ve endüstri ilişkileri sistemini de etkilemiştir.²⁶⁴ Amerika’da sendikacılık hareketleri 1880’de Amerikan işçi federasyonunun kurulmasıyla başlamıştır. Sınıf bilincinin gelişmemesi nedeniyle sendikacılığın gelişmesi de geç olmuştur. Amerikan sendikacılığı genel anlamda teknik konulara yönelir, çalışma saatlerinin kısaltılması, iş hakkı elde etmek gibi vb. faaliyetler gösterir. Oy hakkı konusunda Amerika’da sendikal bir uğraşı yoktur, bu hak zaten önceden verilmiştir.

Hiçbir ülkede olmadığı şekilde ABD’de sendikalar düşmanca karşılanmışlardır. Bu sebeple sendikaların siyasi parti kurup siyasi arenada aktif olarak hareket etme girişimlerinin tümü başarısızlıkla sonuçlanmıştır. ABD sendikacılığı etnik ayrılık nedeniyle kendi aralarında ve bir arada sınıf bilincinin olmaması nedeniyle birleşmiş ve toplumsal reformları iddia eden bir sendikacılık anlayışı olmamıştır. ABD sendikalarında sınıf bilincinin zayıf olmasından dolayı sınıf çatışmaları yoktur. Bu durum sendikalaşma oranını düşürmüştür. Sınıf yerine ücret ve meslek bilinci hakimdir. ABD’de kapitalizmin egemen olması Marksist düşüncenin işçi sınıfı içerisinde hakim olmasını engellemiştir.

Almanya’da sendikacılığın tarihi çok çok eskilere dayanır. Sendikal mücadelelerin eskiliği kadar sendikal model tartışmaları da uzun dönemi kapsamaktadır.²⁶⁵ Sanayileşme bu ülkede 19 yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Hükümetler işçilerin örgütlenmesine karşı çeşitli tedbirler almıştır. Buna rağmen 1948’de İşçi Kardeşliği Kuruluşu kurulmuş ücretle çalışma şartlarının geliştirilmesi amacıyla kabul edilen işçi konseyleri kanunuyla işçileri kamu ve özel teşebbüse ait işletmelerin kuruluşların yönetimine katılmaları imkanı getirmiştir.²⁶⁶

Alman sendikacılığı 19. yüzyıl sonralarında gelişmeye başlamıştır II.Dünya Savaşı yenilgisi sebebiyle Almanya’nın ikiye ayrılmasında sonra iki Almanya’da da farklı sendikacılık anlayışları doğmuştur. II. Dünya Savaşı

²⁶⁴ Özgıda İş Sendikası 17. Kuruluş Yılı 7. Genel Kurul Çalışma Raporu, Özgıda İş Sendikası Yayınları, Ankara, 1992, s.56

²⁶⁵ Meryem Koray, Değişen Koşullarda Sendikacılık, Tüses Yayınları, İzmir, 1994, s.72

²⁶⁶ Yüksel Işık, Sendikal Bürokrasi ve Çözüm Önerileri, Öteki Yayınevi, Ankara, 1996, s.40

öncelerindeki ideolojik ve dini bölünme nedeniyle sendikaların Nazi rejimine karşı bir güç olarak ortaya çıkmasına karşı merkezi örgütlenmeye gidilmesinde etkili olmuştur.

1990'larda iki Almanya'nın birleşmesiyle Alman sendikacılığında yeni bir sayfa açılmış bazı istisnalar dışında her iki Almanya'nın sendikaları birleşme yoluna gitmemişler Federal Almanya'daki üst örgütler ve sendikalar Doğu Almanya sendikalarıyla birleşmek yerine onların üyelerini bireysel olarak kendi üyeleri arasına almayı tercih etmişlerdir.²⁶⁷ 1992'de gerçekleşen Halbrstad kongresiyle de özgür sendika oluşmuştur.

Fransa'da ilk sendikal örgütler 18 yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış sendikalar ancak 1884'de çıkarılan bir yasayla tam olarak tanınmışlar. Üst düzey bir örgütlenme ise 1895'de gerçekleşmiştir.²⁶⁸ Fransa'nın kendine özgü koşulları sendikacılık hareketinin bu ülkede uzun bir süreç yaşamasına neden olmuştur. Bu ülkede sendikalar belirgin bir biçimde dini inançların ve doktriner görüşlerin etkisinde kalmıştır. Endüstriyel ilişkiler bakımından 1789-1841 yılları arası Fransız ihtilalinin yaydığı fikirler etkisiyle liberal ve bireyci dönem olarak adlandırılır.²⁶⁹

Sendikacılık açısından önemli gelişmelere sahne olmuş bir diğer ülkede İsveç'tir. İsveç'te ilk sendika 1850'de kurulmuştur. Sendikalar 1880'de saygınlık kazanmıştır. Sosyal demokrat işçi partisi ve İsveç sendikaları işçi konfederasyonu (LO)'nun kuruluşunda önemli etkisi olmuştur.²⁷⁰ İsveç'te endüstri ilişkileri sisteminin model haline gelmesinde ülkenin az nüfusa sahip küçük bir ülke oluşu İsveç'te feodalizmin diğer Avrupa ülkelerine nazaran daha eski tarihlerde tasfiye edilmesi modern müesseselerin yumuşak bir düzen içinde gelişmesi ve ülkenin birinci ve ikinci dünya savaşında fazla tahribata uğramamış olması gelmektedir.²⁷¹

²⁶⁷ Özgıda İş Sendikası 17. Kuruluş Yılı 7. Genel Kurul Çalışma Raporu, Özgıda İş Sendikası Yayınları, Ankara, 1992, s.60

²⁶⁸ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Türk Tarih ve Kültür Vakfının Ortak Yayını, Cilt 1, İstanbul, 1998, s.340

²⁶⁹ Özgıda İş Sendikası 17. Kuruluş Yılı 7. Genel Kurul Çalışma Raporu, Özgıda İş Sendikası Yayınları, Ankara, 1992, s.62

²⁷⁰ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Türk Tarih ve Kültür Vakfının Ortak Yayını, Cilt 1, İstanbul, 1998, s.340

²⁷¹ Nusret Ekin, Endüstri İlişkileri, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s.89

Japon sendikacılığı II.Dünya Savaşından sonra Amerikan işgalinin etkisiyle bu ülke model alınarak şekillendirilmiştir. Japon sendikacılığının temelini işyeri sendikaları oluşturmaktadır az sayıda olsa da işkolu ve meslek sendikası da mevcuttur.

Belçika sendika hareketi yardımlaşma ve kooperatifleşme hareketinden sonra gelişir. 1912'den başlayarak sendikalar Belçika işçi partisine katoliklere ve liberallere bağlanmak üzere üç bölüğe ayrılırlar²⁷² Belçika'da işçi sendikaları tüzel kişiliği bulunmayan fiili derneklerdir. Belçika özgür sendikalar konfederasyonu 1930'da kurulmuştur.

3.3.4.3.Sendikaların Yapısı ve İşleyişi

Sendikalarla ilgili hukuk kurallarını kendisine konu alan iş hukuku dalına Sendikalar Hukuku denilmektedir. Sendikalar hukuku sendikaların kurulmasına yönetimine, faaliyetlerine, gelir ve giderlerine, kademelenmelerine, denetlenmelerine, sona ermelerine ve sona ermelerinin hüküm ve sonuçlarına, sendika üyeliğine ilişkin hukuk kurallarını kapsar.²⁷³ İş Hukuku özel olarak işçilerin hukuki durumlarının düzenlenmesi ve korunması ihtiyacından doğmuştur.²⁷⁴

Sanayi devriminin yaşanıldığı dönemde ekonomi ve hukuk alanında geçerli olan düşünce ortamında gözlenen yoksulluk, aşırı para birikimi gibi etkenlerle ortaya çıkan dengesizlikler sayıları giderek artan işçi kesimini korunulma zorunluluğu içinde bırakmıştı. İşçi statüsünde çalışanlar arasında bu zor koşulları paylaşmaktan doğan dayanışma duygusu kısa sürede güçlenip meslek bilincine dönüşmüş ve sendikalar hukuku da bu gereksinmeden doğmuştur.

Önceleri işçi ve işverenler arasındaki sürtüşmeler plansız örgütsüz, kendiliğinden birdenbire kurulan ve koalisyon olarak adlandırılan birlikler içinde başkaldırı hareketlerine dönüştü ve şiddet eylemlerini getirdi.²⁷⁵ Sendikalarla ilgili hukuk kuralları ilk olarak İngiltere'de 1871'de daha sonra Fransa ve diğer ülkelerde

²⁷² Georges Lefranc, Dünyada ve Bizde Sendikacılık, Çev.:Asım Bezirci, Varlık Yayınları, İstanbul, 1966, s.34

²⁷³ Ömer Zühtü Altan, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1999, s.208

²⁷⁴ Nuri Çelik, İş Hukuku Dersleri, 14. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1998, s.2

²⁷⁵ Ömer Zühtü Altan, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1999, s.210

peşi sıra yürürlüğe konmuştur. Sanayileşmeyle, başkalarına bağlı olarak çalışanların sayısı artmıştır bu durum sendikaları güçlendirmiştir.

Bireysel ve temel hak olarak sendikal özgürlük genel olarak olumlu ve olumsuz sendika özgürlüğü diye ikiye ayrılarak incelenmektedir. Olumlu sendika özgürlüğü bireylerin özgürce sendikalar kurma ve kurulmuş bulunan sendikalara üye olma hakkını ifade eder. Olumsuz sendika özgürlüğüse bireyin sendikalara girmeme yahut girmiş olduğu sendikalardan ayrılma hakkı olarak tanımlanmaktadır.²⁷⁶ Ortaçağda çalışma ve ücret koşulları parlamentonun çıkardığı yasalara göre belirleniyordu işçilerin herhangi bir örgütlenme hakkı yoktu. Leseferci liberal anlayış endüstrileşmeyle birlikte doğdu. Bu anlayışa göre işçiler işverenlerle ancak bireysel akit yapabilirler. Bu işçilerin her türlü örgütlenmelerini yasaklayan bir ilkeydi buna dayanarak işçilerin örgütlenmesini yasaklayan kanunlar çıkarılmıştır. 1799 tarihi koalisyon yasası işçilerin iktisadi faaliyet kollarında bir araya gelip örgütlenmelerini yasaklıyordu.

Bireysel sendika özgürlüğü, çalışan kişiler açısından sendika özgürlüğünün varolabilmesi için gerekli ilkelerin tümünü ifade eder. Kolektif sendika özgürlüğü özünü sadece sendikaları özgürce kurup onlara üye olma hakkının da güvenlik altına alınmasıdır. Sendika özgürlüğü kavramına ilk kez Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) anayasasının 41. maddesi ve onun kaynağı olan Versailles anlaşmasının 427. maddesinde değinilmiştir. Bu maddede çalışan ve çalıştıranların yasal amaçlar için örgütlenme hakkı özel ve acil önemli bir hak olarak belirlenmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütünün sendika özgürlüğü konusunda kabul ettiği en önemli sözleşme 1848 tarihli örgütlenme özgürlüğü ve örgütlenme hakkının korunmasıyla ilgili 87 sayılı sözleşmedir.²⁷⁷

Örgütlenme düzeyi olarak işçi sendikaları işyeri ve işkolu sendikaları diye ikiye ayrılmaktadır. İşkoluna göre sendikalaşma ilkesi iki farklı anlam ifade eder. İşkolu sendikacılığı her şeyden önce meslek sendikacılığının karşıtı olan endüstri sendikacılığı anlamında kullanılır.²⁷⁸ İşyeri sendikası belirli bir işyerinde çalışan ve

²⁷⁶ Öner Eyrenci, Sendikalar Hukuku, BANKSİS Yayınları, İstanbul, 1984, s.43

²⁷⁷ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Türk Tarih ve Kültür Vakfının Ortak Yayını, Cilt 1, İstanbul, 1998, s.31

²⁷⁸ Öner Eyrenci, Sendikalar Hukuku, BANKSİS Yayınları, İstanbul, 1984, s.55

aynı işverene işgücünü satan çeşitli mesleklerden ücretlilerin bir araya geldiği örgüttür. İşkolu sendikacılığı tüm mesleklerden ücretlilerin ortak örgütüdür.

Aynı yada benzer meslekte olan kişilerin birleşerek sendikalaşmalarını ifade eden meslek sendikacılığı örgütlenmede yatay bir karakter gösterir. Buna karşılık endüstri sendikaları işyerinde yapılan asıl işin girdiği endüstri dalı (işkolu) esas alınarak kurulurlar ve mesleklerini dikkate almadan o işkolunda çalışan bütün işçileri örgütlemeyi amaçlarlar.²⁷⁹ İşletme seviyesinde sendikaların kurulması sendikacılık hareketlerinde bir zayıflamaya yol açmakta, işletme seviyesinde ortaya çıkan sorunların çözümünde ve toplu pazarlık tartışmalarında önemli güçlükler doğurmaktadır.²⁸⁰

Sendikal haklar özellikle Birleşmiş Milletler örgütüne kabul edilen belgelerden üçünde tanındı ve güvence altına alındı. Bunlardan biri, 10 Aralık 1948'de kabul edilen insan hakları evrensel bildirisidir. Bu bildirge de geleneksel hakların yanı sıra sosyal haklara da yer verilir. 16 Aralık 1966'da kabul edilen ekonomik sosyal ve kültürel haklar uluslararası sözleşmesinde çalışma, adil ve elverişli çalışma koşullarının sendika ve grev hakkı kabul edildi, 26 Aralık 1966'da ise kişisel ve siyasal haklar uluslararası sözleşmesi kabul edildi.

Uluslararası çalışma örgütü sözleşmeleri olan sendika özgürlüğü ve sendikalaşma hakkının korunması hakkında 87 sayılı sözleşme, teşkilatlanma ve kolektif müzakere hakkı prensiplerinin uygulanmasına ilişkin 98 sayılı sözleşme, tarım işçilerinin örgütleri ve bu örgütlerin iktisadi ve toplumsal gelişmedeki rolleri hakkında 141 sayılı sözleşme, kamu kesiminde örgütlenme hakkının korunması ve çalışma koşullarına saptanması yöntemlerine ilişkin 151 sayılı sözleşme²⁸¹ ile sendikal haklar konusunda önemli kararlar alınmıştır.

Avrupa Konseyi belgelerinde sendikal haklarla ilgili 4 Kasım 1950'de kabul edilen insan hakları Avrupa sözleşmesi sendika hakkını herkese tanımakla birlikte kimi kamu personeline kısıtlamalar getirir. 9 Aralık 1989'da Avrupa topluluğunun 11 üyesince kabul edilen çalışanların temel sosyal hakları topluluk şartı

²⁷⁹ Öner Eyrenci, Sendikalar Hukuku, BANKSİS Yayınları, İstanbul, 1984, s.55

²⁸⁰ Nusret Ekin, Endüstri İlişkileri, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s.83

²⁸¹ Öner Eyrenci, Sendikalar Hukuku, BANKSİS Yayınları, İstanbul, 1984, s.35-37

emeğin Avrupa toplumundaki yerinin dayandığı temel ilkeleri saptayan bir belgedir.²⁸² Sendika ve örgütlenme hakkı konusunda diğer önemli belge Paris Şartı'dır. Paris Şartı, 21 Kasım 1990 tarihinde kabul edilmiştir bu şartın insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü başlıklı bölümünde örgütlenme ve toplantı hakkı herkese tanınmıştır.

Toplu pazarlık sisteminde toplu kelimesi bireysel pazarlıktan farklı olarak işçilerin taleplerini bir örgüt yoluyla tek bir ses halinde ifade etmeleri anlamındadır. Pazarlık kavramında bir alıp verme anlamı vardır.²⁸³ Toplu pazarlık sendikaların ücret ve çalışma koşullarını belirlemede işverenin karşısında emeğin temsilcisi olarak yer aldıkları en önemli etkinlik alanıdır.²⁸⁴ Toplu pazarlık uyuşmazlıkları uzlaşma yoluyla çözme metodudur. Toplu pazarlık sürecine ilişkin üç yaklaşım hakimdir. Birincisinden taraflar sadece ücret düzeyi üzerinde görüşüp işgücü talep eğrisine göre firmayı istihdam düzeyini belirleyecek şekilde serbest bırakan yaklaşımdır. İkinci yaklaşımda taraflar hem ücret hem de istihdam düzeyi üzerinde pazarlığa otururlar daha gerçekçi yaklaşımda ise çalışma kuralları ve benzeri düzenlemelerle istihdamın zemini olarak belirlenmesi söz konusudur.²⁸⁵ Günümüzde toplu pazarlık sistemi gerek değişen ekonomik ve sosyal koşullara gerekse teknolojik yapıdaki değişikliklere büyük bir hızla uyabilen ve hala istihdam koşullarının oluşmasında etkin rolü oynayan dinamik bir süreç olarak bir çok ülkede uygulanmaktadır.²⁸⁶

Grev, işçilerin topluca çalışmamak suretiyle işyerinde faaliyeti durdurmak veya işin niteliğine göre önemli ölçüde aksatmak amacıyla aralarında anlaşarak ve yahut bir kuruluşun aynı amaçla topluca çalışmamaları için verdiği karara uyarak işi bırakmalarına denilir.²⁸⁷ Bir başka tanımda ise Grev, bağımlı çalışanların işveren veya işveren konumundaki kurum veya siyasal otoritede taleplerini elde edebilmek için üretimi durdurup işi bırakmalarıdır. Günümüzde grevin sosyolojik amacı ise herhangi bir kamusal veya özel otoriteye bağımlılık ilişkisi içinde olan bir sosyal

---

²⁸² Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Türk Tarih ve Kültür Vakfının Ortak Yayını, Cilt 1, İstanbul, 1998, s.441-442

²⁸³ Nusret Ekin, Endüstri İlişkileri, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s.97

²⁸⁴ Meryem Koray, Değişen Koşullarda Sendikacılık, Tüses Yayınları, İzmir, 1994, s.59

²⁸⁵ Nurcan Özkaplan, Sendikalar ve Ekonomik Etkileri, Kavram Yayınları, Ankara, 1994, s.31

²⁸⁶ Nusret Ekin, Endüstri İlişkileri, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s.99

²⁸⁷ İlhan Akalın, Sendikal Kavramlar, Öteki Yayınevi, Ankara, 1995, s.61

grubun karşı koymak istediği bir durum veya karar karşısında faaliyetlerini durdurmak suretiyle direnmesidir.²⁸⁸

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere grev bir grup çalışanın şikayetlerini belirtmek veya bir talebi elde etmek amacıyla işlerini geçici olarak durdurmalarıdır. Grev, işçi ve işveren arasındaki ilişkiyi bir süre için askıya alır. Grev bitiminde işçiler tekrar hizmet sözleşmesine uygun biçimde hareket etmeye başlarlar.

Sendika taleplerinin güçlendiren en önemli vasıta grevdir. Çok çeşitli grev hareketleri vardır. İlk olarak yeni bir sözleşme yapılana kadar sürecek süresi belirsiz grevler vardır. Süresi belirli grevler sendikaların üye aidatları düşük bulunduğu ve sınırlı mali fonlar biriktirildiğinde görülür. Üçüncü tip grev resmi olmayan vahşi kedi grevleridir. Bu grevlerin süresi kısadır ancak sık sık ortaya çıkmaları üretimi olumsuz yönde etkiler.²⁸⁹

Grev biçimlerinde bir tanesi de oturma grevleridir. İşçiler iş ortamlarında çalışma saatlerinde otururlar. Bir başka biçim ise işi yavaşlatma grevidir. Siyasal amaçla yapılan genel grevlerde vardır bu grevler kısa süreli ve çok sayıda işçiyi kapsamına alırlar.

En yaygın bilinen grev türü klasik grevdir. Bütün grevcilerin işe gelmeyerek veya işyerlerini terk ederek aynı anda işi durdurmaları durumunda söz konusudur. İş yavaşlatma, bırakma yada önemli ölçüde aksatma bütün grevciler tarafından aynı anda yapılmayıp ta bir grup çalışan veya bir üretim birimi tarafından bir başka birimden sonra yapılıyor ve amaca ulaşana kadar eylem bu şekilde ardı ardına yineleniyorsa bu döneme grev dönemi denir.²⁹⁰

Lokavt ise, çalışma ve çalıştırma koşullarını belirleyen tarafların hak ve borçlarını düzenleyen bir kural yada ilke üzerinde uyuşmazlığa düşülmesi halinde işveren yada meslek kuruluşunun karar ile işyerinde faaliyetin durdurularak, işçilerin topluca işten uzaklaştırılmalarına denilir.

²⁸⁸ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Türk Tarih ve Kültür Vakfının Ortak Yayını, Cilt 1, İstanbul, 1998, s.498

²⁸⁹ Nusret Ekin, Endüstri İlişkileri, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s.110

²⁹⁰ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Türk Tarih ve Kültür Vakfının Ortak Yayını, Cilt 1, İstanbul, 1998, s.489

Toplu iş sözleşmesi işçi sendikaları ile işverenler yada işveren sendikaları arasında yapılan çalışma ve çalıştırma koşullarını belirleyen işçi ve işverenlerin karşılıklı hak ve borçlarını düzenleyen, işçi ve işveren arasındaki hizmet akitlerinin yapılmasına, içeriğine, sona ermesine ve bu hükümlerin uygulanmasıyla denetimine ilişkin bağlayıcı hükümler taşıyan yazılı bir sözleşmedir.²⁹¹ Toplu sözleşmede belirlenen konular dört başlık altında incelenebilir. Ücret artışları ve diğer parasal unsurlar, çalışma saatleri, iş güvenliği, işçilerin yönetime katılması.²⁹² Toplu iş sözleşmesi ücret pazarlığı yanında çalışanların eğitim, iş değerlendirmesi, verimlilik, iş kazalarının önlenmesi, iş güvencesi ve sağlıklı güvenli bir ortamda çalışma gibi temel konuları kapsamaktadır.²⁹³

1930 öncesinde sözleşmeye giren konular sınırlı bir nitelikteyken zamanla konular değişmiş ve genişlemiştir. Hem çalışanları daha fazla korumaya yönelik konular genişlemiş hem de sendikaların işletme yönetiminin örgütsel haklarını koruyan hükümlerde artışlar görülmüştür.²⁹⁴

19.yüzyıldan 20.yüzyıl başlarına kadar uluslararası işçi örgütlenmeleri üç ana çizgi izlemişlerdir. Bunlar; siyasal ve sendikal hedeflerin bütünleştiği uluslararası örgütlenmeler, aynı meslekten olan işçilerin uluslararası düzeyde sendikal örgütlenmeleri, tüm işçilerin uluslararası düzeyde sendikal örgütlenmeler şeklinde belirtilebilir. 1864'de İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan, Polonyalı ve İsviçreli işçilerin yer aldığı Uluslararası Çalışanlar Birliği I. Enternasyonal kurulmuştur. 1871 sonrası Fransa'da, Prusya savaşının ardından yaşanan Paris Komünü döneminde sendikalar şiddetli baskılara maruz kalmışlardır. 1880'de güçlenen işçi sınıfı Almanya'nın öncülüğünde II. Enternasyonalini kurmuştur. I.Dünya savaşı öncesinde kurulan diğer önemli örgütlenme Uluslararası Sendika Merkezleri Sekreteryası (ICTUC / USMS)dir.²⁹⁵

Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO) I. Dünya savaşı sonrasında 1919'da kuruldu. Kurulmasında işçi örgütlerinin mücadeleleri işçilerin karşılaştığı zorluklara

²⁹¹ Ömer Zühtü Altan, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1999, s.270

²⁹² Nurcan Özkaplan, Sendikalar ve Ekonomik Etkileri, Kavram Yayınları, Ankara, 1994, s.201

²⁹³ Namık Tan, Toplu İş Sözleşmesi, Türk-İş Eğitim Yayınları, Ankara, 1999, s.5.

²⁹⁴ Nusret Ekin, Endüstri İlişkileri, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s.98

²⁹⁵ Hakan Sukün, Uluslar arası Sendikal Örgütlenmeler, Türk-İş Eğitim Yayınları, Ankara, 1999, s.5

tepki duyan kişi ve kuruluşların çabaları 1917'deki Rus ihtilalinin yayılmasından duyulan korku, düşük ücretler, kötü çalışma koşullarının olduğu ülkelerin işverenlerinin girişimleri etkili olmuştur.²⁹⁶ Uluslararası çalışma örgütü tüm dünya işçilerinin çalışma ve yaşam kalitesini düzeltmeye, evrensel barışı sağlamaya, sosyal adaleti sağlamlaştırmaya çalışan bir uzman kuruluştur. Örgüt işçilerin hak ve menfaatlerini korumanın yanı sıra çalışma hayatında istismar edilen kadının ve çocuk işçileri de koruma altına almaya çalışır.²⁹⁷ Uluslararası Çalışma Örgütü ayrıca 1930'larda Dünyada yaşanan buhran sırasında bir çok ülkeyi kapsamına alan kalkınma projeleri hazırlamıştır.

İkinci Dünya Savaşından sonra Dünya Sendikalar Federasyonu (ICFTU) ile Uluslararası Kızıl İşçi Sendikasının birleşmesiyle kırkın üzerinde ulusal federasyon birleşmiş oldu.²⁹⁸ İkinci Dünya savaşı sonrasında kurulan bir diğer önemli örgütlenmede Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC)'dur. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu hür, bağımsız ve demokratik sendika konfederasyonları ile Avrupa işkolu federasyonlarından oluşmaktadır.

Endüstrileşen ülkelerde sendikal hareket ve endüstri organizasyonu kompleks bir süreç olarak gelişmiştir. Bu süreçte sendikal fonksiyon değişikliği geçirmişlerdir. Başlangıçta ücret ve çalışma koşulları için çalışan sendikalar günümüzde genel ekonomi politikalarına yönelik fonksiyonlarda üstlenmişlerdir. Bu fonksiyon değişikliği sendikaların etkisini üç alanda ortaya koyar bunlar politik sistemin yapısına ilişkin olarak ücret, ücret görüşmelerine ilişkin olarak ve bireysel düzeyde sendika özgürlüğü konusunda ortaya çıkmışlardır.²⁹⁹ Zamanla sınıf kavgasından uzlaşmacı role geçen sendikalar devrimci yaklaşımları terk edip reformcu bir anlayış çerçevesinde demokrasi içi kurumlar olarak fonksiyon görmeye başlamışlardır temsil ettikleri kitlelerle ilgili reformcu düşüncelerini demokratik araçları kullanmak yoluyla uygulamaya başlamışlardır.

1990'lı yıllara kadar dünya düzeni, uluslararası ilişkiler sistemi iki kutuplu olarak ifade ediliyordu bir yanda dünyaya egemen olmaya devam eden

²⁹⁶ Yıldırım Koç, Türkiye ILO İlişkileri, Türk-İş Eğitim Yayınları, Ankara, 1999, s.7

²⁹⁷ Hülya Uzuner, Uluslar arası Çalışma Örgütü, Türk-İş Eğitim Yayınları, Ankara, 1999, s.3

²⁹⁸ Ronaldo Munck, Uluslararası Emek Araştırmaları, Çev.: Cenk Aydın, Öteki Yayınları, Ankara, 1995, s.319

²⁹⁹ Hüsnü Erkan, Ekonomi Sosyolojisi, Kardeşler Ciltevi, 3.Baskı, İzmir, 1995, s.114

kapitalizm diğer yanda reel sosyalizmin ortaya çıkardığı bir toplumsal yapının egemen olduğu bir dizi ülkeden oluşan Sosyalist Sistem 1950’li yıllarda başlayan soğuk savaşla birlikte süreç içerinde hemen her türlü ilişki bu iki kutubun mücadelesi üzerinden şekillenmiş ve sendikalar da bu ortama uyum sağlamıştır.³⁰⁰ Değişen koşullarla birlikte ağdaş sendikacılık anlayışı doğmuştur.

Çağdaş sendikacılık işçi sınıfının mücadelesini fabrika içi üretimle, ücret ve bazı sosyal haklar elde etmeyle sınırlamayan onun ekonomik, sosyal, ideolojik ve siyasi olmak üzere bütün alanlarda söz sahibi olmasını hedefleyen sendikacılık anlayışıdır.³⁰¹ ağdaş sendikalar günümüzde toplu iş sözleşmesi dışında üyelerinin sosyal sorunlarına da eğilmek durumundadırlar. Ayrıca sendikalar sadece çalışan kitleye hitap etmektedirler ağdaş sendikaların diğer sorumluluğu çalışma barışına katkıda bulunmak ve işletmenin verimliliğini arttırmak rekabet edilebilirliğini korumaktır. Bu da işçilerin ve sendikaların işletme içi sosyal ve ekonomik koşullardaki karar alma sürecine katılmasıyla yakından ilgilidir.³⁰² Artık Klasik anlamda sendikacılığın emeği ve iyi şartlarda örgüt olma anlayışından bugünün dünyasında birlikte yaşamanın gerektirdiği makro toplumsal sorumlulukları da kendine bir vazife olarak gören modern sendikacılık anlayışına geçilmiş bulunmaktadır.

3.3.4.4. Türkiye’de Sendikacılık

Ulusal endüstrisini kuramamış Osmanlı toplumu 17.yüzyıldan başlayarak Batı kapitalizminin etkisi altına girmiş ve 19. yüzyılda emperyalizmin başlıca sömürü alanlarından biri olmuştur.³⁰³ Batı lkelerinde sanayileşmeye paralel olarak ortaya çıkıp gelişen sendikacılık Osmanlı döneminde çok yavaş bir gelişme seyri izlemiştir. Sanayileşmenin gecikmesi, devletin katı tutumu dolayısıyla sendikal bilincin oluşmaması, bağımsızlık mücadelelerine daha fazla önem verilmesi sendikal bilincin geç oluşmasının sebeplerindendir.

Osmanlı sanayisinin büyük bir kısmı Loncalarda örgütlenmişti ve geleneksel zanaat üretimine dayanmaktaydı bu üretim ise genellikle kırsal bölgelerde

³⁰⁰ Seyfi zgider, Kriz ve Sendikal Hareket, Devinim Yayınları, İstanbul, 1994, s.41

³⁰¹ Yüksel Işık, Bürokrasi ve üzüm nerileri, teki Yayınevi, Ankara, 1996, s.151

³⁰² zelik Iř, Yeni Sendikal Yönelişler, zelik Iř Sendikası Yayınları, Ankara, 1998, s.16-17

³⁰³ Anıl een, Türkiye’de Sendikacılık, zgr İnsan Yayınları, Ankara, 1973, s.1

yaygınlaşmıştı. Çoğunlukla 3-4 işçi çalıştıran bu işletmelerde usta çırak ilişkisi vardı ve iş pazara yönelik üretim yapılıyordu.

Batı Avrupa'da yaşanan sanayi devrimiyle iktisadi şanslarını kaybederek çöken lonca sisteminin usta ve kalfaları yeni ortaya çıkan fabrika sanayinin vasıflı işgücünü oluştururken Osmanlı'da kapitülasyonların etkisiyle Batı sanayi ürünlerinin rahatlıkla girebilmesi küçük zanaat hayatının darbe yemesine, sanayileşme hareketinin de gerçekleşmemesine yol açmıştır. Böylece işsiz kalan usta ve kalfalar sanayi işçisi haline dönüşmemiş ve meslek sendikacılığı gelişmemiştir.³⁰⁴ 1876 Mecellenin kabulü loncaların çöküşünü hızlandırmıştır.

Osmanlı çalışma yaşamı Mecelle tarafından düzenlenmiş ama Mecellede işçi işveren ilişkilerini kapsayan önlemler yoktu. Çalışma hayatına düzen getirmek amacıyla çıkarılan ilk yasa 1865 tarihli 100 maddeden oluşan Dilaver Paşa Nizamnamesi'dir. Bu yasa işçilere toplumsal sigorta sağlamaktan çok üretimin artırılmasına yönelmiştir.³⁰⁵ Tanzimat öncesi çalışma hayatının düzenlenmesinde örf ve adetler kaynağı, Tanzimat'tan sonra yazılı hukuk kuralları oluşturulmuştur.

Tanzimat döneminde 1845'de çıkartılan Polis Nizamnamesinin 12. maddesi çalışma hayatı bakımından önemlidir. Bu maddeyle işçilerin birlik kurmaları, grev yapmaları ve ihtilalci girişimlerde bulunmaları önlenmeye çalışılmıştır.³⁰⁶

1922 ortalarından itibaren geri çekilip durma noktasına gelen işçi hareketi bir yıl sonra bazı illerde meydana gelen grevlerle yeni bir boyut kazandı. Çoğu yabancı sermayeye ait işletmelerde patlak veren bu grevlerde işçiler sınıfsal tepki ve isteklerini zafer kazanmış bir ulusun üyeleri olarak duydukları ulusal coşku ve tepki içinde dile getirdiler.³⁰⁷ Cumhuriyetin ilanından önce gerçekleşen İzmir Birinci İktisat Kongresinde işçiler adına önemli kararlar alınmıştır.

³⁰⁴ Nusret Ekin, Endüstri İlişkileri, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s.211

³⁰⁵ Emre Kongar, 21.Yüzyılda Türkiye, Remzi Kitabevi, 15. Basım, Ankara, 1998, s. 626

³⁰⁶ Nizamettin Aktay, Sendika Hakkı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s.18

³⁰⁷ Alparslan Işıklı, Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.122

1925’de kabul edilen Takrir-i Sükun kanunuyla işçi örgütlenmeleri ve hareketleri yasaklanmıştır. 1928’de son işçi kuruluşu Amele Teali Cemiyeti kapatıldı grevler ve işçi derneklerinin sayısının artmasına rağmen 1936’da kabul edilen iş yasasında işçilere örgütlenme hakkı tanınmadı.³⁰⁸ Genel olarak değindiğimizde 1924 Anayasası sendika ve grev haklarından söz etmese de dernek kurma özgürlüğünü tanımıştır. Türk çalışma yaşamında işçi işveren ilişkileri ilk kez 1936 tarihli iş yasasıyla düzenlenmiştir. Bu yasa hem bireysel iş ilişkileri alanında sözleşme özgürlüğünü kısıtlıyor hem de toplu iş ilişkileri ve sosyal sigorta konularında da kimi kurallara yer veriyordu.³⁰⁹ 1938 yılında çıkarılan cemiyetler kanunu ise aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına göre cemiyetler kurulmayacağı hükmünü getirerek sendikalaşma hakkını ortadan kaldırmıştır.

Türkiye’nin siyasal tarihinde çok partili demokrasi dönemine geçilen 1946 yılı, işçi sınıfı tarihi bakımından yeni bir evreyi simgeler. Sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağının kaldırıldığı 10 Haziran 1946 tarihini takip eden altı aylık süre içinde hızlı bir sendikalaşma hareketi yaşanır.³¹⁰ Ancak kurulan bu sendikalar grev hakkı olmaması sebebiyle yeterince güçlenememişlerdir. 20 Şubat 1947’de kabul edilen 5018 sayılı yasanın önemi Türkiye’de sendika hakkının ilk kez özel bir kanunla tanınmış olmasıdır. Bu yüzden 1947 yılı Türk sendikacılığının doğup gelişmesinde bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir.

1952 yılında sendikal birlik yolunda önemli adım atıldı ve Türk-İş kuruldu. Türk-İş’in kuruluşunda emperyalizmin, siyasal parti ve iktidarların, sermayenin ve devletin önemli rolü olmuştur. Türk-İş 1953’deki genel kurulunda Dünya Sendikalar Federasyonuna üyelik için karar çıkmıştır. Türk-İş ile 1946 öncesi yaratılan örgütlenme korkusu silinmiş, sendikalaşma anlayışı yaygınlaşmış, sendikal örgütlülükteki kesinti giderilmiştir.³¹¹ Türk-İş Türkiye’de işçi hareketini denetim altında tutan ve doğrudan düzene bağlayan geleneksel sendikacılığın tipik temsilcisidir. İşçi sınıfını ayrı ve bağımsız bir toplumsal sınıf olarak görmeyen Türk-

³⁰⁸ Nurcan Özkaplan, Sendikalar ve Ekonomik Etkileri, Kavram Yayınları, Ankara, 1994, s.95

³⁰⁹ Mesut Gülmez, Meclislerde İşçi Sorunu ve Sendikal Haklar, Öteki Yayınevi, Ankara, 1996, s.131

³¹⁰ Alparslan Işıklı, Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.131

³¹¹ Yıldırım Koç, Sendikal Eğitim Notları, Öteki Yayınevi, Ankara, 1994, s.105-107

İş Türk milletinin ekonomik ve toplumsal sorunlarını bir bütün olarak görür.³¹² Türk-İş kuruluş bildirgesinde benimsediği temel ilkeler arasında, işçilerin yasal çıkarlarını savunmak, yeni haklar elde etmek için mücadele yer almaktadır. Türk-İş ayrıca siyasal partiler karşısında bağımsız kalmayı amaçlayan, partiler üstü bir politika benimsemiştir.

Uzun sayılabilecek tek parti döneminden sonra iktidara gelen DP'nin on yıl (1950-1960) değişik halk kesimlerinin (esnaf, işçi, köylü v.s.) askeri sivil bürokrasiye karşı kendisini ifade etme imkanını bulduğu ve tek parti kadrosunun dayatmacı politik çizgisine karşı kendi geleneksel çizgisiyle çok boyutlu modernleşme ihtiyacını harmanlamaya çalıştığı bir dönemdir.³¹³ Gerek CHP gerekse DP zaman zaman kendi çıkarlarına uygun olarak işçilere grev hakkı gibi yerine getirmedikleri bazı vaatlerde bulunmuşlardır. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde DP iktidarı dönemi işçiler açısından saygınlıklarının arttığı bir dönem olmuştur.

1946-1960 dönemi sendikalar kanununun çıkarılmasına rağmen işçilerin pazarlık gücü grev hakkıyla desteklenmediğinden ve siyasal iktidara istedikleri zaman sendikaları kapatabilme imkanı veren elastiki maddeler kanunda bulunduğundan sendikacılık için başarılı bir dönem sayılmaz.³¹⁴ Türkiye'de işçi teşekküllerini gerçekten hür sendikacılık niteliğine kavuşturan mevzuat 27 Mayıs 1960 devriminden sonra ve sosyal devlet ilkesini kabul eden 1961 Anayasasının kabulü ile gerçekleştirilebilmiştir.³¹⁵ Türk sendikacılığı için 1961 Anayasası yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Anayasanın devrimci karakteri işçi haklarına ilişkin düzenlemelerinde açıkça görülmektedir. Bu haklar işçilerin sınıf bilinciyle siyasal güçleri zorlamaları sonucu değil demokratik ve sosyal bir hukuk devleti gereği olarak getirilmiştir.³¹⁶

1961 Anayasasına dayalı olarak çıkartılan ve 1963'de yürürlüğe giren 274 sayılı sendikalar kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu

³¹² Seyfi Öngider, Kriz ve Sendikal Hareket, Devinim Yayınları, İstanbul, 1994, s.65

³¹³ Türk Metal İş Sendikası, Değişen ve Gelişen Türkiye'de Metal İşçisi Gerçeği, Türk Metal İş Sendikası Yayınları, Ankara, 1998, s.57

³¹⁴ Nizamettin Aktay, Sendika Hakkı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s.27

³¹⁵ Türk Metal İş Sendikası, Değişen ve Gelişen Türkiye'de Metal İşçisi Gerçeği, Türk Metal İş Sendikası Yayınları, Ankara, 1998, s.58

³¹⁶ Nuri Çelik, İş Hukuku Dersleri, 14. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1998, s.301

işçilere tanıdığı grev hakkı, toplu sözleşme hakkı ve sendikaları güçlü kılacak yeni iktisadi imkanlar sağlamasıyla Türk işçi hareketinde önemli bir kavşak noktası oluştururken, sendikacılık yeni bir boyut kazanmıştır.³¹⁷

Yalnızca baskı grubu olmakla yetinilmesini savunan iş sendikacılığına karşı devrimci sendikacılığı benimseyen Türk-İş'e bağlı sendikalardan beş tanesi ayrılarak DİSK'i kurmuşlardır. Bunlar Maden İş, Basın İş, Gıda İş, Lastik ve Maden İşçileri sendikalarıdır. DİSK'in kurulması ile beraber Türk işçi hareketi ilk kez temelde görüş ayrılıklarına dayanan bir aşamaya ulaşmıştır. DİSK doktriner bir kuruluş olarak doğmuş bazı yöneticileri Marksist Dünya görüşünden hareketle Türk sendikacılığının bu temele oturtulması için çalışmışlardır.³¹⁸ Türk sendikacılığı 1960'lardan 70'lere sert bir tempo içinde girmiştir. Politik ortamında kutuplaşmaya başlaması ve bu kutuplaşmanın Türk işçi kitlelerini de yanlarına çekmeye çalışmaları sendikacılık hareketini de politik alana kaydırmıştır.

1961 Anayasanın getirdiği sendika kurma özgürlüğü çerçevesinde Türkiye'de bir çok yeni işveren sendikaları kurulmaya başlandı. 1962 yılında Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, işverenlerin sosyal ve ekonomik çıkarlarını savunmak, korumak ve geliştirmek amacıyla kurulmuştur. İşveren sendikaları işçi-işveren ikileminde işi sınıfının gücünü kırmak, hükümetleri gerekli sosyal ve ekonomik önlemleri kendi lehlerine etkilemek amacı taşımaktadırlar. İşveren sendikaları bu amacı ellerinde bulundukları ekonomik güçle çoğu zaman gerçekleştirebilmişlerdir.³¹⁹

Milliyetçi Hareket Partisi ile yakın ilişkide olanlar 1970'de Milli-İş'i kurdular bu örgütün adı daha sonraki yıllarda MİSK'e çevrildi. MİSK özellikle 1975 yılından sonra çalışmalarını yoğunlaştırdı. Milli Selamet Partisi ile yakın ilişkide olanlar ise 1976 yılında HAK-İş'i oluşturdular.³²⁰ HAK-İş konfederasyonunun tüzüğünde amaçlarının Manevi değerlerle başlıca hak ve hukuk kaidelerine uymayı temin, işçi işveren kardeşliğine kurmak suretiyle iş barışını tesis, mevcut nüfusun

³¹⁷ Türk Metal İş Sendikası, Değişen ve Gelişen Türkiye'de Metal İşçisi Gerçeği, Türk Metal İş Sendikası Yayınları, Ankara, 1998, s.58-59

³¹⁸ Anıl Çeçen, Türkiye'de Sendikacılık, Özgür İnsan Yayınları, Ankara, 1973, s.121

³¹⁹ Hüseyin Aykol, Türkiye'de Baskı Grupları, Pelikan Yayınları, İstanbul, 1996, s.134

³²⁰ Yıldırım Koç, Sendikacılık Tarihi, Türk-iş Eğitim Yayınları, Ankara, 1998, s.34-35

kardeşliğine dayalı yeniden büyük Türkiye'yi kurmak³²¹ olduğunu söylüyorlardı. 1970'li yılların örgütlü işçi hareketi için yapılacak değerlendirmede örgütlü çalışan kesimlerin örgütlenmemiş çalışan kesimlere göre oldukça iyi çalışma koşullarına kavuştuğunun belirtilmesi gerekir.

1980'li yıllarda Türk işçi hareketi siyasi kaos, ekonomik kriz ve terörün cenderesinde kendi tarihinin en büyük potansiyeline ulaşmıştı ancak bir çok sorunla da kendisini karşı karşıya bulmuştu 12 Eylül 1980 darbesiyle Türkiye'de bir dönem kapanmış ve 1980'den sonra yeni bir sendikal kültür doğmaya başlamıştır. İşçiler 1961'de elde ettikleri bazı kazanımları kaybetmek zorunda kalmışlardır. Bu ihtilalle DİSK, MİSK, HAK-İş gibi konfederasyonların faaliyetleri durdurulmuştur. Bütün bu olup bitenlere sendikal işçi kesimlerinden tepki gelmemiş hatta Türk-İş darbeyi olumlu karşılamıştır. 1982 Anayasası ekonomide liberal temaları işlerken, siyasette devletçi bir düzenleme öngörüyordu. Toplumsal çıkarlar arasında da denge sağlamaktan çok gücünün lehine hukuksal düzenlemeler yapılıyordu. 1982 Anayasasının başlıca niteliklerinden biri sendikal hak ve özgürlüklerin tarihsel olarak temel öğelerinden birini oluşturduğu "sosyal devlet" anlayışının yada içeriğinin boşaltılmış olmasıdır.³²²

12 Eylül müdahalesi ve hemen öncesinde uygulanmaya başlanan 24 Ocak istikrar tedbirleriyle Türkiye ekonomisi ve sendikalar yeni bir döneme girdi. 1983 deki seçimlere kadar süren geçiş dönemi iş hukuku ve endüstriyel ilişkilere getirilen değişikliklerle çalışma hayatının yeni kurumsal çerçevesini oluşturmuştur. 1983'de 2821 sayılı sendikalar yasası ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası yürürlüğe konmuştur.³²³ Bu yasalarda sendikacılık ekonomik amaçlı bir faaliyet indirgenmek istemektedir. Ayrıca sendika kurulması zorlaştırılmış grev hakkında kısıtlamalar getirilmiştir.

Türkiye tarihinin en büyük meşru ve demokratik kitle eylemlerinin ve grevlerinin 1994-1995 yıllarında gerçekleştirilmiş olmasına rağmen gerçek ücretlerin bu yıllarda düşmesinin önlenememiş olması da sendikaların eski yapısında

³²¹ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Türk Tarih ve Kültür Vakfının Ortak Yayını, Cilt 1, İstanbul, 1998, s.527

³²² Alparslan Işıklı, Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.272

³²³ Nurcan Özkaplan, Sendikalar ve Ekonomik Etkileri, Kavram Yayınları, Ankara, 1994, s.101

işleyişinde ve eski sendikal mücadele stratejisinde bazı değişikliklerin zorunlu olduğunu somut olarak göstermiştir.³²⁴ 1996 yılında çalışma hayatı önündeki engellerin kaldırılması ve sağlıklı bir barış ortamının kurulması konusunda olumlu bir adım atılmamış ancak kazanılmış hakların korunması için yoğun bir mücadele verilmiştir.³²⁵

Sonuç olarak Türk işçi hareketinin bugün önemli bir potansiyele ve güce ulaştığı, ayrıca kendi tarihi içerisinde oluşturduğu büyük tecrübe ile bundan sonra Türk toplum yapısının ve Türk siyasi hayatının çok önemli bir ağırlık noktasını oluşturacağı rahatlıkla söylenebilir.

Türkiye’de sendikaların yapısı ve işleyişleri pek çok ülkeye göre farklılıklar arz etmektedir. Sendikalar temelde meslek kuruluşlarıdır. Bu nedenle bir sendika içinde aynı mesleği sürdürenlerin bir araya gelerek toplanması uygundur. Ancak günümüzde büyük işletmelerde çeşitli iş ve meslekleri sürdüren kişiler aynı işyerlerinde birlikte çalışmaktadırlar. Bu kişilerle toplu sözleşme yapılacağı zaman bu mesleklerin sayısı kadar sendika bulunması zorunluluğu nedeniyle meslek sendikacılığı yerini işkolu sendikacılığına bırakmıştır. İşkolu sendikacılığında işyerinde yapılan asıl iş esas alınır ve işyerinde asıl işe yardımcı olarak yürütülen başka işlerde çalışan değişik meslek üyeleri asıl işin girdiği işkolundan sayılır. İşkolu sendikacılığı işyerinde ve güçlü sendikaların kurulmasına olanak sağlar.

1947 Sendika yasasından sonra 1960’a kadar Türkiye’de işyeri sendikaları, birlikler, federasyonlar ve milli sendikalar gibi çeşitli türde sendikal örgütlenmeler oluşmuştur. Birlikler belirli bir bölge veya kentteki farklı işkollarındaki sendikaların bir araya gelerek kurdukları üst kuruluşlarken federasyonlar aynı işkolundaki sendikaların bir bölge içinde yada Türkiye genelinde birleşerek oluşturdukları kuruluşlardır. Milli sendika aynı işkolundaki işçileri bir araya getirmeyi amaçlayan kısaca işkolu sendikası anlamını taşımaktadır.³²⁶

Toplu iş sözleşmesi, hizmet akdinin yapılması, içeriği ve sona ermesiyle ilgili hususları düzenlemek üzere işçi sendikası ile işveren yada sendika üyesi

³²⁴ Yıldırım Koç, Sendikacılığın Güncel Sorunları, Öteki Yayınevi, Ankara, 1996, s.32

³²⁵ Türk Metal İş Sendikası, Değişen ve Gelişen Türkiye’de Metal İşçisi Gerçeği, Türk Metal İş Sendikası Yayınları, Ankara, 1998, s.341

³²⁶ Meryem Koray, Değişen Koşullarda Sendikacılık, Tüses Yayınları, İzmir, 1994, s.186

olmayan işveren arasında yapılan sözleşmedir. Toplu iş sözleşmesi tarafların karşılıklı hak ve borçlarını, sözleşmenin uygulanmasını ve denetimini uyumsuzlukların çözümü için başvurulacak yolları düzenleyen hükümleri ihtiva eder. Türk hukukunda ilk kez umumu mukavele olarak 1926 Borçlar Kanunu ile girmiş ancak kurumsallaşması 1961 Anayasası ve 2175 sayılı yasayla oluşmuştur.³²⁷

1947'de yürürlüğe konan 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendika ve Sendika Birlikleri Kanunu ile toplu iş sözleşmelerinin akdedilme koşullarından birisi ve en önemlisi olan sendikaların kuruluşuna olanak tanınmıştır. Bu kanun sendika ve bunların aralarında oluşturabilecekleri meslek kuruluşlarına genel sözleşme olarak anılan bir sözleşme yapma hakkını da vermektedir.³²⁸ Toplu iş sözleşmesi yapma hakkıyla grev hakkı ülkemizde ilk defa 1961 Anayasasıyla anayasal hak olarak güvence altına alınmıştır. Böylece sendika özgürlüğü grev ve toplu iş sözleşme hakları aynı amaçla birleşen bir bütün oluşturmuştur.³²⁹ 1982 yılında kabul edilerek yürürlüğe konulan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Türk Toplu İş Sözleşmesi grev ve lokavt hukukunun yasal temelini oluşturmaktadır. Toplu iş sözleşmesi yapma hakkı 1982 Anayasası hükümlerinde sosyal ve ekonomik bir hak olarak kabul edilerek güvenceye kavuşturulmuştur.

Türkiye'de çıkartılan grevle ilgili yasalarda grev ekonomik amaçlı olarak tanımlanmış ve ona göre düzenlemeler yapılmıştır. Aynı şekilde yasal bir grev için çoğunlukla bir sendikanın varlığı önkoşul sayılmıştır. Osmanlı İmparatorluğunda 1872'den başlayıp 1907'nin sonuna kadar süren dönemde grevler, çoğunlukla devlete ait işyerlerinde ve ücretlerin ödenmemesi nedeniyle yapıldı. Bu grevlere 1870'lerde Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu iflas hali yol açmıştı. 1912 ve 1913 yıllarında yaşanan Balkan Savaşı nedeniyle grevlerde azalma olmuştur çünkü işçiler haklarını savunmayı geçici bir süre için bırakıp ülkenin savaşta yenik düşmemesi için mücadele etmişlerdir. 1961 Anayasasında grev ve toplu sözleşme temel haklar arasında yer alıyordu, bu hakkın hayata geçirilmesi için bazı yasalar gerekiyordu. 1980 askeri müdahalesiyle yasaklanan grev 1982 Anayasasıyla tekrar

³²⁷ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Türk Tarih ve Kültür Vakfının Ortak Yayını, Cilt 1, İstanbul, 1998, s.255

³²⁸ Ömer Zühtü Altan, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1999, s.275

³²⁹ Öner Eyrenci, Sendikalar Hukuku, BANKSİS Yayınları, İstanbul, 1984, s.149

tanındı, bu yeni dönemde işkolu düzeyinde yapılan toplu iş görüşmelerinde anlaşmaya varılamaması sonucu başlayan işkolu niteliğinde grevler sık sık görülmeye başlanmıştır.³³⁰

3.3.5.Dernekler

Dernekler, toplumsal grupların siyasi ve ekonomik çıkarlarını ifade etmek için gerçekleştirilen bir örgütlenme şeklidir. Dernekler yapılarına ve amaçlarına göre baskı grupları olarak nitelendirilebilirler.³³¹ Dernekler yapılarına ve amaçlarına göre resmi olabildikleri gibi gayri resmi yapıda da olabilmektedirler

Resmi gruplarda statüler, roller ve görevler kurallara bağlanmıştır. Gruptaki statüler kişilerin ihtiyaçlarına göre değil, çoğunlukla yasa ve yönetmeliklerle belirlenir. Resmi grup yapısında önceden belirlenen birtakım özelliklerin, gayri resmi grup yapılaşmasında mevcut olması söz konusu değildir. Resmi gruplarda ilişki, iletişim ve statülerin nitelikleri önceden belirlenip planlanır. Grup üyeleriyle bir tür sözleşme yapılır. Gayri resmi gruplar, aşağıdan yukarıya doğru kendiliğinden gelişir ve ortadan kaldırılmaları da çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu grupların geliştirdiği kurallar ve usuller, bunların benimsenmesine yol açan inançlar, düşünceler, değer hükümleri ve tavırlar, söz konusu grupları gayri resmi olarak teşkilatlanmış olduğunu işaret eder.

Bogardüs'e göre bir çok toplumsal grupların meydana gelmesi gayri resmi yollardan olmaktadır. İnsanlar ihtiyaç hissettikleri zaman, birleşmeye ve bir araya gelmeye karar verirler. Gayri resmi grupların başlıca özellikleri ihtiyaçların giderilmesi amacıyla yönelik olup, planlı ve programlı bir şekilde hareket etmezler. Bu yüzden gayri resmi gruplarda yazılı kurallar yoktur.³³²

3.3.5.1.Ekonomik Amaçlı Dernekler

Türkiye'de ekonomik amaçlı derneklerin başında Türkiye siyasetçiler ve iş adamları derneği gelmektedir. Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, 2 Nisan 1971 tarihinde 17 işadamı tarafından, hür teşebbüs fikrini savunup yaygınlaştırmak

³³⁰ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Türk Tarih ve Kültür Vakfının Ortak Yayını, Cilt 1, İstanbul, 1998, s.495

³³¹ Hüseyin Aykol, Türkiye'de Baskı Grupları, Pelikan Yayınları, İstanbul, 1996, s.70

³³² Kamil Kaya, Mikrososyoloji ve Toplumsal Grup Tipleri, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002, s.132

amacıyla kuruldu. O yıllarda, Türkiye için liberal ekonomi, oldukça uzak bir kavramdı. Devletin ağırlığı ekonominin her alanında hissediliyordu. Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, kurulduğu günden itibaren, ülke sorunlarına ağırlığını koydu, yeni kavramların tartışılmasına öncülük etti. Bilimsel inceleme, araştırma ve önerileriyle ağırlığını her dönemde hissettirdi. Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği ilk yıllarında, liberal ekonomik düzenin savunuculuğunu üstlendi ve faaliyetlerini bu yönde yoğunlaştırdı. 1970'lerin başından 80'lerin ortalarına kadar geçen sürede, piyasa ekonomisinin temellerinin atılması, ülkenin refah düzeyinin yükselmesi için ekonominin dışa açılarak rekabet gücünün artırılmasına yönelik çalıştı. Dışa kapalı, korumacı bir ekonomik düzenden, daha liberal bir ekonomik yapıya geçiş sürecinde önemli bir rol oynadı.

1985-90 yılları Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneğinin, piyasa ekonomisinin bütün kurum ve kuruluşlarıyla yerleşmesinin altyapısı üzerinde yoğunlaştığı dönem oldu. Bu dönemde, Türkiye'nin dışa açılma süreci ve dünya ekonomisi içinde bir yer edinme çabası hız kazandı. Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği de, özellikle 1987 yılında gerçekleşen Avrupa Sanayi ve İşverenler Konfederasyonları Birliğine üyeliği ile uluslararası platformda sesini duyurmaya başladı. 1990 yılından sonra, ekonomik gelişmenin siyasi ve sosyal gelişmeden bağımsız düşünülemediği, ülke kalkınmasında ekonomik gelişmenin tek başına yeterli olmayacağı düşüncesinden yola çıkan Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, ilgi alanlarını genişletmeye başladı. Bu çerçevede, ele alınan konular artmaya, faaliyetler çeşitlenmeye başladı. Eğitim, toplumsal uzlaşma, devletin yeniden yapılanması, seçim sistemi, sosyal güvenlik gibi konular, 1990'lı yılların ilk yarısında Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneğinin öncelikleri arasına girdi. 1995 yılından sonra uluslararası entegrasyon Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneğinin gündeminde birinci sıraya oturdu. AB ile gümrük birliği ve üye adaylığı perspektifi, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneğinin çalışmalarını da yönlendirdi. Bu doğrultuda, 1996 yılında Brüksel'de bir temsilcilik açarak, görüşlerini Avrupa Birliği kurumlarında dile getirmeye ve Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığı yönünde lobi faaliyeti yapmaya başlamıştır.³³³

---

³³³ <http://www.tusiad.org.tr/>

Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği Türkiye'nin demokratik ve planlı yollarla kalkınmasını sağlamaya çalışan bir örgüttür. Diğer taraftan Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği elindeki imkanlar bakımından bir çok isteklerini devlete yaptırabilen bir baskı grubudur.³³⁴

Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneğinin yanı sıra Türkiye'de ekonomik amaçla kurulmuş diğer bir dernek de Müstakil Siyasetçiler ve İşadamları derneğidir. Müstakil Siyasetçiler ve İşadamları Derneği 5 Mayıs 1990'da İstanbul'da iş adamları tarafından kurulmuştur. Kuruluş amaçları genel olarak şöyle belirtilebilir;

1) *Kişisel Gelişim (İnsan Unsurunun Geliştirilmesi)*; İşadamlarının ve istihdam ettikleri elemanların kişisel donanımlarını artırmak, Onların, sanayinin ve ticaretin tüm fonksiyonları bakımından, daha olumlu ve verimli insanlar haline gelmesine katkıda bulunmak, İç derinliği olan, kişisel ve mesleki açıdan yetişmiş, dayanışma nosyonuna sahip nitelikli bir insan topluluğunun ortaya çıkmasına katkıda bulunmak.

2) *Kurumsal Gelişim (İş ve İşleyiş Sistemlerinin Geliştirilmesi)* ; Küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerin iş ve işleyiş sistemlerinin geliştirilmesine; insan-bilgi ve para unsurlarının denge ve uyum içinde daha iyi sevk ve idare edilerek, toplam kalite standardının yakalanmasına katkıda bulunmak.

Grup ruhunun gelişmesini sağlayarak, kişilerin üstünde, kurumsal yapıların öne çıkmasını destekleyerek, yönlendirmek ve böylece daha köklü müesseselerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmak.

3) *Sektörel Gelişim (Piyasanın Geliştirilmesi)* ; Tüm sektörler için, iç ve dış pazarların-piyasaların araştırılmasına, geliştirilmesine; üreticiden tüketiciye, satıcıdan alıcıya uzanan yolların açılmasına; üyeler için, uygun şartlarda iş yapabilecekleri çevrelerin, ortamların oluşturulmasına, geliştirilmesine katkıda bulunmak.

Sektörler arasında iletişim kurarak ülke ekonomisinin sektörel bazdaki makro dengelerinin sıhhatli bir tarzda oluşması için çalışmalar yapmak. Dünya

---

³³⁴ Mustafa Sönmez, Türkiye'de Holdingler, Arkadaş Yayınları, 4.Baskı, Ankara, 1996, s.151

ölçeğinde gelişen ve gerileyen sektörler ile ilgili çalışmalar yaparak bu bilgi ve araştırma sonuçlarını üyelerine ve ülke insanına duyurmak.

4) *Kültürel Gelişim (Değer Ölçülerinin Geliştirilmesi)*; İş dünyasının yatay ve dikey boyutlardaki tüm kesimlerini kuşatan geniş bir yelpaze içinde; kişisel, kurumsal, toplumsal, evrensel düzeydeki tüm kazançları ve kayıpları aynı eksen üzerinde ele alan bir anlayışla, toplumumuzun geçmişten bugüne getirdiği kültürel ve manevi değerlerle beslenmiş, ortak bir iş ahlakının ve örnek bir işadamı yahut işletme modelinin oluşmasına, gelişmesine katkıda bulunmak.

5) *Toplumsal Gelişim (Ülkenin ve Toplumun Kalkınması)* ; Kişilerin ve kurumların kazanması ve kalkınması ile birlikte; ülkemizin ve toplumumuzun da sosyal ve kültürel, siyasal ve ekonomik, bilimsel ve teknolojik yönlerden kazanması ve kalkınmasına; daha mutlu ve müreffeh, daha güçlü ve muteber bir ülke, toplum düzeyine çıkmasına katkıda bulunmak.³³⁵ olarak belirtilmiştir.

Müstakil Siyasetçiler ve İşadamları Derneği genel olarak Anadolu sermayesini temsil etmektedir. Milli ve manevi değerlere önem vermekte, sermayenin insanın emrindeki bir meta olduğunu savunmaktadırlar. Müstakil Siyasetçiler ve İşadamları Derneği 1995 seçimlerinde Refah Partisini desteklemiş ve bu durum Anadolu sermayesiyle siyasetin birleşmesi şeklinde algılanmıştır.³³⁶ Müstakil Siyasetçiler ve İşadamları Derneği baskı grubu niteliğinde bir örgüt olarak üyelerinin istekleri ve amaçlarının doğrultusunda hükümetleri etkilemeye çalışmaktadır. Müstakil Siyasetçiler ve İşadamları Derneğinin isteklerini çok fazla bir şekilde elde edebildiği hükümetler genellikle muhafazakar nitelikteki hükümetler olmuştur.

Ekonomik amaçlı olan diğer bir dernek de Tüketicileri koruma derneğidir. Tüketicileri koruma derneği 1990 yılında gönüllüler tarafından kurulmuştur. Elliye yakın şubesiyle tüketici haklarını korumak ve tüketicileri bilgilendirmek amacıyla faaliyet göstermektedir.³³⁷ Tüketicileri Koruma Derneği çeşitli basın yayın

³³⁵ <http://musiad.org.tr/hakkimizda/amaclar.asp>

³³⁶ Hüseyin Aykol, Türkiye'de Baskı Grupları, Pelikan Yayınları, İstanbul, 1996, s.13

³³⁷ Tüketicileri Koruma Derneği, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, TÜKODER Yayınları, İstanbul, 1997, s.6

faaliyetleri, konferans ve toplantılar yoluyla tüketicileri bilinçlendirmektedir.³³⁸ Bir baskı grubu olarak çeşitli konferans ve toplantılar, basın yayın faaliyetleriyle hükümetlerden tüketicinin korunması yönünde kanunlar çıkarılmasına çalışmaktadırlar.

3.3.5.2.İdeolojik Amaçlı Dernekler

Türkiye’de faaliyet gösteren pek çok ideolojik amaçlı dernekler, birlikler bulunmaktadır. İdeolojik amaçlı dernekler, birlikler belli bir fikir yada düşünce sistemi etrafında insanların bir araya gelmeleriyle oluşmaktadır.

Türkiye’de ideolojik amaçlı faaliyet gösteren derneklerden biri Atatürkçü Düşünce Derneğidir. Atatürkçü Düşünce Derneği 1989 yılında kurulmuş, Kurulmasından 4 yıl sonra 1993 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla kamu yararına çalışan dernekler arasına alınmıştır. Atatürkçü Düşünce Derneği, Atatürk ilke ve inkılaplarını ve Atatürk devriminin kurumlarını, Atatürkçülük fikrini yaşatmak amacıyla faaliyet göstermektedir.³³⁹ Atatürkçü Düşünce Derneği yurt çapına yayılmış şubeleri ve üye sayısı ile Türkiye’de son derece etkin bir baskı grubu olarak Türkiye’nin kalkınması ve Atatürk İlkelerinin yaşatılması konularında faaliyet göstermektedir.

Türkiye’de faaliyet gösteren ideolojik nitelikteki bir diğer dernek ise Türk Ocaklarıdır. Türk Ocakları, resmi olarak 1912 yılında kurulmuştur. Türk Ocakları, Milliyetçilik fikrine dayalı olarak Askeri Tıbbiye Okulu öğrencileri tarafından kurulmuştur. Hükümete sunulan beyanname altında imzaları bulunan resmi kurucular; Şair Mehmet Emin, Ağaoğlu Ahmed ve Dr. Fuat Sabit Bey’dir. İlk Yönetim kurulu; Ahmet Ferit, Akçuraoğlu Yusuf, Mehmet Ali Tevfik ve Dr. Fuat Sabit Bey’dir. Türk Ocaklarının yayın organı Türk Yurdu dergisidir.³⁴⁰ Türk Ocakları tarihi seyir içerisinde 1920 yılında İngilizlerce kapatılmış, 1922’de tekrar İzmir’de faaliyete başlamıştır. 1931 yılına gelindiğinde CHP’nin bünyesinde faaliyet göstermeye başlamış, 1949’da CHP’den ayrılmıştır. 27 Mayıs darbesiyle faaliyetleri engellenmiştir. 12 Eylül darbesiyle tekrar kapatılmış ve 1986’da tekrar faaliyet

³³⁸ <http://tuketicikoruma.org/tarihce.php>

³³⁹ Atatürkçü Düşünce Derneği, Madde 1-2, 1989, s.4

³⁴⁰ Yusuf Bayraktutan, Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.90-110

göstermeye başlamıştır.³⁴¹ Türk Ocaklarının kuruluşundaki amaçlarından biriside Türkiye dışındaki Türklerle de ilişkiler kurmaktır.³⁴² Türk Ocakları bakanlar kurulunun kararı ile kamu yararına çalışan bir dernek olarak gönüllü katılıma dayanan, ülkenin milli menfaatlerinin korunması, yurttaşlar arasında milli birlik şuurunun sağlanması yönünde faaliyet gösteren bir dernektir. Dernek üyeleri, daha çok eğitim düzeyi yüksek olan insanlardan oluşmaktadır. Türkiye çapında faaliyet gösteren Türk Ocakları bir baskı grubu olarak hükümetleri milli menfaatlerin korunması, kültürel değerlere sahip çıkılması hususunda politikalar geliştirmek üzere etkilemeye çalışmaktadır.

İdeolojik amaçlı olarak bunların dışında Türkiye’de faaliyet gösteren pek çok dernek ve birlikler bulunmaktadır. İdeolojik amaçlı birlikler legal olduğu kadar illegal yapılara da sahip olabilmektedir. İlegal derneklerin, birliklerin baskı grubu niteliği günümüzde tartışılan bir konudur.

3.3.5.3. Basın Yayın Dernekleri

Basın yayın organları çok etkili bir baskı grubudur. Türkiye’de pek çok basın yayın derneği bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını söylemek gerekirse; Basın Konseyi, Çağdaş Gazeteciler Derneği, Gazeteciler Cemiyeti, Ekonomi Muhabirleri Derneği, Bilişim Muhabirleri Derneği şeklinde ifade edilebilir.

Basın Konseyi kuruluş amacını daha özgür ve daha saygın bir basına kavuşmak olarak belirtmektedir. Oktay Ekşi’nin daveti üzerine, bu amaçla 1986 yılında iki ayrı toplantıda bir araya gelen gazeteciler 9 kişilik bir çalışma grubu oluşturdular. Hasan Cemal, Güneri Civaoglu, Yalçın Doğan, Oktay Ekşi, Teoman Erel, Orhan Erinç, Yurdakul Fincancı, Güngör Mengi, Rauf Tamer’den oluşan bu çalışma grubu bir Basın Konseyi kurma kararı aldı. Bu fikri ışığında hazırlanan bir taslak 294 gazeteciye gönderildi ve eleştirileri istendi. Gelen yanıtların ışığında taslak olgunlaştırıldı. Ayrıca Oktay Ekşi çeşitli ülkelerdeki basın meslek ilkeleri üzerinde ayrı bir çalışma yaparak bir taslak hazırlamakla görevlendirildi. Böylece oluşan iki taslak tartışılarak hem Basın Meslek İlkeleri hem de Basın Konseyi

³⁴¹ Mehmet Uzun, Yücel Hacıoğlu, Türk Ocağı Belgeseli, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1994, s.3-4

³⁴² Uriel Heyd, Türk Ulusçuluğunun Temelleri, Çev.:Kadir Günay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.131

Sözleşmesi oluşturuldu. Daha sonra bu metinler 400 gazeteciye gönderildi. Onlardan bu girişimi benimsiyorum ve konseyin kurulmasında kurucu üye olmak istiyorum diyen 141 gazeteci, 6 Şubat 1988 günü İstanbul'da toplantı yaparak Basın Konseyi'nin kurulmasına karar verdiler.³⁴³ Basın konseyi, basının özgür bir şekilde hareket edebilmesini sağlamak için yeni kanuni düzenlemelerin yapılmasını istemekte ve bu isteklerini hükümetlere kabul ettirebilmek için konsey üyesi gazeteciler köşe yazılarıyla hükümet uygulamalarını eleştirme ve basın yayın özgürlüğü hakkında yazılar yazmak suretiyle faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Çağdaş Gazeteciler Derneği amacını; toplumsal gelişmelerin en belirleyici unsurlardan düşünce özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası durumundaki basın özgürlüğünün Türkiye'de tam olarak yerleşmesi, böylece tüm halkın haber alma hakkının hiçbir baskı ve sınırlamaya tabi olmaksızın gerçekleşmesi; gazetecilerin mesleki ve sosyal değerlerini artırıcı önlemlerin alınması ve bu yolda gerekli çabanın gösterilmesi şeklinde ifade etmektedir.³⁴⁴ Gazeteciler Cemiyeti ise 1946 yılında kurulmuştur. Bu cemiyetin içinde her tür siyasal ve sosyal görüşe sahip üyeler bulunmaktadır. Cemiyetin asıl amacı gazetecilik mesleğini geliştirmek, maddi ve manevi yönden gazetecileri daha iyi bir konuma getirmektir.³⁴⁵ Gazeteciler Cemiyeti üyelerinin her türlü çıkarlarını korumak yolunda hükümet üzerine baskı yapmaya çalışmaktadırlar. Bu bakımdan baskı grubu özelliği göstermektedirler.

3.3.5.4.Meslek Birlikleri

Bir toplumsal ilişki, toplumsal ilişkinin yönü doğrultusunda katılanların aynı topluluğa üye olma yolundaki öznel duygusu üzerine dayalı ise ve dayalı olduğu ölçüde, ona topluluk oluşumu denilebilir. Bir etkinlik öznel anlamı bakımından yarar sağlama isteğini karşılamayı amaçlıyorsa, ekonomik yönelimli olduğu söylenebilir. Ekonomik etkinlik girişimcinin kaynaklar üzerinde asıl olarak ekonomik amaçlı denetim olanağını barışçıl biçimde kullanmasıdır.³⁴⁶ Meslek birlikleri de ekonomik yönelimli birliklerdir. Mesleki dayanışma esasına göre kurulurlar. Türkiye'de bir çok

³⁴³ <http://www.basinkonseyi.org.tr>

³⁴⁴ <http://www.cgd.org.tr>

³⁴⁵ Vedii Evsal, Gazeteciler Cemiyeti ve Kırk Yıl, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1987, s.7-11

³⁴⁶ Max Weber, Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı, Çev.:Özer Ozonkaya, İmge Kitabevi, Ankara, 1995, s.71-95

meslek birliği bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Türk Tabipler Birliği, Türk Mühendisler ve Mimar Odaları Birliği ve Türkiye Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Konfederasyonu şeklinde ifade edilebilir.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin kuruluş amacı, odalar ve borsalar arasındaki birlik ve dayanışmayı sağlamak ve bunların genel meslek çıkarlarına uygun olarak gelişimine yardımcı olmaktır.³⁴⁷ Türkiye Barolar Birliği avukatlarca kurulmuş ve 81 ilde teşkilatlanmış bir birliktir. Barolar Birliği avukatlar üzerinde aynı zamanda bir baskı gücüdür, üyelerinin meslekten men edilebilmesi kararı alabilirler. Ziraat Odaları çiftçiler tarafından kurulmuştur. Çiftçilerin ürünlerinin satım aşamasında taban fiyatlarının yükseltilmesi ve tarımın desteklenmesi hususunda hükümetlere baskı yapmaya çalışırlar. Türk Tabipler Birliğinin kuruluş amacı doktorluk mesleğinin geleneklerini korumak, halk sağlığını daha iyi bir şekilde korumak, hastalara eksiksiz hizmet etmek ve üyeleri arasında dayanışmayı sağlamaktır. Tabipler Birliği ülke içinde vazgeçilmez unsur olan doktorlardan oluştuğu için isteklerin gerçekleştirilmesi hususunda hükümet üzerinde önemi azımsanamayacak bir baskı grubu niteliğindedir. Türkiye Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Odası küçük esnafı tarafından kurulmuştur. Bir baskı grubu olarak konfederasyonun Türkiye politikasında fazla bir etkisinin bulunduğu söylenemez.

3.3.5.5.Vakıflar

Vakıflar gönüllü birliktelik esasına dayanan resmi olarak tanınmış birlikler olarak faaliyet göstermektedirler. Vakıflar dini amaçlı, insan haklarını koruma amaçlı, kültürel amaçlı, eğitim amaçlı ve çevreyi koruma amaçlı olarak kurulabilir, faaliyet gösterebilirler.

Türkiye'de belirtilen amaçlarla kurulmuş pek çok vakıf bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Türk Eğitim Vakfı, Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma Doğal Hayatı Koruma Vakfı (TEMA), Şahkulu Dergahı, Ehlibeyt Vakfı, Diyanet Vakfı, Mehmetçik Vakfı, Türkiye İnsan Hakları Vakfı vd. şeklinde belirtilebilir.

---

³⁴⁷ Hüseyin Aykol, Türkiye'de Baskı Grupları, Pelikan Yayınları, İstanbul, 1996, s.136

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.BİR BASKI GRUBU OLARAK TÜRKİYE İŞVEREN SENDİKALARI KONFEDERASYONU (TİSK)

4.1.Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun Kuruluşu ve Gelişimi

Türkiye’de Cumhuriyet döneminde işçi sendikalarının olduğu gibi işveren sendikalarının kuruluşuna yasal olarak ilk olanak sağlayan kanun 1946 yılında çıkarılan 1938 tarihli Cemiyetler Kanununda bazı değişiklikler yapan kanundur. Bu kanuna göre sosyal sınıf esasına dayanan dernek kurulması yasağı kaldırılmıştır. Fakat bu konuda asıl önemli olan yasal olarak 1947 yılında çıkarılan 5018 sayılı İşçi İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanunla sağlanmıştır. Ancak bu kanun sınırlı bir sonuç yaratan bir kanun olmaktan öteye gitmemiştir. Söz konusu kanun, sendika kurulmasını izne bağlamakta, kurulan sendikalar üzerinde etkili bir idari denetim sistemi meydana getirmekte, sendikaların yabancı meslek kuruluşlarıyla temas ve ilişkilerini Bakanlar Kurulunun peşin iznine bağlanmakta ve en önemlisi grev ve lokavt yasaklarını 1936 tarihli İş Kanununun emredici hükümleri yoluyla devam ettirmesidir.³⁴⁸

İlk İşveren sendikası 1949 yılında Tekstil Sanayi İşverenlerince kurulmuştur.³⁴⁹ 5018 sayılı kanun işçi kesiminde bir sendikalaşma hareketi göstermesine rağmen işveren kesiminde 1960’lı yılların ilk dönemlerine kadar birkaç kıpırdanış dışında, bir örgütlenme eğilimi görülmemiştir. Bunun asıl nedeni, işverenleri işçi örgütlenmesi karşısında örgütlenmeye teşvik edecek ve özendirerek koşulların olmaması, işçilerin siyasi iktidar üzerinde bir baskı grubu teşkil edecek kadar güçlenmemeleri, çalışma koşullarının iş hukukunun bağlayıcı asgari normları dışında, genellikle tek taraflı olarak işverenlerin istek ve iradelerine bağlı olarak oluşması, emek piyasalarının zayıflığı ve ücret ilişkilerinin halen bireysel düzeyde sürdürülmesi temel etken olmuştur. Diğer taraftan işveren sendikacılığına hazırlık dönemi olarak kabul edilen bu dönemde kurulan Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası

³⁴⁸ Esin Pars, Türkiye’de İşveren Sendikacılığı, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1974, s.171

³⁴⁹ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Sekizinci olağan Genel Kurulu Çalışma Raporu, Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara, 1968, s.16

ve Türkiye Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası halen günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedirler.³⁵⁰

İşverenlerin 1961 yılına kadar süren dönem içerisindeki sendikalaşma eğilimleri pilot uygulamalar düzeyinde kalmıştır. Bu tarihe kadar belirli ve sınırlı bazı işkollarında kurulan işveren sendikalarının bir bölümü işçilerin karşısında aynı isimde bir işveren sendikası kurma özentisinden, büyük bir bölümü ise zamanın ithal güçlükleri karşısında üyelerine bazı ithal malı, yardımcı ve hammadde yada yedek parça tahsis ve dağıtımını amacıyla kurulmuşlardır.³⁵¹ Bu ilk işveren sendikalarının faaliyeti yalnızca işverenler arası ekonomik çıkarların korunmasıyla sınırlı kalmıştır.

Türkiye'de çağdaş anlamda işçi-işveren ilişkilerinin temeli 1961 tarihli Anayasa ile atılmıştır. 1961 Anayasası işçi ve işverenlere sadece sendika kurma hakkını vermekle kalmamış, aynı zamanda toplu iş sözleşmesi ve grev ve lokavt haklarını da tanımıştır.

Bu Anayasanın esaslarına uygun olarak hazırlanan ve 1963 yılında çıkarılan 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunları ile endüstriyel ilişkiler sisteminin gerekli temel koşulları hazırlanmıştır. 1982 tarihli Anayasa ise endüstriyel ilişkiler sistemini, eskisine göre daha ayrıntılı olarak düzenlemiş, özellikle sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler bölümünde çalışma barışının sağlam temeller üzerine kurulması amaçlanmıştır.

Bugün işçi ve işveren sendika ve konfederasyonları, 1982 Anayasası'na uygun olarak çıkarılan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu hükümlerine tabidirler. Türkiye'de gerçek anlamda işveren sendikaları ancak 1961 Anayasasının çıkarılmasından sonra kurulmuştur.³⁵²

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'nun doğuşu aşağıda belirtilen altı işveren sendikasının 15 Ekim 1961 tarihinde "İstanbul İşveren

³⁵⁰ Rafet İbrahimoğlu, İşveren Sendikalarının Doğuşu ve Gelişimi, Sosyal Siyaset Konferansları 25.Kitap, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1974, s.116-117

³⁵¹ Esin Pars, Türkiye'de İşveren Sendikacılığı, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1974, s.174

³⁵² <http://www.tisk.org.tr>

Sendikaları Birliği" adı altında toplanmalarıyla başlamaktadır. İstanbul İşveren Sendikaları Birliğini oluşturan sendikalar;

- Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası
- İstanbul Tahta Sanayi İşverenleri Sendikası
- İstanbul Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası
- İstanbul Gıda Sanayi İşverenleri Sendikası
- İstanbul Matbaacılık Sanayi İşverenleri Sendikası
- İstanbul Cam Sanayi İşverenleri Sendikası

Ülke çapında bir örgütlenmeye gidilmesiyle Birliğin adı 20 Aralık 1962 tarihinde toplanan II. Olağan Genel Kurul'da "Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu" olarak değiştirilmiştir.

Konfederasyonun kuruluşundan 1965 yılı ortalarına kadar İstanbul'da bulunan merkezi, 5 Ağustos 1965'de toplanan Olağanüstü Genel Kurul'da yapılan ana tüzük değişikliğini takiben Ankara'ya nakledilmiştir.³⁵³

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu 1971 yılından itibaren bazı değişikliklere uğramaya başlamıştır. Bu tarihten sonra Türkiye'de meydana gelen sosyal ve siyasal olaylarda görüşlerini belirtmiş ve bazı zamanlarda taraf olmuştur. Buna örnek olarak 12 Mart muhtırasını desteklemesi gösterilebilir.³⁵⁴ 1961 anayasasında 1971'de yapılan değişiklikleri Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu desteklemiştir.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu 1983'te yayımladığı rapora göre 1978-1980 döneminde konfederasyon daha çok ücret konuları üzerinde durmuşlardır. İşçi sendikalarının aşırı ücret talepleri ve kamu kesiminde çalışanların ücretlerinin fazla olduğunu savunarak ülke çapında ücret politikası uygulanması

³⁵³ <http://www.tisk.org.tr>

³⁵⁴ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Dokuzuncu Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara, 1972, s.44

istenmiştir. Konfederasyon ücret politikasının uygulanmasının ülkedeki enflasyonu da düşüreceğini dile getirmiştir.³⁵⁵

Özal Döneminde Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu daha aktif ve çok yönlü olarak çeşitli konularda çalışmalarını sürdürmüştür. ANAP iktidarı daha liberal bir ekonomi politikası uygulamasına karşın Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu bazı zamanlarda muhalefetteki Sosyal Demokrat Partilerle birlikte hareket etmiş, hükümet politikalarını sert bir şekilde tenkit etmiştir. Bu tenkitler 1990'da Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun ANAP iktidarının erken seçime gitmesi yolunda çeşitli çalışmalarda bulunması ile sonuçlanmıştır.³⁵⁶

1990 yıllardan günümüze Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu çeşitli konularda daha aktif bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüştür. Günümüzde bir baskı grubu olarak hükümet karşısında oldukça güçlü bir konuma gelmiştir. Bu konumun güçlenmesinin diğer bir nedeni de 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de beliren sermayedar sınıfın güçlenmesi ve 1982 sonrası izlenen liberal politikalar sonucu yerel girişimcilerin daha fazla miktarlarda sermayeye sahip olması ve işletmelerin ekonomik olarak daha fazla güçlenmesi ve dolayısıyla Türkiye İşverenlerinin eskisine nazaran ekonomik yönden daha güçlü bir konuma sahip olmasıdır.

4.2.Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun Temel İlkeleri ve Çalışma Konuları

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu gönüllü teşkilatlanma esasına göre kurulmuştur. Türk işverenlerini endüstriyel ilişkiler alanında temsil eden tek üst kuruluş olma özelliğini taşıyan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, aşağıdaki temel ilkeleri benimsemiştir:

- Çalışma barışının sağlanması ve sürdürülmesi için başta Atatürk ilkeleri olmak üzere Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin ve kamu yararının

³⁵⁵ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, On üçüncü Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara 1983, s.16-19

³⁵⁶ Ayşe Buğra, Devlet ve İşadamları, Çev.:Fikret Adaman, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1997, s.345-346

korunması temel ilkelerine sadık kalarak demokratik esaslar dahilinde faaliyet göstermek;

- Laikliği ve hürriyetçi, parlamenter demokratik rejimi bütün gücü ile desteklemek;

- Hür teşebbüs ve serbest piyasa ekonomisi anlayışını bu rejimin bir parçası olarak yüceltmek ve korumak;

- Teknolojik gelişmeleri yakından izleyen sanayileşmeyi temel hedef almak; hizmetler ve tarım sektörlerinin de gelişmesini ve çağdaş düzeye ulaşmasını desteklemek;

- Üretimin ve verimliliğin artmasına, fiyat istikrarına, ihracatın geliştirilmesine, ek istihdam imkanları yaratılmasına ve refahın yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmak;

- İşverenlerin ve Konfederasyona Üye İşveren Sendikalarının çalışma ilişkilerinden doğan ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini mevzuat çerçevesinde korumak ve geliştirmek; ekonomik ve sosyal alanda karşılaştıkları temel sorunların giderilmesi ve ihtiyaçların karşılanması amacıyla Hükümet nezdinde sürekli girişim ve etkilerde bulunmak;

- İşveren ve işçi kesimleri arasında dengeli ve olumlu ilişkiler kurmak suretiyle çalışma barışının korunmasına yardımcı olmak ve endüstri ilişkilerinin güçlü, dengeli ve barışçı anlayışla yürütülebilmesinde sosyal taraflar arasında diyalog ve uzlaşma kurulmasına çalışmak;

- Sanayileşme ve rekabet gücünün artırılması, nitelikli işgücü açığının kapatılması bakımından mesleki ve teknik eğitime gereken önemi vermek;

- Üretim ve istihdam artışlarını; tasarruf ve yatırımları özendirecek bir vergi sistemini savunmak;

- Ulusal çıkarlar, ekonomide verimlilik ve etkinlik artışı doğrultusunda özelleştirmeyi desteklemek;

- Türkiye'nin AB'ye tam üye olarak Batı Dünyası ile bütünleşmesini ulusal ve uluslararası platformlarda savunmak ve bu hedef doğrultusunda işveren kesimine düşen görevleri yerine getirmek,

- Sanayi politikası ile uyumlu bir çevre politikası izlemek ve gelecek kuşaklara temiz ve kalkınmış bir ülke bırakmak için gerekli faaliyetleri sürdürmek.³⁵⁷

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu benimsediği bu temel ilkeler doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmekte, bu ilkeler doğrultusunda hükümet politikalarını çoğu zaman yönlendirmeye çalışmaktadır.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu amacını gerçekleştirmek için özellikle aşağıdaki konularda çalışmalar yapar:

- İşverenleri özel veya kamu sektörü ayırımı yapılmaksızın, güçlü bir Konfederasyon etrafında toplayacak ve aralarında ahenkli bir işbirliği sağlayacak işveren sendikalarında teşkilatlandırmaya gayret gösterir.

- İşverenler ve işçiler arasında olumlu ilişkiler kurma ve devam ettirme yönünde çaba sarf eder.

- Çalışma şartlarının, işletmelerin ve ekonominin rekabet gücü artışı ve ülke yararına düzenlenmesi için gerekli tedbirleri alır.

- İşveren sendikaları ile işçi sendikaları arasında yapılacak toplu görüşmeler ve toplu iş sözleşmelerinde işveren sendikalarına yardımcı ve destek olur.

- Üye işveren sendikalarının ve bağlı işyerlerinin uyacakları genel ilkeleri belirler ve ilan eder.

- İşveren-işçi ilişkilerinde ihtiyacı duyulan her türlü bilgi ve hizmetleri üyelerine sunar.

- Çalışma mevzuatı ile sosyal ve ekonomik konularda araştırmalar yapar yada yaptırır, eğitim kursları veya seminerler düzenler.

---

³⁵⁷ <http://www.tisk.org.tr>

- Çalışma hayatı ve sanayi ile ilgili kanun, tüzük ve yönetmeliklerin hazırlanmasında veya değiştirilmesinde işveren kesimi görüşlerini hazırlar ve her kademedede savunmasını yapar.

- Mevzuat hükümleri çerçevesinde, amacı ile ilgili ulusal ve uluslararası kuruluşlara üye olur, bunların toplantılarına katılır, kanun ve uluslararası antlaşma hükümlerine göre toplanan kurullara temsilci seçer ve gönderir.

- Amacı ile ilgili olarak dergi, kitap, broşür gibi yayın faaliyetinde bulunur.

- Üyelerinin yararlanmaları için eğitim, sağlık ve spor tesisleri kurar.³⁵⁸

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu üyelerinin çıkarları doğrultusunda ve benimsediği temel ilkeler ışığında hükümet politikalarını etkilemeye çalışmaktadır. Özellikle çalışma hayatı ile ilgili yasaların düzenlenmesinde, toplu sözleşme dönemlerinde üyelerinin çıkarlarını korumada ve çıkar elde etmek için daha etkin roller oynamakta, baskı grubu özelliğini hissedilir şekilde göstermektedir.

4.3.Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonun Organları ve Teşkilat Yapısı

4.3.1.Zorunlu Organlar

Genel Kurul, Üye Sendikaların gösterecekleri delegeler ile Yönetim ve Denetleme Kurulları'nın üyelerinden oluşmaktadır.

Genel Kurul üç yılda bir ve Aralık ayında Yönetim Kurulu'nun çağrısı üzerine olağan olarak toplanmaktadır.

Genel Kurul, Yönetim yada Denetleme Kurulları'nın gerekli gördüğü hallerde veya Genel Kurul delegelerinin beşte birinin yazılı isteği üzerine Yönetim Kurulu'nca olağanüstü toplantıya çağrılabilir.

---

³⁵⁸ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 1999, s.6-7

Konfederasyon Yönetim Kurulu Genel Kurul tarafından üç yıl için seçilen 29 üyeden oluşmaktadır.

Konfederasyon Denetleme Kurulu Genel Kurul tarafından seçilen üç denetçiden oluşmaktadır. Kurul ilk toplantısında aralarından bir başkan ve bir naip üye seçmektedir.

Kurul, olağan olarak altı ayda bir; naip üye ise her ay Konfederasyonu denetler. Denetleme Kurulu'nca yapılan denetim sonuçları raporla Konfederasyonun Yönetim Kuruluna sunulur.

Bu kurul, Genel Kurul tarafından seçilen beş üyeden oluşmakta ve kurulun ilk toplantısında üyelere biri başkan seçilmektedir.

Kurul, Genel Kurul, Yönetim Kurulu ve Denetleme Kurulu'nun tetkikini istediği hususları incelemek üzere bu Kurullardan biri tarafından toplantıya çağrılmaktadır.

4.3.2.Diğer Organlar

Yürütme Komitesi, Yönetim Kurulu Başkanı ve iki Başkan Vekili ile Yönetim Kurulu'nun kendi üyeleri arasından seçtiği dört üye olmak üzere toplam yedi üyeden oluşmaktadır.

Komite, Yönetim Kurulu'nun yetki verdiği hal ve konularda temsilen görev yapmaktadır. Yürütme Komitesi en az ayda bir defa toplanmakta ve icraatını Yönetim Kurulu'nun ilk toplantısında sunmaktadır.

Danışma Konseyi, Yönetim Kurulunca Türk sanayine, hizmet sektörüne ve endüstri ilişkilerine emeği geçen sanayici ve işadamları arasından, bölgesel temsil dikkate alınarak belirlenen altmış üyeden meydana gelmektedir.

TİSK Yönetim Kurulu Eski Başkanları ile Yönetim Kurulu Üyesi olmayan Üye Sendika Başkanları, Danışma Konseyinin doğal üyesidirler.

Konsey, Türk ekonomisi ve çalışma hayatına ilişkin konularda işveren camiasının politikalarını geliştirmek, görüş ve önerileri tespit ederek Konfederasyonun çalışmalarına katkıda bulunmak üzere oluşturulmuştur.

Konfederasyon Ana tüzüğü gereğince Üye İşveren Sendikalarının çalışmalarını uyumlaştırmak, Konfederasyon ile Üye Sendikalar arasında işbirliğini gerçekleştirmek amacı ile toplanan Genel Sekreterler Koordinasyon Kurulu istişare kararlar almaktadır.

Konfederasyon Genel Sekreterinin Başkanlığında Üye Sendikalar Genel Sekreterlerinden meydana gelen Kurul, çalışma mevzuatına ilişkin yasa teklif ve tasarılarını görüşerek Konfederasyon görüşlerinin oluşmasına yardımcı olmakta ve uygulamada karşılaşılan sorunları tartışarak tedbirler önermektedir. Ayrıca Camia içi iletişimin tamamlanmasında da büyük bir görev yerine getirmektedir.³⁵⁹

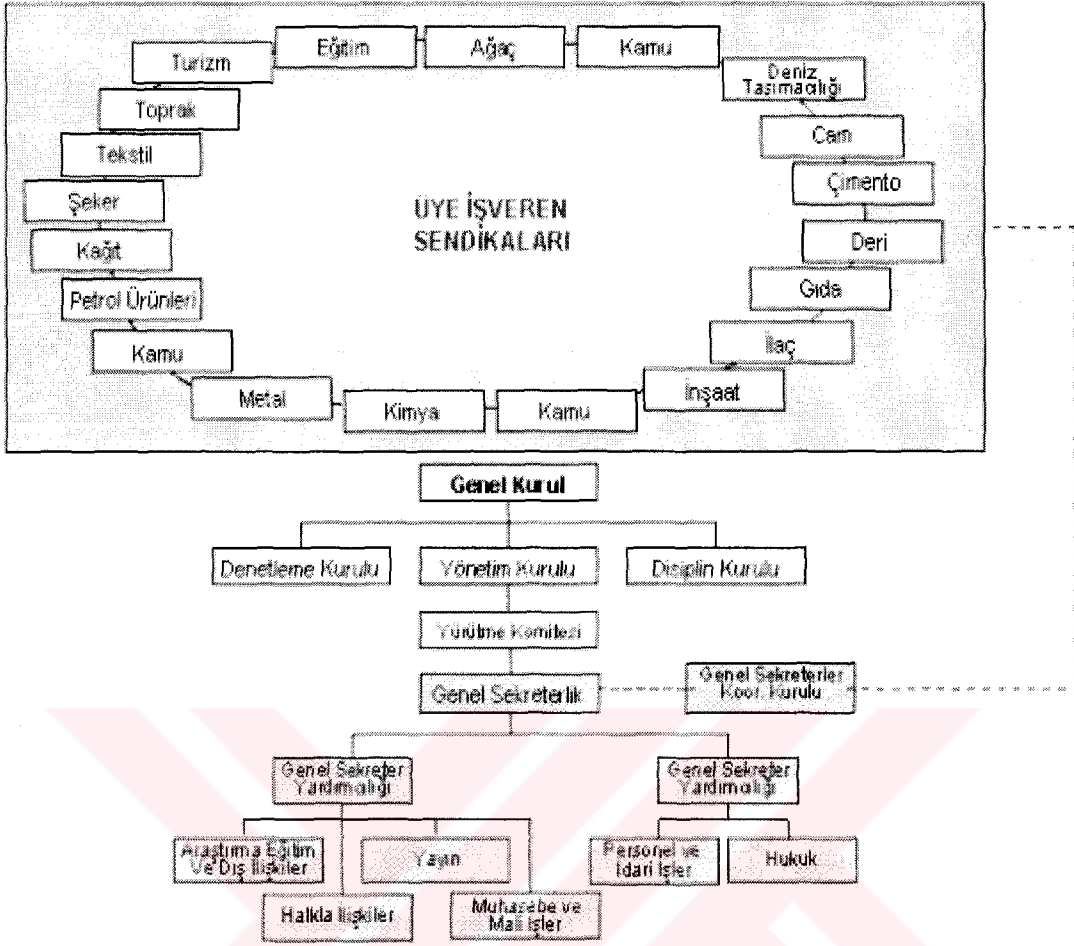
4.3.3. Teşkilat Yapısı

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun teşkilat yapısını tablo şeklinde aşağıdaki gibi gösterebiliriz.³⁶⁰

---

³⁵⁹ <http://www.tisk.org.tr>

³⁶⁰ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 1999, s.9

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun genel kurulu üye sendikalar tarafından oluşturulur. Genel Kurulun altında; Denetleme Kurulu, Yönetim Kurulu ve Disiplin Kurulu yer almaktadır. Bu kurulların altında Yürütme Komitesi yer almaktadır. Yürütme Komitesinin altında Genel Sekreterlik bulunmaktadır. Genel Sekreterlik ile üye işveren sendikaları arasında Genel Sekreterler Koordinasyon Kurulu yer almaktadır. Bu kurul üye işveren sendikaları ile iletişimi ve koordinasyonu sağlamaktadır. Genel Sekreterliğe bağlı iki adet Genel Sekreterlik Yardımcılığı bulunmaktadır. Bu genel sekreter yardımcılığının birine Araştırma Eğitim ve Dış İlişkiler, Halkla İlişkiler, Yayın, Muhasebe ve Mali İşler, diğer Genel Sekreter Yardımcılığına da Personel ve İdari İşler, Hukuk büroları bağlıdır.

4.4.Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun Temsil Fonksiyonu

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu üyesi bulunan işveren sendikalarını ulusal düzeyde ve uluslararası düzeyde temsil edebilme etkinliğine ve teşkilat yapısına sahip bir organizasyondur.

4.4.1.Ulusal Düzeyde Temsil

Türk işverenlerini sendikal alanda, yasal olarak temsile yetkili tek üst kuruluş Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonudur. Konfederasyonun temsil fonksiyonunu yürüttüğü başlıca yurtiçi kuruluşlar aşağıda yer almaktadır:

- Ekonomik ve Sosyal Konsey
- Yüksek Hakem Kurulu
- Çalışma Meclisi
- TBMM'nin ilgili Komisyonları
- Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Kurul ve Yönetim Kurulu
- Sosyal Sigortalar Kurumu Yüksek Sağlık Kurulu
- T. İş Kurumu Genel Kurul ve Yönetim Kurulu
- İşsizlik Sigortası Fon Yönetim Kurulu
- T. İş Kurumu İl İstihdam Kurulları
- Milli Prodüktivite Merkezi Genel Kurul ve Yönetim Kurulu
- Asgari Ücret Tespit Komisyonu
- İşçi Ücretlerinden Ceza Olarak Kesilen Paraları Kullanmaya Yetkili Kurul
- AB Danışma Kurulu

- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)
- Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi
- Türk Patent Enstitüsü
- TOBB bünyesindeki İş Konseyleri
- Özürlüler Yüksek Kurulu
- Meslek Standartları Komisyonu
- Devlet Planlama Teşkilatı Özel İhtisas Komisyonları
- İşgücü Piyasası Bilgi Danışma Kurulu
- Ulusal Şuralar (Sanayi, Milli Eğitim, Çevre, Özürlüler vs.)
- Meslek Danışma Komisyonu
- Resmi Arabulucular Seçici Kurulu
- Mesleki Eğitim Kurulu
- İl Mesleki Eğitim Kurulları
- İnsan Hakları Danışma Kurulları³⁶¹

4.4.2.Uluslararası Düzeyde Temsil

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Uluslararası Çalışma Teşkilatının (ILO) yaptığı toplantılara fiilen katılmaktadır. Konfederasyon Uluslararası İşverenler Teşkilatına da üyedir.

Avrupa Sanayi ve İşveren Konfederasyonları Birliğine Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu 01.01.1988 tarihinde üye olmuştur. Avrupa Sanayi ve İşveren Konfederasyonları Birliğinin amacı üye Avrupa ülkeleri işveren kuruluşları tarafından temsil edilen girişimlerin ortak çıkarlarını koruyacak ekonomik ve sosyal

---

³⁶¹ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 1999, s.12-13

politikalar geliştirmek, Avrupa Birliği nezdinde üye işveren kuruluşları arasındaki dayanışmayı kurmak ve işbirliği içinde çalışabilmesine yardımcı olmaktadır.

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)'nin bir ihtisas kuruluşu olan Ticaret ve Sanayi İştişari Komitesi (BIAC)'a Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu 01.01.1989 tarihinde üye olmuştur.

Avrupa Sanayi ve İşveren Konfederasyonları Birliği (UNICE)'ye üye tüm Avrupa lkeleri dışında ABD, Kanada, Japonya gibi gelişmiş ülkelerin işveren teşkilatlarını da bünyesinde toplayan Ticaret ve Sanayi İştişari Komitesi (BIAC)'ın amacı, İş Alemi'ni İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) nezdinde temsil etmek, üyelerinin ortak ekonomik ve sosyal sorunlarına çözüm getirmektir. Bu doğrultuda uluslararası alanda iktisadi ve sınai konularda toplantı, seminer ve sempozyumlar organize ederek üye ülke sanayicilerine ve işadamlarına katkıda bulunmaktadır.³⁶²

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu yesi bulunduğu ve çalışmalarına katıldığı uluslararası çalışma örgütleri ve işveren birlikleri bakımında Türkiye'deki işveren sendikalarını uluslararası arenada en st düzeylerde temsil etmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun uluslararası etkinliği Türkiye'de baskı grubu olarak etkinliğini de arttırmaktadır. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu uluslararası düzeyde belirlenen çalışma, sosyal güvenlik vb. konularda alınan kararların Türkiye'de uygulanması ve bu yönde kanunlar çıkartılması hususunda hükümetleri etkilemeye çalışmakta bu düzenlemelerin yapılması için hükümetlere baskı yapmaktadır.

4.5.Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonuna ye İşveren Sendikaları

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu 20 işkolunda faaliyet gösteren işveren sendikaları tarafından oluşmaktadır. Konfederasyona üye sendikalar aşağıda belirtilmiştir.³⁶³

---

³⁶² <http://www.tisk.org.tr>

³⁶³ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 1999, s.14-16

<u>İş Kolu</u>	<u>İşveren Sendikası</u>
AĞAÇ	Türkiye Ağaç Sanayi İşverenleri Sendikası
KAMU	Türkiye Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası (TÜHİS)
DENİZ TAŞIMACILIĞI	Türkiye Armatörleri İşverenleri Sendikası
CAM	Türkiye Cam, Çimento ve Toprak Sanayi İşverenleri Sendikası
ÇİMENTO	Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası
DERİ	Türkiye Deri Sanayi İşverenleri Sendikası
GIDA	Türkiye Gıda Sanayi İşverenleri Sendikası
İLAÇ Sendikası	Türkiye İlaç ve Kimya Endüstrisi İşverenleri
İNŞAAT (İNTES)	Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası
KAMU	Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası (KAMU-İŞ) Mahalli İdareler Kamu İşveren Sendikası (MİKSEN)
KİMYA	Türkiye Kimya, Petrol, Lastik ve Plastik Sanayi İşverenleri Sendikası (KİPLAS)
METAL	Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS)
PETROL ÜRÜNLERİ	Petrol Ürünleri İşverenler Sendikası (PÜİS)
KAĞIT	Türkiye Selüloz, Kağıt ve Kağıt Mamulleri Sanayi İşverenleri Sendikası
ŞEKER	Türkiye Şeker Sanayi İşverenleri Sendikası

TEKSTİL	Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası
TOPRAK	Türkiye Toprak, Seramik, Çimento ve Cam Sanayi İşverenleri Sendikası
TURİZM	Turizm Endüstrisi İşverenleri Sendikası
EĞİTİM	Tüm Özel Eğitim Kurumları İşverenleri Sendikası
SAĞLIK	Sağlık Endüstrisi İşverenleri Sendikası

4.6.Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonun Türkiye’de Sosyal, Siyasal Politikayı Belirleyiciliği ve Baskı Grubu Özelliği

Türkiye’de işveren sendikaları 1980 öncesi dönemde sosyal ve siyaset açısından tam anlamıyla belirleyici bir rol oynayamamışlardır. 1980 sonrası dönemde izlenen liberal politikalar işveren sendikalarının daha aktif bir şekilde sosyal ve siyasal alanda önemli roller oynamasını sağlamıştır.

1970’li yılların sonlarında meydana gelen ekonomik krizler yeni birtakım ekonomi politikalarının geliştirilmesi ihtiyacını meydana getirmiş ve bu ihtiyaç doğrultusunda yeni ekonomi politikaları geliştirilmiştir. Bu politikalar uzun dönemde sanayi sektörünün ülkeye döviz kazandırıcı faaliyetlere girişmesini amaçlamaktadır.³⁶⁴ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu bu dönemdeki ekonomi politikalarını ülke içi tüketimin kısılması ve dünya piyasaları ile rekabet yapabilmek için işçi ücretlerinin makul bir düzeye çekilmesi yönünde etkilemeye çalışmıştır.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesini sevinçle karşılamış ve desteklemiştir.³⁶⁵ Askeri müdahalenin gerekli olduğu görüşünü savunarak müdahalenin devlete sahip çıkmak olduğunu belirtmişti. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu devletin yabancı ideolojilere teslim edilmemesi gerektiğini bunun kabul edilemez olduğunu savunarak devletin sahipsiz olmadığını bütün dünyaya bu askeri müdahale ile ilan edildiği görüşündedir.

³⁶⁴ Haldun Günalp, Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri, Yurt Yayınları, İstanbul, 1983, s.66

³⁶⁵ Yıldırım Koç, Teslimiyetten Mücadeleye Doğru Türk İş (1980-1989), Amaç Yayınları, İstanbul, 1989, s.24-25

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu askeri mücadeleyi 12 Eylül öncesini tasvir etmek* suretiyle gerekçelendirmiştir.³⁶⁶

12 Eylül sonrasında sosyal politikayla ilgili ilk düzenlemelerden birisi kıdem tazminatı ile ilgili olmuştur. Bu düzenleme ile ilgili olarak Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu istekleri ; Kıdem tazminatı her hizmet yılı için 30 günlük ücret olarak ödenmeli, bu duruma aykırı sözleşme hükümlerinin geçersiz olduğu ve yeni sözleşmelerle arttırılamayacağı kabul edilmelidir. Kıdem tazminatının hesabında yalnız salt ücretin esas alınacağı yan ödemelerin hesaplama dahil edilemeyeceği hükme bağlanmalıdır. Kıdem tazminatının ödenmesinde tavan hükmü muhafaza edilmeli ve beher hizmet yılı için öngörülen tavan en yüksek devlet memuruna ödenen emekli ikramiyesinin bir yıla isabet eden miktarını aşmayacak şekilde yeniden tespit edilmesi gerekir. Kıdem tazminatı sadece emeklilik, maluliyet, ölüm ve toptan ödeme hallerinde ödenmesi gerekir ve kıdem tazminatları düzenlenecek olan bir fondan ödenmesi gerekir şeklinde istekleri belirlemiştir.³⁶⁷ Bu istekler yeni yönetimin sosyal politikasında belirleyici olmuş ve kabul görmüştür.

12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, devletin geçmişte sahipsiz kaldığını ve Türk ordusunun söz konusu hareket ile devletin bir sahibi olduğunu gösterdiğini belirtmiştir. Mevcut sosyal sorunlara 12 Eylül öncesindeki bakış açısıyla yaklaşmanın doğru olmadığı ve temel değişiklikler gerektiği Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu tarafından ifade edilmiştir. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonuna göre, geçmişte işçi-işveren ilişkilerinde her zaman işçilerin korumaya muhtaç olduğu düşüncesi hakim olmuştur, oysa işçinin ezildiği iddiaları geçersizdir. İşçilerin ulaştığı seviye memurlara sağlanan imkanların çok üzerindedir. Bunun yanında milyonlarla ifade edilen işsiz

---

* Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu On dördüncü Olağan Genel Kurul Çalışma Raporundaki ifadelerle göre 12 Eylül 1980 öncesi durum; “Bu dönemde devlet otoritesi tamamen ortadan kalkmış, devlet organları işlemez hale gelmiştir. Din ve siyasi görüş farklılıkları ideolojik harekete dayanan mücadelelere dönüşmüştür. Türkiye’de sosyal hayattaki bu çöküş ekonomik ve sosyal hayatta bir çok problemi körüklemiş, enflasyon %100’ü üzerine çıkmıştır. Ekonomideki sıkıntılara ek olarak ideolojik grevler ve iş yavaşlatmalar üretimi büyük ölçüde azaltmış, ihracat durmuş, döviz sıkıntısı karşılanamayacak ölçüde büyümüştür. Bu dönemde Kahraman Türk Ordusu tarihi bir görev üstlenerek 12 Eylül 1980 hareketiyle bu kargaşaya son vermiştir”

³⁶⁶ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, On dördüncü Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara, 1982 s.7-8

³⁶⁷ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, On dördüncü Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara, 1982 s.26-27

varlığı düşünülürken ülkemizde çalışan işçilerin mutlu bir azınlık teşkil ettiği söylenebilir. Bu sebeple Konfederasyon sosyal sorunlara yaklaşırken işçi lehine yorum kriteri terk edilmeli ve ülke yararı gözetilmelidir görüşündedir. Görüldüğü üzere Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu İş Hukukunun mevcudiyet nedeni olan işçiyi koruma ilkesini tartışmaya açmaktadır. Nitekim, bugün hala eleştirilen 1982 Anayasası ve aynı sürecin ürünü olan 2821 ve 2822 sayılı kanunlar da Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu tarafından genel olarak olumlu karşılanmış ve yeni düzenlemelerin iş aleminde uzun süreli barışı sağlayacak ilkelere yer verdiği belirtilmiştir. 1982 Anayasasında temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmasını önleyecek prensipler getirildiği, ayrıca Türk ekonomisinin yeni dönemde nispeten istikrara kavuşmuş olduğu, çalışma barışı sağlandığı ve ekonominin rekabet gücünün arttığı da Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu tarafından ifade edilmiştir.³⁶⁸

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun istekleri 1980'li yılların başlarında büyük oranda kabul görürken bazı sosyal politika uygulamaları Konfederasyonu rahatsız edici nitelikler taşımaktadır. Bu rahatsız edici düzenlemelerden birisi 14 Eylül 1980'de Milli Güvenlik Kurulunca işten çıkarma yasağının getirilmesidir,³⁶⁹ ancak sıkıyönetim komutanlığının izniyle işçilerin işten çıkarılabileceği, buna uymayan işyeri sahipleri hakkında soruşturma açılması ve gerekli görüldüğünde işverenin tutuklanabileceği belirtilmiştir.³⁷⁰ İşveren sendikaları bu yasağın çeşitli nedenlerden dolayı doğru bir uygulama olmadığı, bu yasağın verimi düşüreceğini, işyerinde disiplini bozacağını dile getirmişlerdir.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu askeri yönetim döneminde uygulanan sosyal politikalardan genel anlamı ile memnundur. Konfederasyonun istekleri ile yönetimin icraatları paralel gitmiştir. Bunlar arasında grevlerin yasaklanması Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonunun kapatılması yer almaktadır. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun bu dönemde askeri yönetimin uyguladığı sosyal politikalar içinde memnun olmadığı tek uygulama işten çıkarma yasağıdır.

---

³⁶⁸ <http://www.isguc.org>

³⁶⁹ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, On dördüncü Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara, 1982 s.22

³⁷⁰ Yıldırım Koç, 24 Ocak Kararları ve Çalışma Yaşamındaki Gelişmeler (1980-1982), Yol İş Federasyonu Yayınları, Ankara, 1982 s.132-133

Özal döneminde ekonomi politikaları IMF programları ile yürütülmeye başlandı. Bu ekonomi politikalarının uygulanması neticesinde bir süre sonra bütçe açıkları ve enflasyonda hızlı artışlar görüldü. Enflasyondan kaynaklanan belirsizlik, piyasanın düzgün işlemesine önemli bir engel oluşturmakta idi. Devamlı olarak Türkiye'deki devletçilik geleneğini değiştirmeye çalışan hükümet kendi uyguladığı ekonomi politikalarıyla piyasalarda belirsizlik meydana getirmeye başladı.³⁷¹ Bu durumdan elbette işverenler memnun değildiler. Uygulanan ekonomi politikalarının liberal özellikte olmasına karşın işverenlere yansımaları olumsuz olmakta idi ve burumun değiştirilmesi için işverenler hükümet üzerine baskı yapmaya başladı, hükümete yönelik eleştirilerin dozu Özal döneminde iyice artmıştır.

Özal döneminde hükümetin fiyat istikrarını sağlayamamış olmasından daha önemlisi, enflasyonla mücadelenin resmi söylemde merkezi konumunu korumasıydı. Böylece işadamları iki bakımdan belirsizlik içinde kalıyorlardı. Hükümet politikasından kaynaklanan fiyat istikrarsızlığı belirsizliğin sadece bir unsuruydu. İkincisi ve en önemli olan husus ise temel bir politika değişikliği ihtimalinin varolmasıydı. Netice itibarıyla iş dünyası uygulanan bu ekonomi politikalarını okumakta güçlük çekiyor ve gelecekteki ekonomik ortamı tahmin edemiyordu. Bu durum iş dünyasında işverenler arasında huzursuzluklara yol açmaktaydı.

Yine Özal döneminde artan bütçe açığının bir sonucu da büyüyen kamu borcunun faiz oranları üzerindeki baskısıydı. Özel sektör para piyasasında devletle rekabet etmek zorunda kalmasında yakınmaktaydı. Özel sektörün faizle ilgili şikayetleri, faizlerin seviyesinden çok bu alandaki belirsizlik üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Bu dönemde hükümet faiz oranlarının belirlenmesi ile ilgili ilkeler üzerinde değişiklikler yapmıştır. Örneğin 1988'de faiz oranları yükseltildi, bu yükselme iş adamlarını oldukça rahatsız etmişti. Bunun üzerine birkaç ay sonra faiz oranları düşürüldü ve faizlerin piyasa tarafından belirleneceği ilan edildi.³⁷²

³⁷¹ Ayşe Buğra, Devlet ve İşadamları, Çev.:Fikret Adaman, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1997, s.211

³⁷² Ayşe Buğra, Devlet ve İşadamları, Çev.:Fikret Adaman, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1997, s.212-213

1990'lı yılların başlarında işverenlerle hükümetin arası ilişkiler gerginleşti, hükümet işverenleri tehdit etmeye başladı. Bu hükümetin iş dünyasını ekonomik istikrar ve kalkınmaya yararlı biçimde yönlendirmekteki başarısızlığının da bir göstergesidir. Bu başarısızlığın sebebi, değişen boyutlarda bütün Cumhuriyet döneminde mevcut olan, fakat en belirgin olarak 1980'lerde Anavatan Partisi iktidarında görülen, politika sürecinin niteliğiydi. Uygulanan politikalardan kaynaklanan belirsizliklerin bir sanayi bilincinin gelişmesini baltaladığı bir ortamda, iş dünyasında günü kurtarma ve rant kovalama zihniyetinin hakim olmasına bu politika süreci yol açmaktaydı. 1980'lerde Türkiye'de hakim iktisat politikası ortamı, Türk işadamlarının bu alanda zaten gelişmiş becerilerini sıfır-toplamlı girişimcilikte (zero-sum entrepreneurship) kullanmaları için idealdi. Bu, zenginlik kolayca daha zengin olabildiği, fakat zenginliğin sağlam bir temele oturmadığı bir ortamdı.³⁷³

1990'lı yıllara gelindiğinde küreselleşmenin gereklerini yerine getirmek Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun temel düşüncesi haline geldi. Hukukun artık sadece işçiyi değil, işletmeyi de koruması gerektiği görüşünden hareket eden işveren kesimine göre sistemin en büyük eksikliği, hukuki düzenlemelerin ekonomik sonuçlarını dikkate almamasıdır. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonuna göre, işçi sendikaları ekonomik neticeleri hesaba katmaksızın aşırı ücret talebinde bulunmakta ve ellerindeki grev silahı ile işletmeleri tehdit edebilmektedir, bu nedenle toplu sözleşme düzeni ekonomik sonuçları da dikkate alan bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun en çok tepkisini çeken konuların başında ise "İş Güvencesi Yasa Tasarısı" gelmektedir. İş Kanununun, hizmet sözleşmesinin feshi ile ilgili hükümlerini büyük değişikliğe uğratan, işçi çıkarmaları Çalışma Bakanlığı ve mahkemelerin iznine bağlayan, ayrıca çıkarılan işçinin işe iadesini öngören bir sistemi getirmek isteyen bu tasarının özel sektör girişimciliğini sekteye uğratacağı ifade edilmektedir.

Bundan başka Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye'nin liberalleşme yolunda adımlar atması gerektiğini ve buna yönelik olarak

---

³⁷³ Ayşe Buğra, Devlet ve İşadamları, Çev.:Fikret Adaman, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1997, s.216-217

özelleştirmelere hız verilmesi ve sosyal güvenlik sisteminin sağlıklı işleyebilmesi için özel sigorta sistemlerinden yararlanılması gerektiğini de belirtmektedir.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu uzun yıllar Ekonomik ve Sosyal Konsey'in kurulmasını savunmaktaydı, nihayet 11 Ekim 1995 günü ilk konsey toplantısı yapıldı. Buradaki temel amaç her zaman gösterdiği ılımlı ve düzenle uyumlu tavrı sürdürerek problemlerin işçi kesimi ve hükümetle birlikte masaya yatırılmasıydı.³⁷⁴ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu pek çok sosyal ve ekonomik politikaların geliştirilmesinde ve uygulanmasında hükümetlere önerilerde bulunmuştur. Bu önerilerden biriside 1994 yılında öncelikli olarak dile getirilen kayıt dışı ekonominin vergilendirilmesi hususudur. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu kayıt dışı sektördeki büyümenin, vergisini düzenli bir şekilde ödeyen dürüst işletmecilerin vergi yükünü daha çok arttırdığını bile getirmektedirler.³⁷⁵ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu kayıt dışı ekonominin vergilendirilmesine ilişkin birtakım önerilerde bulunmuştur.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun kayıt dışı ekonominin vergilendirilmesine yönelik görüşleri şöyle belirtilebilir³⁷⁶; 1-Ülkemizde tarım ve rant gelirlerinin neredeyse vergiden muaf hale gelmesi, götürü vergi sisteminin kaldırılmaması, vergi ile ilgili her tedbirin kayıt içi kesime yeni yükler getirmesi, kayıt dışı sektöre kayışı hızlandırmıştır. Dolayısıyla, kayıt dışı sektörün ortaya çıkarılması için tarım ve rant gelirlerinin adalet ölçülerine göre vergilendirilmesi gerekir. 2-Vergi sistemimizin karışık yapıda olması, işlemlerin çokluğu vergiden kaçınmaya sebebiyet vermektedir. Bu nedenle, sistemin basitleştirilmesi ve bürokrasinin azaltılması şarttır. 3-Toplu iş sözleşmesi düzeninde işçi çalıştırmanın sendikasız ve sigortasız işçi istihdamına oranla en az 2 kat yüksek bir maliyet yaratması, faaliyete yeni başlayan işyerleri ya toplu iş sözleşmesi düzeni dışında yada kayıt dışı sektöre yönelmektedir. Halen faaliyette bulunan orta boy işyerlerinin de küçülmesi ve belirtilen kesimlere kayışı söz konusudur. 4-Vergi dairelerinde bilgisayarlaşmaya geçilerek ve nitelikli kadrolar genişletilerek ekonomik faaliyette bulunan her birimin ve seçme hakkına haiz her Türk vatandaşının vergi dairelerinde

³⁷⁴ <http://www.isguc.org>

³⁷⁵ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, 1992-1995 Kamuoyunda TİSK, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayınları, Ankara 1995, s.125-126

³⁷⁶ <http://www.tisg.org.tr>

kaydı ve takibi sağlanmalıdır. 5-Vergi denetimi arttırılmalı; ekonomik faaliyetlerin ve bunlarla ilgili yükümlülüklerin kayıt ve tescilini sağlamak için bir plan ve program dahilinde, özellikle büyük şehirlerde genel bir tarama yapılmalıdır. Bu taramadan önce ilgililere gelip kayıtlarını yaptırmaları için bir hak ve müddet tanınmalıdır. 6-Kayıt dışı sektörün küçültülmesinde ekonomik sorunlara ekonomik çözümler getirme mantığı içinde kayıtlı sektöre geçiş teşvik edici politikalar da sürdürülmelidir. Bu çerçevede sorunun daha çok küçük işletmeler ve kendi hesabına çalışanlar kapsamında ortaya çıktığı da dikkate alınarak, bu kesimlere yönelik olarak finansman, eğitim, teknoloji, mevzuat ve pazarlama konularında etkin bir destekleme sistemi uygulanmalıdır. 7-Köyden şehre göç olgusu ile başlayan ve son yıllarda kamu arazilerinin adeta yağmalanması ile eşdeğer hale gelen ve gecekondular kavramı ötesinde inşaat teknolojisinin bütün olanakları kullanılarak yapılan çok katlı kaçak binalar, kayıt dışı sektörün emlak alanındaki yansımasıdır. Bu binalar mutlaka emlak vergisi kapsamına hukuki şartları haiz binalardan daha yüksek oranlı olarak alınmalıdır. 8-Vergi bilinci ve ahlakı konusuna gerekli önem verilmelidir. Vergi ahlakının artırılması yönünde gerek okullarda gerek basın ve yayında yeterli düzeyde bir eğitim programı takip edilmelidir.

Kayıt dışı ekonomi hakkında Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun görüşleri veya önerilerinin 2000'li yılların başlarında hükümetlerce uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Bu bakımdan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun, Türkiye'de Sosyal Politikayı belirleyiciliğindeki etkinliği ve etki gücü gözlemlenebilir.

Genel olarak Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye'de Sosyal Politikanın belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Çok çeşitli konularda olmak üzere özellikle, çalışma hayatının düzenlenmesi, Türk sanayindeki sektörel sorunlar, istihdam problemleri, güçlü bir ekonomiye geçiş vb. konularda hükümetlere öneriler ve problemlerin çözümüne ilişkin çözüm yolları sunarak ve baskı gücünü kullanarak Türkiye'de uygulanacak Sosyal Politikaları etkilemeye, belirlemeye çalışmakta çoğu zaman belirleyici bir rol oynamaktadır. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu elinde bulundurduğu baskı gücü sayesinde bazı zamanlarda hükümetlerin istifa etmesinde, ve ülkenin genel seçimlere gitmesinde çok önemli roller oynamaktadır.

SONUÇ

İnsan topluluklarının bulunduğu her yerde baskı grupları bulunmaktadır. Baskı grupları toplum içerisinde bir takım insanların çeşitli menfaatler elde etmek amacıyla oluşturdukları gruplardır. Baskı grupları esas itibariyle mevcut iktidarlardan çıkar elde etme amacıyla veya çıkarların korunması amacıyla kurulmaktadır.

Sanayileşme ve sonrasında oluşan yeni sosyal, siyasal ve ekonomik yapılanmada baskı gruplarının geçmiş çağlara göre hem yapısı değişmiş hem de siyasal iktidardan beklentileri çeşitlenmiştir. Sanayileşme sonrasında baskı grupları daha düzenli ve sistemli birlikler haline gelmişler, meşruiyetleri özellikle demokratik toplumlarda kabul görmüştür. Fakat baskı grupları her zaman siyasal sistem tarafından hoşgörü ile karşılanamayabilirler. Demokratik örgütlenme ve ifade özgürlüklerinin bulunduğu toplumlarda, baskı grupları daha kolay çalışırlar ve daha etkin bir rol oynarlar. Diğer taraftan demokratik örgütlenme ve ifade özgürlüklerinin olduğu toplumlarda her zaman için baskı gruplarının meşru olacağı düşünülmemelidir. Toplumun sahip olduğu siyasi kültür, baskı gruplarını doğal karşılamaya yatkınsa o toplumda baskı gruplarının başarılı olması mümkündür, diğer taraftan içinde bulunulan toplumun siyasal kültürü baskı gruplarını doğal karşılamaya yatkın değilse o toplumlarda baskı gruplarının başarılı olması mümkün olamamaktadır.

Baskı grubu kavramı kendiliğinden oluşmuş, yapay bir olgu değildir. Bu bağlamda siyasi örgütlenmenin demokratikleşmesi, tarihsel süreçte sosyo-ekonomik yapı ve siyasal içeriğinde meydana gelmiştir. 17. yüzyılda gerçekleştirilen buluşlar sonucunda, üretim şekillerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Basit araçlarla yapılan üretimden makine ile yapılan üretime geçilmiş, bunun sonucunda yeni bir sınıf olarak işçi sınıfı oluşmuştur. Bu dönemde, geçinmek için emeğini satanlar ve işverenler karşı karşıya gelmişlerdir. Bu durum yeni bir takım tampon görevi yapacak olan kurumların oluşmasını gerektirmiştir. Bu tampon kurumlarda işçi ve işveren sendikaları olmuştur. İşçi ve işveren sendikaları mensuplarının haklarını savunmak için çeşitli şekillerde hükümet mekanizmalarına etki yapmaya çalışmışlardır. Özellikle sendikalar toplu sözleşme zamanlarında hükümetlerin

kendileri tarafında tavır almaları için hükümetlere çeşitli biçimlerde baskılar yapmışlardır. Bu şekilde baskı grubu rolünü oynamaya başlamışlardır.

Baskı grupları bu çalışmamızda yapıları, amaçları ve fonksiyonları bakımından çeşitli şekillerde tasnif edilmiştir. Biz baskı gruplarını 1. Ekonomik amaçlı baskı grupları (İşveren sendikaları, işçi sendikaları, sanayi odaları, tarım kooperatifleri, ziraat odaları, odalar ve barolar birliği, medya ve diğer ekonomik amaç güden gruplar), 2. Sosyal ve siyasal amaçlı baskı grupları (Fikir kulüpleri, milli menfaatleri gözetilen kuruluşlar, ordu, üniversite, insan hakları dernekleri, çevre kuruluşları, medya ve ekonomik, dinsel amaç gütmeyen sivil toplum birlikleri), 3. Dinsel amaçlı baskı grupları (Cemaatler, tarikatlar, dini vakıflar, meshep birlikleri) biçiminde tasnif ettik. Bizim tasnifimizde ana kriter grubun amacı olmuştur ve grubun amaçları doğrultusunda bu tasnif yapılmıştır.

Günümüzde siyasal sistem içerisinde baskı grupları çok çeşitli biçimlerde yönetimle ilişkiler kurmaktadır. Bu ilişkilerde temel amaç grubun ortak menfaatlerinin gözetilip korunmasıdır. Baskı grupları politika sürecinde büyük bir güce ve etkinliğe ulaşmışlardır. Bu bakımdan baskı grupları hükümetten ayrı olarak görülmezler, hatta baskı gruplarına görünmeyen hükümet yakıştırması da yapılmaktadır.

Baskı grupları siyasal iktidarları dolaylı ve doğrudan etkilemektedirler. Dolaylı etkilemede baskı grupları direkt olarak hükümet mekanizmasını hedef almazlar. Çeşitli şekillerde kamuoyu oluşturmak suretiyle hükümeti kamuoyunun isteklerini gerçekleştirmek zorunda bırakırlar. Doğrudan etkilemede ise, baskı grupları direkt olarak hükümet mensuplarına çeşitli baskı yöntemleri kullanarak etki etmeye çalışırlar.

Siyasi partiler ile baskı grupları arasında önemli ve temel farklar vardır. Öncelikle belirtilmesi gereken husus siyasi partilerin baskı grubu olmadıklarıdır. Siyasi partiler hükümeti, iktidarı ele geçirme amacıyla hareket ederler. Baskı gruplarının ise, iktidarı ele geçirme gibi bir niyetleri yoktur. Baskı grupları çeşitli şekillerde çıkarlarını korumak veya çıkar elde etmek için iktidarı etkilemeye çalışırlar. Siyasi partiler doğrudan iktidarla ilgili oldukları için halkı etkileme çalışırlar. Baskı grupları ise siyasal partilerden farklı olarak halkı etkilemek için değil

hükümeti etkilemeye çalışırlar. Bunun için çoğu zaman kendilerine yakın parlamenterlerin seçilmesine çalışırlar. Netice itibariyle baskı grupları siyasetten tam anlamıyla ayrı olmamakla birlikte siyasi partilerle çeşitli ilişkiler içerisinde bulunmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’de baskı gruplarını ve fonksiyonlarını anlama açısından Osmanlı Devleti içerisindeki gelişimine de vurgu yapılmıştır. Özellikle Osmanlı Devletinde loncalar önemli meslek kuruluşları olarak ele alınmıştır. Esnafın çıkarlarının korunmasında önemli rollerine işaret edilmiştir. Osmanlı’da odaların etkili bir baskı grubu haline gelebilmesi oldukça güç olmuştur. Çünkü oda mensubu tüccar ve sanayiciler Batı ülkelerinde olduğu gibi yeterince büyük bir ekonomik güce ve kudrete sahip değildiler, dolayısıyla yönetim üzerinde bir baskı etkisine de sahip olmamışlardır. Netice itibariyle Osmanlı’daki meslek birlikleri, odalar batılı anlamda etkili bir baskı grubu özelliği göstermemektedirler.

Türkiye Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte yeni bir siyasal yapı kazanmıştır. 1923-1946 yılları arasında tek partili bir siyasal hayat yaşanmış ve dolayısıyla bu dönemde baskı gruplarının gelişimi bir bakıma sınırlandırılmıştır. 1946 sonrası çok partili demokratik hayata geçilmesi ile birlikte baskı gruplarının önceki döneme göre hareket sahasının daha fazla genişlediği görülmüştür. Özellikle, örgütlenme alanının genişletilmesinin de bir sonucu olarak işçi ve işveren sendikalarının kurulmasına izin verilmesine, pek çok yeni baskı gruplarının ortaya çıkmasına imkan vermiştir. Ayrıca ekonomik ve sosyal yapıda gelişme ve değişimler olmuş ve çok partili dönemde baskı gruplarının hükümeti etkileme güçleri de önemli ölçüde artmıştır.

Bu gün Türkiye’de artık pek çok örgütlü baskı grubu bulunmaktadır. Hatta Türkiye’de ordunun 1961 yılında iktidarı sivillere bıraktığı günden itibaren bir baskı grubu niteliği taşıdığı da söylenebilir. Fakat ordunun bir baskı grubu anlayışı içerisinde kendi mensuplarının menfaatlerini sağlama gibi bir amacı olduğu söylenemez. Bu bağlamda Türkiye’de ordu diğer baskı gruplarından farklı bir özellik gösterir.

Türkiye’de dernekler de örgütlü baskı grupları arasındadır. Dernekler; ekonomik amaçlı, sosyal amaçlı, ideolojik amaç, basın yayın dernekleri ve meslek

birlikleri olarak sınıflanabilir. Bunlar kendi alanlarında önemli derecelerde iktidarlara etki edebilmektedirler. Medya bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önemli bir baskı grubudur. Medyanın hükümet politikalarını etkilemedeki gücü tartışılmayacak kadar aşikardır. Türkiye’deki bir diğer baskı grupları ise, dini nitelikli gruplardır. Türkiye’nin laik bir yapıya sahip olmasına rağmen bazı zamanlarda dini gruplar da hükümetlere tesir edebilmektedirler. Bu etkiler genellikle seçimlerde cemaat mensubu parlamenter adaylarını destekleyerek kazanmalarını sağlamak ve bu parlamenterlerin hükümet içerisinde bağlı bulunduğu dini grup lehinde kulisler yapması biçiminde olmaktadır.

Türkiye’de örgütlü olarak faaliyet gösteren baskı gruplarından bir de sendikalardır. Sendikalar işçi sendikaları, memur sendikaları ve işveren sendikaları olarak ayrılmaktadır. Türkiye’de işçi sendikaları üyelerinin sayılarının fazla olması sebebiyle önemli bir baskı grubudur. Diğer taraftan Türkiye’de işveren sendikaları da ellerinde bulundurdukları ekonomik güç ve siyasal iktidarla yakın ilişkileri bakımından işçi sendikalarına nazaran daha etkili bir baskı grubu özelliği göstermektedirler.

Çalışmamızın verileri çerçevesinde Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Türkiye’de etkili bir baskı grubu olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun kuruluşu itibariyle üyelerinin çıkarlarını koruma amacına yönelik olduğu söylenebilir. Türkiye’de ilk işveren sendikasının kurulduğu 1949 yılından itibaren günümüze kadar geçen süreç içerisinde işveren sendikaları oldukça güçlenmiştir. Bu güçlenmenin ana etkenini bir konfederasyon çatısı altında toplanmanın yanı sıra sanayileşme ile birlikte oluşan sermaye birikimi ve hükümetlerin tanıdığı hareket serbestisi oluşturmaktadır. Türkiye’de işveren sendikaları 1980 öncesinde sosyal ve siyaset alanında tan anlamıyla belirleyici bir rol oynayamamıştır. Özellikle 1980 sonrası uygulanan liberal ekonomi politikaları işveren sendikalarının bir baskı grubu olarak aktif hale gelmesinde önemli rol oynamıştır

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu üye sendikaların çıkarları doğrultusunda ve benimsediği temel ilkler ışığında hükümet politikalarını etkileme çalışmaktadır. Özellikle çalışma hayatı ile ilgili yasaların düzenlenmesinde, toplu

sözleşme zamanlarında üye işveren sendikalarının çıkarlarını korumada ve çıkar elde etmek için daha etkin roller oynamaktadır ve dolayısıyla baskı grubu özelliğini bu dönemlerde daha açık olarak hissedildiği söylenebilir.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu uluslararası düzeyde belirlenen çalışma, sosyal güvenlik ve benzeri konularda alınan kararların Türkiye’de uygulanması ve bu doğrultuda kanunların çıkartılması yönünde hükümetleri etkilemeye çalışmakta, hükümetlere baskı yapmaktadır. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu üyelerini uluslararası arenada da temsil edebilecek güce ulaşmıştır. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonunun uluslararası arenadaki temsil gücü, aynı zamanda Türkiye’deki baskı gücünün de artmasına yol açmıştır.

Günümüzde bir baskı grubu olarak Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye’de sosyal politikaların belirlenmesinde önemli bir konuma haizdir. Özellikle çalışma hayatının düzenlenmesi, sanayideki sektörel sorunlar, istihdam problemleri gibi çeşitli konularda mevcut hükümetlere çözüm önerileri sunmaktadır. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu baskı gücünü kullanarak Türkiye’de uygulanan sosyal politikaları büyük oranda belirleme gücüne muktedir bir organizasyon olarak değerlendirilebilir.

Baskı grupları özellikleri bakımından üyelerinin menfaatlerini koruma veya üyelerine menfaat sağlama amacı taşımaktadır. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu da bir baskı grubu olarak üyelerinin çıkarlarını koruma ve üyelerine menfaatler sağlama yolunda hükümetlere baskı yapmaktadır. Netice itibarıyla Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu yapısı ve işlevleri bakımından bir baskı grubu özelliği taşımaktadır. Konfederasyonun Türkiye çapındaki yaygınlığı, üye sayısı ve elinde bulundurdukları maddi kaynaklar göz önüne alındığında Türkiye bazında çok önemli ve etkili bir baskı grubu olduğu görülebilir. Diğer taraftan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Türkiye’nin milli menfaatlerini de göz önünde bulundurmak suretiyle ülkenin kalkınması, insanların refah içinde yaşaması ve Avrupa standartlarında bir yaşam ve gelişmişlik düzeyine sahip olması için çaba sarf ettiği hususu göz ardı edilmemelidir. Diğer taraftan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu yalnızca bir baskı grubu olarak kendi üyelerinin çıkarları peşinde koşan bir örgüt olarak görülmemelidir.

KAYNAKÇA

- Adnan Güriz, **Hukuk Felsefesi**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1985
- Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, Dergah Yayınları, 2.Baskı, İstanbul 1994
- Ahmet Taner Kışlalı, **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge Kitabevi, İstanbul 1995
- Ahmet Taner Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, 9.Baskı, Ankara 2002
- Ali Çubuk, **Sosyal Politika**, AITIA Yayınları, Ankara 1979
- Alparslan Işıklı, **Küreselleşme ve Demokratikleşme**, Tüze Yayınları, 2.Baskı, Ankara 1996
- Alparslan Işıklı, **Türkiye’de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002
- Alpay Kabacalı, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul 1992
- Amiran Kurtkan Bilgiseven, **Din Sosyolojisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1985
- Amiran Kurtkan Bilgiseven, **Genel Sosyoloji**, Filiz Kitabevi, 5.Baskı, İstanbul 1995
- Anıl Çeçen, **Sendikalizm**, Şafak Matbaası, Ankara 1970
- Anıl Çeçen, **Türkiye’de Sendikacılık**, Özgür İnsan Yayınları, Ankara 1973
- Anthony Giddens, **Sosyoloji Eleştirel Bir Yaklaşım**, Çev.:Ruhi Esengün, İsmail Öğretir, Birey Yayıncılık, 4.Baskı, İstanbul 1997
- Arsev Bektaş, **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1996
- Atilla Yayla, **Siyaset Teorisine Giriş**, Liberte Yayınları, 2.Baskı, Ankara 2002
- Aysel Aziz, **Elektronik Yayıncılıkta Temel Bilgiler**, TRT Basım ve Yayın Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1989
- Ayseli Usluata, **İletişim**, İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi
- Ayşe Buğra, **Devlet ve İşadamları**, Çev.:Fikret Adaman, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul 1997
- Bedia Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi 6. Baskı İstanbul 1987

Brian Groombridge, **Televizyon ve Toplum**, Çev.: Aysel Usluata, İstanbul Reklam Yayınları, İstanbul 1976

Bülent Daver, **Siyaset Bilimi Giriş**, Siyasal Kitapevi, Ankara 1993

Charles S. Mach, **Lobbying and Government Relations**, Greenwood Press, London 1989

Clive S. Thomas, **First World Interest Groups**, Greenwood Press, London 1993

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, Yapı Kredi Yayınları, Cilt 1, 4.Baskı, İstanbul 2003

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1981-2000, Yapı Kredi Yayınları, Cilt.4, 4.Baskı, İstanbul 2003

Çağlar Keyder, **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, 3.Baskı İstanbul 1993

D. Truman, **The Governmental Process**, New York, 1951

Emre Kongar, **21.Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, 15. Basım, Ankara 1998

Enis Öksüz, **Sosyal Gelişme**, Ders Notları, Isparta 1997

Ergun Özbudun, **Siyasal Partiler**, Sevinç Matbaası, Ankara 1977

Ergun Özbudun, **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1975

Erol Güngör, **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, İrfan Matbaası, İstanbul 1975

Ersin Kalaycıoğlu, **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma**, Siyasal Eylemlerin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme, İstanbul 1983

Esat Çam, **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fak. Yayınları, İstanbul 1981

Esat Öz, **Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1992

Esin Pars, **Türkiye’de İşveren Sendikacılığı**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1974

Fahrettin Yokuş, **Memur ve İşçi Sendikalarına Genel Bakış**, Türk Büro Sen Yayınları, 2001

Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Çev.:Ahmet Fethi, Hil Yayınları, 2.Baskı, İstanbul 1996

Fikret Sazak, **İşçi Sınıfı ve Medya**, Sistem Yayınları, Ankara (Tarihsiz)

Francis G. Castles, **Pressure Groups and Political Culture**, Kegan Paul
Humanities Press, New York 1967

Gencay Şaylan, **Türkiye’de İslamcı Siyaset**, Varlık Yayınları, 2.Baskı, Ankara
1992

Georges Lefranc, **Dünyada ve Bizde Sendikacılık**, Çev.:Asım Bezirci, Varlık
Yayınları, İstanbul 1966

Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev.: Osman Akınbay, Derya Kömürcü,
Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999

Goston Bouthoul, **Siyaset Sosyolojisi**, Çev.: Ali Türkay Yazıcı, Remzi
Kitabevi., İstanbul, 1993

Graham K. Wilson, “**American Interest Groups**”, **Pressure Groups**, Edited by
Jeremy J. Richardson, Oxford University Press, New York 1993

Gülgün Erdoğan Tosun, **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil
Toplum İlişkisi**, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2001

Hakan Sukün, **Uluslar arası Sendikal Örgütlenmeler**, Türk-iş Eğitim Yayınları,
Ankara 1999

Haldun Günalp, **Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri**, Yurt Yayınları,
İstanbul 1983

Hayati Tüfekçioğlu, **İletişim Sosyolojisine Başlangıç**, Der Yayınları, İstanbul
1997

Hülya Uzuner, **Uluslar arası Çalışma Örgütü**, Türk-iş Eğitim Yayınları, Ankara
1999

Hülya Yengin, **Ekranın Büyüsü**, Der Yayınları, İstanbul 1994

Hüseyin Aykol, **Türkiye’de Baskı Grupları**, Pelikan Yayınları, İstanbul 1996

Hüsnü Erkan, **Ekonomi Sosyolojisi**, Kardeşler Ciltevi, 3.Baskı, İzmir 1995

İhsan Keser, **Türkiye’de Siyaset ve Devletçilik**, Gündoğan Yayınları, Ankara
1993

İlhan Akalın, **Sendikal Kavramlar**, Öteki Yayınevi, Ankara 1995

İlter Turan, **Siyasal Demokrasi , Siyasal Katılma, Baskı Grupları ve
Sendikalar**, Türkiye Denizciler Sendikası Eğitim Dizisi 7, İstanbul
1986

İlter Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, Der Yayınları, 3. Baskı,
İstanbul 1986

- İsmail Güzeliş, **İdarede Baskı Grupları**, Yeni Matbaa, İstanbul 1964
- Jean Meynaud, **Politikada Baskı Grupları**, Çev.: Semih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul 1975
- Kamil Kaya, **Mikrososyoloji ve Toplumsal Grup Tipleri**, Fakülte Kitabevi, Isparta 2002
- Kamil Kaya, **Sosyolojik Açıdan Türkiye’de Din-Devlet İlişkileri ve Diyanet İşleri Başkanlığı**, Emre Matbaası, İstanbul 1998
- Kamran İnan, **Dış Politika**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994
- Kay L. Schlozman, John T. Tierney, **Organized Interest and American Democracy**, Harper and Row Publisher, New York 1986
- Kemali Saybaşı, **İktisat, Siyaset, Devlet ve Türkiye**, Bağlam Yayınları, Ankara 1992
- Kenneth Boulding, **Yirminci Asrın Manası**, Çev.: Erol Güngör, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997
- Konca Yumlu, **Kitle İletişim Araştırmaları**, Neşa Yayıncılık, İzmir 1990
- Korkut Boratav, **Türkiye’de Devletçilik**, Savaş Yayınları, 2.Baskı, Ankara 1982
- Kurtuluş Kayalı, **Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart**, İletişim Yayınları, İstanbul 1994
- Mahmut Tezcan, **Toplumsal Değişme**, 3. Baskı, Feryal Matbaası, Ankara 1995
- Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, Çev.: Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, 4.Basım, İstanbul 1995
- Maurice Duverger, **Siyasi Partiler Modern Devlet Örgütleri ve Faaliyetleri**, Sevinç Matbaası, Ankara 1970
- Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, Bilgi Yayınları, Ankara 1993
- Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, Çev.: Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul 1996
- Max Weber, **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, Çev.:Özer Ozonkaya, İmge Kitabevi, Ankara 1995
- Mehmed Akad, **Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1976
- Mehmed Akad, **Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1976

Mehmet Eröz, **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, Filiz Kitabevi, 3.Baskı, İstanbul
1982

Mehmet Eröz, **Marxizm Leninizm ve Tenkidi**, İrfan Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul
1978

Mehmet Uzun, Yücel Hacaloğlu, **Türk Ocağı Belgeseli**, Türk Yurdu Yayınları,
Ankara 1994

Merih Zıllıoğlu, **İletişim Nedir ?**, Cem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1996

Meryem Koray, **Değişen Koşullarda Sendikacılık**, Tüses Yayınları, İzmir 1994

Mesut Gülmez, **Meclislerde İşçi Sorunu ve Sendikal Haklar**, Öteki Yayınevi,
Ankara 1996

Metin Özkul, **Çalışma Sosyolojisi Çalışma İlişkileri ve İşgücünün Sosyolojisi**,
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2002

Murat Koraltürk, **Osmanlı Devleti'nde Ticaret ve Sanayi Odalarının
Kuruluşu ve Gelişimi**, Osmanlı Ansiklopedisi, 3. Cilt, Yeni Türkiye
Yayınları, Ankara 1999

Mustafa E.Erkal, **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, Der Yayınevi,
5.Baskı İstanbul 2000

Mustafa E.Erkal, Burhan Baloğlu, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der
Yayınları, İstanbul 1997

Mustafa E.Erkal, **Sosyoloji (Toplum Bilimi)**, Der Yayınları, 5.Baskı, İstanbul
1993

Mustafa Sönmez, **Türkiye'de Holdingler**, Arkadaş Yayınları, 4.Baskı, Ankara
1996

Müjde Ker Dinçer, **Lobicilik**, Alfa Yayınları, İzmir 1998

Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, 14. Baskı, Ankara 2002

Namık Tan, **Toplu İş Sözleşmesi**, Türk-İş Eğitim Yayınları, Ankara 1999

Neşet Çağatay, **“Laiklik e Din ilişkileri”**, Atatürk Düşüncesinde Din ve
Laiklik, Haz.: Ethem Ruhi Fırlalı, Taha Müftüoğlu, İdris Karakuş,
Atatürk Kültür D,İ ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma
Merkezi Yayınları, Ankara 1999

Nisa Bayramoğlu, **Amerika Birleşik Devletlerinde Lobi Faaliyetleri**, Dış
Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara 1985

Nizamettin Aktay, **Sendika Hakkı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993

Nurcan Özkaplan, **Sendikalar ve Ekonomik Etkileri**, Kavram Yayınları, Ankara 1994

Nurettin Şazi Kösemihal, **Sosyoloji Tarihi**, Remzi Kitabevi, 4.Baskı, İstanbul 1989

Nurhan Akçaylı, **Sendika Teorisi**, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa 1983

Nuri Bilgin, **Kitle Paradigması Etrafında Düşünceler**, Ege Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 5. Sayı, İzmir 1987

Nuri Çelik, **İş Hukuku Dersleri**, 14. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 1998

Nuri Tortop, Eyüp G. İsbir, Burhan Aykaç, **Yönetim Bilimi**, Yargı Yayınları, Ankara 1993

Nusret Ekin, **Endüstri İlişkileri**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984

Orhan Türkdoğan, **Sanayi Sosyolojisi Türkiye'nin Sanayileşmesi**, Töre Devlet Yayınevi, Ankara 1981

Orhan Türkdoğan, **Toplum Kalkınması**, Dede Korkut Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1977

Osman Metin Öztürk, **Ordu ve Politika**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993

Oya Tokgöz, **Türkiye ve Orta Doğu Ülkeleri'nde Radyo Televizyon Sistemleri**, Ankara 1972

Ömer Zühtü Altan, **İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1999

Önder Şenyapılı, **Toplum ve İletişim**, Turan Kitabevi, Ankara 1981

Öner Eyrenci, **Sendikalar Hukuku**, BANKSİS Yayınları, İstanbul 1984

Özçelik İş Sendikası, **Yeni Sendikal Yönelişler**, Özçelik İş Sendikası Yayınları, Ankara 1998

Özçelik İş, **Yeni Sendikal Yönelişler**, Özçelik İş Sendikası Yayınları, Ankara 1998

Özer Ozonkaya, **Türkiye'de Kooperatifçilik**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1976

Özgıda İş Sendikası **17. Kuruluş Yılı 7. Genel Kurul Çalışma Raporu**, Özgıda İş Sendikası Yayınları, Ankara 1992

Rafet İbrahimoglu, **İşveren Sendikalarının Doğuşu ve Gelişimi**, Sosyal Siyaset Konferansları 25.Kitap, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1974

Ramazan Karaman, **Sanayileşmenin Dine Etkisi (Mersin Örneği)**, Akın Ofset,
Konya 2000

Raymond Aron, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Çev.:Korkmaz Alemdar,
Bilgi Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul 1994

Raymond Aron, **Sınıf Mücadelesi**, Çev.: Erol Güngör, Dergah Yayınları, 2.Baskı
İstanbul 1992

Ronaldo Munck, **Uluslararası Emek Araştırmaları**, Çev.: Cenk Aydın, Öteki
Yayınları, Ankara 1995

Rüçhan Işık, **İşçi Sendikalarının Faaliyetleri**, Önder Matbaası, Ankara 1977

Sedat Ağralı, **Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı**, İstanbul 1967

Sedat Cereci, **Televizyonun Sosyolojik Boyutu**, Şule Yayınları, İstanbul 1996

Seyfi Öngider, **Kriz ve Sendikal Hareket**, Devinim Yayınları, İstanbul 1994

Sulhi Dönmezer, **Toplum Bilim**, Beta Yayınları, 11.Basım, İstanbul 1994

Şengül Özerkan, Yasemin İnceoğlu, **İletişimde Etkileme Süreci**, Pan
Yayıncılık, İstanbul 1997

Şerif Mardin, **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, İletişim Yayınları, 3.Baskı,
İstanbul 1992

Şükrü Karatepe, **Darbeler Anayasalar ve Modernleşme**, İz Yayıncılık, 2.
Baskı, İstanbul 1996

Şükrü Nişancı, **Sivil İtaatsizlik**, Okumuş Adam Yayıncılık, İstanbul 2003

Taha Parla, **Ziya Gökalp Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm**, İletişim
Yayınları,2.Baskı, İstanbul 1993

Taner Tatar, **Siyaset Sosyolojisi**, Turan Yayıncılık, İstanbul 1997

Tarık Zafer Tunaya, **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, İstanbul, 1982

Tarık Şahım, **Siyasal Katılım ve Baskı Grupları**, Makro LTD. ŞTİ Yayınları,
Ankara 1994

Temuçin Faik Ertan, **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, Kültür Bakanlığı
Yayınları, Ankara 1994

Tom Bottomore, Robert Nisbet, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, Haz.: Mete
Tuncay, Aydın Uğur, Ayrac Yayınevi, Ankara 1997

Tom Bottomore, **Siyaset Sosyolojisi**, Çev.: Erol Mutlu, Teori Yayınları, Ankara,
1987

Tüketicileri Koruma Derneği, **Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun**,
TÜKODER Yayınları, İstanbul 1997

Türk Metal İş Sendikası, **Yedinci Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu**, Türk
Metal İş Yayınları, Ankara 1989

Türk Metal İş Sendikası, **Değişen ve Gelişen Türkiye’de Metal İşçisi Gerçeği**,
Türk Metal İş Sendikası Yayınları, Ankara 1998

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, **1992-1995 Kamuoyunda TİSK**,
Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayınları, Ankara 1995

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, **Dokuzuncu Olağan Genel Kurul
Çalışma Raporu**, Ankara 1972

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, **On dördüncü Olağan Genel
Kurul Çalışma Raporu**, Ankara 1982

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, **Sekizinci Olağan Genel Kurulu
Çalışma Raporu**, Ogun Kardeşler Matbaası Ankara 1968

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye İşveren Sendikaları
Konfederasyonu Yayınları, Ankara 1999

Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Türk Tarih ve Kültür Vakfının Ortak
Yayını, Cilt 1, İstanbul 1998

Uriel Heyd, **Türk Ulusçuluğunun Temelleri**, Çev.:Kadir Günay, Kültür
Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002

Ümit Cizre Sakallıoğlu, **AP-Ordu İlişkileri: Biri İkilemin Anatomisi**, İletişim
Yayınları, İstanbul 1993

Ümit Özdağ, **Ordu Siyaset İlişkisi**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1991

Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yayınları, İstanbul 1998

Ünver Günay, Harun Güngör, Vehbi Ecer, **Laiklik Din ve Türkiye**, Adım
Yayınları, Ankara 1997

Vahid Çabuk, **Osmanlı Teşkilatı ve Siyaset Kültürü**, Emre Yayınları, İstanbul
1996

Vedat Demir, **Türkiye’de Medya ve Özdenetimi**, İletişim Yayınları, İstanbul
1998

Vedii Evsal, **Gazeteciler Cemiyeti ve Kırk Yıl**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları,
İstanbul 1987

Yalçın Akdoğan, **Görsel İktidar**, İnsan Yayınları, İstanbul 1995

Yaşar Gürbüz, **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler**, Beta Yayınevi, 2 Baskı,
İstanbul 1987

Yıldırım Koç, **24 Ocak Kararları ve Çalışma Yaşamındaki Gelişmeler (1980-1982)**, Yol İş Federasyonu Yayınları, Ankara 1982

Yıldırım Koç, **Sendikacılığın Güncel Sorunları**, Öteki Yayınevi, Ankara 1996

Yıldırım Koç, **Sendikacılık Tarihi**, Türk-iş Eğitim Yayınları, Ankara 1998

Yıldırım Koç, **Sendikal Eğitim Notları**, Öteki Yayınevi, Ankara 1994

Yıldırım Koç, **Teslimiyetten Mücadeleye Doğru Türk İş (1980-1989)**, Amaç Yayınları, İstanbul 1989

Yıldırım Koç, **Türkiye ILO İlişkileri**, Türk-iş Eğitim Yayınları, Ankara 1999

Yıldırım Koç, **Türkiye'de Grev Hakkı**, TÜRK-İŞ Eğitim Yayınları, Ankara 1999

Yusuf Bayraktutan, **Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996

Yüksel Işık, **Bürokrasi ve Çözüm Önerileri**, Öteki Yayınevi, Ankara 1996

Yüksel Işık, **Sendikal Bürokrasi ve Çözüm Önerileri**, Öteki Yayınevi, Ankara 1996

Yüksel Işık, **Sendikalar Kimin Örgütü**, Öteki Yayınevi, Ankara 1998

Zafer Toprak, **Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) Milli İktisat-Milli Burjuvazi**, Tarih Vakfı Yurt yayınları, İstanbul 1995

Ziya Gökalp, **Türk Töresi**, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1977

Ziya Gökalp, **Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**, Kamer Yayınları, İstanbul 1996